OCTAVIAN GOGA

Strigăte în Pustiu

— CUVINTE DIN ARDEAL
INTR'O ȚARĂ NEUTRALĂ —

BUCUREȘTI
—
Editura Librăriei Școalelor C. SFETEA
62—64, Calea Moșilor, 62—64
1915

Prețul Lei 2,50

OCTAVIAN GOGA

Strigăte în Pustiu

CUVINTE DIN ARDEAL
INTR'O ŢARĂ NEUTRALĂ

BUCUREŞTI

Editura Librăriei Şcoalelor C. SFETEA
62—64, Calea Moşilor, 62—64
1915

23116

UN CHINUIT

— In loc de prefaţă. —

Prietenul meu şedeà ghemuit în jeţul din faţa biroului. In jurul lui o baricadă de volume, manuscrise vechi, hărţi, caiete de însemnări, gravuri, file înegrite de-o slovă măruntă. Toate purtând parcă urmele unor degete nervoase, îngrămădite în nerînduială, ca pe-un câmp de bătaie.

In colţul mesei licăriâ lampa sfioasă sub abajurul verzui şi razele se plimbau pe pereţii căptuşiţi cu cărţi. Ochii-i luminau faţa cu strălucirea lor umedă şi în barbă-i jucau sclipiri de argint. Stam cu obrajii în palme şi-i ascultam vorba cum curge domoală, ca şi când ar spune o poveste din alte lumi.

Ai simţit tu vreodată, — urmă el, — ai simţit cum ne cercetează moartea? In ceasuri de tăcere şi de singurătate eu cred că vine pe la toţi. Fireşte, nu-i e dat oricui să-i ghicească prezenţa. Părechea care alunecă fericită pe parchetul unei săli de bal în vârtejul unui vals nu-i simte suflarea rece trecând în fâlfâirea unei cilpe. N'o simte nici jucătorul la masa de cărţi, nici negustorul copleşit de socoteli, nici ţăranul când îşi face cruce seara şi se întinde să doarmă. Darul de înregistrare al acestui oaspe natura l-a

acordat cu zgârcenie, şi e bine aşà, altfel vieaţa ar fi mult mai tristă...

Când stai singur însă în golul unei linişti, fie la marginea mării ori în mijlocul unei păduri, sunt clipe de-i simţi apropierea. Te face să tresai o atingere materială par'că, o adiere uşoară în creştet. Iţi dai seama că n'a fost nici vântul, nici freamătul mării ori al copacilor, a fost ea : moartea care a trecut pela tine. Vezi, la mine aici vine des în bibliotecă. Şi-acum înaintea ta a fost...

Prietenul meu zâmbià cu blândeţe şi mă privià în ochi stăruitor.

Da, am simţit-o,— reluă vorba. A atins rafturile de cărţi colo sus şi într'o înmlădiere nevăzută s'a strecurat pe fereastră. Eu de câte ori se abate, rămân pe urma ei mai împăcat ca de obiceiu. Mă ia în stăpânire ceva din calmul care te cuprinde într'un port când stai liniştit cu bagajul gata să te îmbarci pentru o călătorie lungă. In astfel de ceasuri mă gătesc de drum şi fiindcă privirea înainte mi-o văd stânjenită, mă uit înapoi...

Aşà eram acum când ai intrat tu : mă uitam pe unde am umblat. Lasă-mă să duc mai departe firul şi să vorbesc cu mine, tu ascultă...

— Drumul meu a fost un drum drept... A avut poticniri, dar cotituri n'a avut. Oiu fi dat multe greşuri, nu zic, că n'am fost cumpănit de felul meu, dar o mângâiere am... Nu m'am strecurat aşà gol prin vieaţă. Cum să-ţi spun, am avut în suflet totdeauna ceva, o credinţă, o patimă, o fărâmă de sbucium care nu-mi da odihnă. Dincolo de îndemnurile meseriei zilnice erà în mintea mea ceva ce mă frământà veşnic şi mă făceà să tresar. Mă prindeà în mreje noaptea când erà s'adorm, ori ziua când îmi

încrucişam braţele şi căutam şi eu ca lumea să nu gândesc nimic. Te miri ce pagină din Virgil, un tablou, un discurs, o crimă cetită la gazetă, ceva ce venià dela alţii, dela cei de-afară, îmi răscolià undele sufletu lui, ca o piatră aruncată într'un lac... Da, da... Toată vieaţa am fost un om fără odihnă, cei de-afară m'au chinuit, nu mi-au dat răgaz...

Povestitorul s'a oprit o clipă şi fruntea i s'a înseninat.

— Lucru ciudat, dar toate câte veniau dela ei mi se păreà că trebuie să se întorcă iar acolo jos, ducând şi credinţa mea. Deaceea, vezi, eu n'am avut darul tăcerii. Nu puteam ascunde nimic, nici binele, nici răul. Eram încredinţat că e un păcat să mă îngrop în mine, că tăcerea e un fel de furt, că toate descoperirile pe cari le facem nu sunt ale noastre, că sunt o ondulare ritmică care a pornit din adâncime şi se cere înapoi, sunt ale lor...

Deaceea, am vorbit... Le-am spus şi altora ce erà în mine... Ciudată meteahnă, dar aşà a fost... Să vezi deunăzi o întâmplare, ca să înţelegi... Mi-aduc aminte, eram pe câmp afară, mă plimbam la poala pădurii şi pe-o culme apuneà soarele... Niciodată n'am văzut aşà apus frumos. Globul de foc alunecase la marginea orizontului şi-l tivià cu purpură. In ploaia de raze mestecenii,— ştii cum tremură ei,— jucau umbre violete şi coaja albă străluceà ca argintul. Erà o horă nebună de lumini capricioase, o simfonie de culori. Mi se iviseră în amintire amurgurile din pânzele lui Corot de pe păreţii Luvrului... Nu ştiu cum, mă dureà singurătatea în clipa asta, mă uitam împrejur, doriam un om, un tovarăş, să-i arăt, să-i spun ce am pe inimă... Toate fibrele gândirii mi se agitau. La

vre-o zece paşi stà pe bancă un tânăr sclivisit, jobenat, fumà tacticos din ţigară şi — închipuieşte-ţi — îşi admirà ghetele... Ei, crede-mă, nu m'am putut răbdà, deşì nu-l văzusem niciodată, m'am repezit la el, de s'a speriat bietul băiat, când l-am tras de mânecă: Domnule, pentru Dumnezeu, uită-te cum apune soarele!..

— Acuma tu zâmbeşti şi te gândeşti, probabil, câte descoperiri neplăcute voiu fi făcut eu deaproapelui în vieaţa mea. Adevărat! Când asculţi de gândurile tale smulse din frământarea mulţimii şi nu le poţi înfrânà pornirea de-a cere cuvânt, atunci de obicei ajungi în conflict cu alţii, doar năzuinţele omeneşti sunt atât de potrivnice. Glasul tău poate să răscolească patimi, să atingă răni cari dor, să lovească interese, să taie calea unor aspiraţii cari pândesc în umbră. Fireşte, toate tresar atunci şi se aşează în linie de bătaie, ca să-şi apere echilibrul tulburat de tine. Soarta unui asemeni nehodinit, dragul meu, e frământarea continuă, parcă natura a pus ceva din eterna ei neadormire în câte-o inimă răzleaţă... Din cadavrele acestor chinuiţi se ridică piedestalul biruinţelor de mâine. Furtunile îţi asvârlă sufletul ca pe-o luntre în prada valurilor şi n'ai decât un singur port care te scapă o clipă de primejdie: credinţa ta...

De sigur, nu e acesta programul de vieaţă al micilor triumfători, aşà îţi zici tu în gând, şi ai toată dreptatea. Nu. Oamenii pe cari îi bate norocul pot să-şi închidă ferestile în faţa sbuciumului de-afară, ei îşi întind hotarul numai până la pragul casei lor şi nu lasă nimic să treacă graniţa. Ei vorbesc numai pentru ei şi au darul de a-şi speculà tăcerea. Negreşit, astfel sunt la adăpost, loviturile nu-i ajung. Ei sunt ca vivandierele, cari fac negustorie şi înfundă bani

în ciorap, în vreme ce ostaşii cad cu trupul ciuruit de gloanţe... Cei mai mulţi sunt din ceata lor,- am întâlnit în drum atâţia, că mi-e silă să mă gândesc. Mi-aduc aminte, pe băncile şcoalei sta, alături de mine, un băiat neîndemânatec, prostuţ, fără pic de lumină în ochi... Astăzi e mare, vieaţa l-a săltat sus, să-ţi spun numele te-ai crucì... Mă vei întrebà, cine l-a împins dela spate? Propria lui tăcere, ţi-oiu răspunde. Nici sbucium n'a avut în el, nici impulsul cuvântului. Aşà a tăcut în faţa nedreptăţii, a primit de bună prostia, a înghiţit toate discursurile şefilor... Azi e gras, rumen şi stă în fruntea mesei... Când ne întâlnim mă bate pe umăr binevoitor, mă invită la seratele din saloanele lui şi te-asigur că n'ar sta un sfert de ceas pe canapeaua asta sărăcăcioasă din colţ. Şi cu toate astea...

In ochii vizionarului obosit tresare o licărire nouă.

— Cu toate astea, dacă moartea s'ar opri în faţa mea aici în bibliotecă, unde-a fâlfâit adineaori, şi m'ar întrebà : vrei să schimbi cu fericitul de care-ţi vorbeam, ori vrei să te duc? — eu i-aş răspunde : du-mă ! Sărmanul om, mi-e nespus de milă de el. Gândeşte-te ce trebuie să fie în sufletul lui pe urma unei tăceri de-o vieaţă. Câtă prostie grea ca plumbul, cât praf murdar cules în drum, câte înjurături înghiţite, câte dorinţi sugrumate... Ca un beciu înfundat, în care se dospesc mâncările mucegăite, vai, mi-e greu să mai stărui...

Eu, vezi, mă simt uşor, am spus ce-am avut pe inimă, am mărturisit adevărul, l-am strigat pe-la răspântii, am chemat lumea în jurul meu, să i-l arăt, să-l vadă... M'am spovedit şi nu mai am taine. Deaceia aştept în linişte, mi-e bagajul

făcut, pot să plec mâine... Şi dacă misterul naturii a hotărît ca sufletul să trăiască şi după prăbuşirea acestei haine de lut, eu ştiu că al meu va puteà sburà sus, tot mai sus în înălţimile cerului... Povara nici unei singure minciuni nu-l trage în noroi...

Prietenul meu s'a oprit, ochii-i priviau departe, în gene-i străluciau două lacrimi. Uitându-mă aşà la el în fulgerul unei clipe mi se păreà că în jurul frunţii i se ivise o cunună de raze. Erà de sigur reflexul lămpii cu abajurul verzui pe care închipuirea mea o confundà cu-o aureolă.

REFUGIAŢII

Zilele trecute apăruse prin ziare o consemnare statistică, care arătà în ce mod neaşteptat s'a urcat circulaţia străinilor din ţară în timpul din urmă. Ţiu minte, erau cifre fantastice, se vorbià de zeci, de sute de mii...

Nu mai erà însă nevoie de registrele poliţiei, ca să se confirme adevărul, că România niciodată n'a avut atâţia oaspeţi, ca în aceste zile de sbucium universal. E de-ajuns să-ţi roteşti ochii împrejur în drumurile obişnuite ale vieţii de toate zilele, ca să-ţi dai seama de-un aspect schimbat pe care l-a primit populaţia Capitalei de-o vreme încoace.

Două categorii de oameni noi s'au ivit la Bucureşti. Vin din două lumi deosebite, cu psihologie opusă, cu credinţe şi ţinte cari se ciocnesc. Se deosebesc aşà de mult, că-i distingi dintr'o ochire şi ştii unde să-i pui.

Unii, despre cari se va vorbì puţin în aceste rânduri, sunt cei cu hârtiile în regulă, vizate de legaţia germană şi austriacă.

Au năpădit toate vagoanele de tren clasa întâiu, toate hotelurile mai bune, toate restaurantele, aceşti domni înalţi şi spătoşi, bine hrăniţi, pe cari îi vezi câte doi vorbindu-şi la ureche şi aruncând de după ochelari priviri scrutătoare.

Bieţii chelneri trec cu sfială în faţa lor, pentrucă domnii cu hârtiile în regulă nu înţeleg să fie prea politicoşi şi nu-şi pot suprimà anumite gesturi de oroare ale europeanului rătăcit în extremul orient. Publicul când îi vede ţinând consilii, cetind însemnări şi ararjând socoteli, are o senzaţie neplăcută, un amestec de teamă şi revoltă, ceva la fel cu sentimentul negrilor din colonii faţă de exploatatorii căzuţi pe capul lor.

Domnii cu ochelari însă îşi văd de treabă liniştiţi, notează în carnet ce vor ei, şi au calitatea asta de-a se înmulţi într'un mod deosebit.

Năzuinţele lor să le lăsăm deocamdată pe seama agenţilor de siguranţă, cei mai chemaţi astăzi în toată lumea să urmărească drumurile acestor emisari ai... culturii germane.

*

Este însă o a doua categorie de oaspeţi. Rostul lor s'ar părea că ne interesează ceva mai de aproape.

Tot călători sunt şi ei, dar n'au hârtiile în regulă. N'au nici un fel de hârtie. N'au fiindcă plecând în pripă şi-au uitat să le aducă, sau poate, fiindcă în naivitatea lor au crezut, că la Bucureşti preţuesc acum mai mult două braţe sănătoase decât un certificat dela contele Czernin... Aceşti noi veniţi se deosebesc dela prima vedere de voiajorii din Berlin pe cari i-a copleşit dragostea de Ţara românească. N'au nici prestanţa lor în păşire. Nici siguranţa gesturilor. Nici acea linie de dispreţ în colţul buzelor.

Sunt o seamă de oameni, mai mult tineri decât bătrâni, alţii între două vârste, cu hainele cam trecute, cu mişcările stângace, cu o expresie de mirare întipărită pe toată faţa şi

cu privirea dusă departe. Ii vezi prin birturile de mâna a treia, cum stau la câte-o măsuţă pe care se grămădeşte un teanc de gazete. Toţi au aerul că au uitat ceva şi se căznesc să-şi aducă aminte. Ei discută aprins şi au fulgere în priviri, ori sunt descurajaţi cu ochii înfipţi în pământ, impasibili niciodată.

Se pot vedeà şi ziua la amiazi în faţa palatului, când se schimbă garda. Urmăresc cu buzele strânse pasul plutonului de dorobanţi şi tresar în faţa celei dintâiu uniforme de soldat. Dacă te opreşti lângă dânşii şi-i întrebi de unde vin, ei au să ridice capul şi au să-ţi răspundă mai mult dârz decât cu blândeţe:

— *„Suntem din Ardeal, domnule, şi-am venit aici să intrăm voluntari în armata română”...*

*

Sufletul acestor refugiaţi, cari rătăcesc cu miile în Capitală şi prin oraşele de provincie, e, poate, cel mai sbuciumat vulcan din frământarea care stăpâneşte azi continentul.

Din mijlocul unui popor târât la moarte pentru o cauză nedreaptă, s'au smuls de ici de colo mănunchiuri de oameni, cari au înţeles că locul lor nu e în Galiţia să muşte în ţărână de dragul capriciilor contelui Tisza. Ei şi-au dat seama că aici la Bucureşti se hotărăşte soarta neamului întreg şi-au simţit acolo în satul lor chemarea acestui oraş care le înfierbântà sângele. Ii mânà un impuls sănătos, mult superior combinaţiilor înguste ale atâtor politiciani de provincie cari au zăpăcit lumea dela noi cu declaraţiile lor de loialitate. Şi-au lăsat deci toate rosturile, s'au scuturat ca de-o minciună de raniţa blestemată a împăratului şi-au trecut munţii...

Roirea continuă a cetelor de refugiaţi probează mai mult ca orice credinţa Ardealului întreg.

De sigur, dacă ar fi fost o organizaţie dincolo, o vieaţă politică cu mai mult fond decât suprafaţă, o conştiinţă morală superioară la cei puşi în fruntea trebilor, atunci aceste sbucniri răzleţe de însufleţire s'ar fi închegat într'o singură avalanşe. Atunci am fi avut o revoluţie în Ardeal şi colegii mei din comitetul naţional, urmând pilda trecutului, ar fi azi aici, propagandişti ferventi ai idealului care pluteşte şi de-asupra celui mai umil bordei din ţara Moţilor.

Dar toate acestea n'au fost.

De aceea din furtuna care sbiciueşte instinctul de vieaţă al unui popor nu s'au putut strecurà dincoace decât câteva strigăte de ajutor.

E bine să se vadă limpede în inima acestor oaspeţi vremelnici. Să fie judecaţi după dreptate.

Ei nu sunt nişte aventurieri cu traista în băţ, plecaţi în lume să-şi încerce norocul. Dela cei mai distinşi publicişti ai Ardealului, cari au răspândit acolo ani dearândul, printr'o muncă programatică ideia unităţii şi cari azi stau aici în colţul lor modest de aşteptare chinuitoare, dela ei până la miile de soldaţi ce-au părăsit o armată hibridă, toţi refugiaţii sunt Ahasverii unui ideal.

Cu ei rătăceşte pe străzile Bucureştilor o durere vie, o mustrare frăţească, care trebuie să doară. Oamenii aceştia nu sunt candidaţi de funcţionari prin birourile ministerelor, ci forţe vii deplasate din gospodăria orânduită a unui neam, cari trebuiesc reintegrate acolo la locul lor. Ei au venit în ţară ca să se ceară acasă, la petecul de moşie, la căsuţa din bătrâni. Ei au dincolo părinţi şi copii, speranţe şi morminte cari chiamă...

Singurul lor crez politic este intrarea în războiu pentru ocuparea pământului românesc din putredul imperiu vecin. Atâta vor, atâta cer. Mecanismul politicei interne, echilibrul partidelor cu toate misterele de culise, nu-i pasionează.

Obişnuiţi de-acasă să privească conformaţiile de partid din România ca o rezultantă firească a stărilor locale, ei îşi dau seama că nu pot fi decât spectatorii obiectivi ai frecărilor de acest fel. A intrà în slujba unuia sau altuia, câtă vreme rosturile lor de vieaţă nu se deapănă aici, ar însemnà să se degradeze din soldaţii unei idei, la un rol de mercenari. Un respect frăţesc i-a deprins de mult să acorde egal credit de patriotism tuturor bărbaţilor de seamă cari conduc destinele ţărei. Atitudinea lor nu şi-o schimbă decât pentru duşmanii ideii care i-a adus aici. Duşmanii Ardealului sunt duşmanii lor, împotriva cărora vor luptà cu toată îndărătnicia pe care o au în sânge şi cu toate mijloacele pe cari le indică grozava nenorocire a ţării lor.

In aceste zile de aşteptare a românizmului, ei sunt fermentul nerăbdării şi e firesc să fie aşà. Ceasul înfricoşat, când moare fratele tău nu se pretează la combinaţii glaciale...

*

Astăzi, aceşti pribegi se vor adunà la Filaret.

Va fi o adunare tristă, cea mai jalnică adunare. Va plutì în aer suflarea morţii şi de undeva de departe, din tranşeele austriace, se va abate o undă rătăcită de oftat românesc.

Să nu vă miraţi, dacă va tresărì sufletul şi carnea celor dela Arene.

Să nu vă miraţi, dacă veţi vedeà ochi însângeraţi în orbite şi strigăte desnădăjduite.

Să nu vă miraţi, domnilor comisari, să nu vă miraţi...

Nu sunt ei de vină. Sunt morţii din Galiţia, sunt risipiţii din Flandra, sunt prinşii din Siberia. Ei ţin adunare la Filaret. Ei strigă acolo, ei chiamă lumea, ei cer ajutor...

Fiţi indulgenţi cu ei, domnilor comisari, fiţi indulgenţi...

CUM CREDEAM NOI...

Acum când condeiele închiriate dela Bucureşti caută prin toate mijloacele să compromită opera de lămurire a emigranţilor ardeleni, înfăţişând-o ca o improvizaţie fără rădăcini în trecut, nu va fi poate cu totul inutil să smulgem câte o pagină în care s'a mărturisit credinţa noastră de-acasă.

Reproduc deci un articol ce-am publicat în organul oficios al partidului naţional de peste munţi, în ziarul *Românul* din Arad, în vara anului 1913, pe vremea mobilizării de atunci.

Din el se va vedeà cum *ideia unităţii* a fost singurul nostru crez politic şi se va desprinde ca un ecou depărtat speranţa neclintită ce-o puneam noi în oastea României. Se va vedeà că am urmat o linie dreaptă şi că eram tot aceiaşi când ne socotiam „ariergarda oştirei româneşti", ca şi astăzi când puteam fi *avantgarda* ei.

Am recitit cu oarecare sfieală rândurile ce urmează şi acum când le dau la tipar nu-mi pot suprimà o uşoară melancolie...

Iată cum credeam noi, iată articolul:

ZILE MARI

Trăim astăzi zile mari, al căror zbucium nu se poate coborî pe hârtie. In jurul nostru se

desfăşură evenimente neprevăzute, se agită simţiminte nouă, renasc visuri cari dormitau în umbră. Reînvie par'că vremurile legendare cu cântece şi virtuţi bătrâneşti, când sufletul unui neam îşi răscoleşte toate adâncimile lui. Dela un capăt la altul trece deasupra poporului românesc un fior care stăpâneşte inimile şi le uneşte în aceiaşi palpitare.

*

Acum când dorobanţii au trecut Dunărea şi armata română se avântă vijelioasă dealungul câmpiilor bulgare, în aceste clipe de izbucnire măreaţă a atâtor nebănuite forţe latente, cu greu ne poate cere cineva o cumpănire liniştită a întâmplărilor, o înfăţişare calmă a situaţiunei. Nu e vremea de judecăţi acum când volbura inimilor arde în vâlvătăi de foc. Nu vom face deci nici o profeţie politică, nu vom căutà să privim după culisele diplomatice. Nu ne vom întrebà dacă trufia bulgară va fi îngenunchiată cu o zi mai curând ori mai târziu, dacă hotarul României va fi împins mai departe dealungul Mării Negre şi regatul îşi va creà o stare de supremaţie definitivă asupra peninsulei străbătute în lung şi lat de regimentele de roşiori. România îşi are oamenii ei chibzuiţi cari ştiu şi să îndrume şi să judece. Maturitatea lor de gândire a dat destule probe şi noi nu avem nici un cuvânt să ne îndoim şi în viitor ca şi până acum, că interesele ţărei vor fi păzite cu aceiaşi înţelepciune.

Pe noi ne robeşte astăzi un sentiment cu mult mai puternic. E conştiinţa propriilor puteri, renăscută în aceste clipe. Este un botez nou al credinţei noastre care se săvârşeşte astăzi, un neasemănat impuls moral, o nouă garanţie de

încredere în viitór. Neamul care la cea dintâiu chemare a tresărit şi a ascultat glasul datoriei are vigoare şi îndrăzneală, are avânt şi furtună în suflet. O jumătate de milion de soldaţi cari se ridică de pe la vetrele lor ţărăneşti, ca într'o săptămână să treacă Dunărea, sunt un simbol al energiei naţionale. *Deasupra miilor de baionete cari strălucesc în drum spre Sofia se abate astăzi visul de mărire al unui neam întreg.*

După zile de frământări mici, după clipe de oboseală în cari ne încerca senzaţia unui declin, azi ne-a fost dat să vedem acest mare praznic al puterei româneşti, acest *preludiu mişcător al unui cântec de biruinţă.*

Urmeze deacum înainte ce va vrea Dumnezeu şi destinul istoriei noastre. Noi ne-am recâştigat puterea de *credinţă şi tăria aşteptării. Ne dăm astăzi mai bine seama ca oricând, că un astfel de popor, înzestrat în aşà măsură cu simţul datoriei şi al jertfirei de sine, va şti înţelege la orice chemare misiunea ce va aveà de împlinit. Aceasta e cea mai mare izbândă.*

Nu serbăm deci astăzi numai un prilej de nouă întărire a regatului român, ci sărbătoarea sufletului românesc de pretutindeni.

Nu sunt destul de înalţi munţii, nici destul de dese străjile, ca să poată oprì fiorul care trece acum dela frate la frate. Din orice petec de pământ unde se aude graiul traco-romanic, din toate căsuţele albe semănate prin văi ori pe la poala munţilor, se ridică câte o părticică de suflet şi sboară să se unească cu viforul care se abate din veac să cutremure conştiinţa aceluiaş neam şi să-şi asvârle marile adevăruri în cumpăna istoriei universale.

Nu numai dorobanţii regelui Carol au trecut Dunărea, ea a fost trecută de întreg sufletul românesc. Suntem şi noi acolo, noi milioanele acestui pământ, care cunoaşte şi sângele şi lacrimile noastre. Ne-am uitat pe o clipă încătuşarea de veacuri, ca să alergăm cu toate fibrele unei simţiri răscolite pe urmele oştirei româneşti.

E vremea deci tocmai potrivită pentru cei orbiţi de duşmănie, ca să ne lovească acum. Insufleţirea noastră e mai mare ca suferinţa ce îndurăm. Pot în dragă voie să îşi cheltuiască întreagă ura sufletele mici, cari nu înţeleg că răbdarea unui popor are hotar.

Voi toţi deci, soli întârziaţi ai unei asupriri milenare, dela ministru până la jandarm, loviţi acum! Sunteţi la largul vostru: aruncaţi-ne preoţii în închisori, smulgeţi tricolorul din cosiţele fetelor dela horă, închideţi şcoalele şi bisericile şi faceţi să se reverse întreg puhoiul de patimi urîte cu cari ne amărîţi traiul. Aveţi toată puterea şi noi vă îndurăm totul, fiindcă suntem cu toţii duşi deacasă. Suntem astăzi în drum spre Sofia: *Ariergarda oştilor regelui Carol.*

Un lucru însă trebuie să se ştie: din acest drum, avem să ne întoarcem iarăşi acasă, aici unde am suferit şi am murit şi am visat. Avem să ne întoarcem mai tari, mai îndrăzneţi, mai încrezători decât am plecat.

Vom aduce cu noi ceva din fiorul acestei pribegii, accente răzleţe din strigarea de triumf a cetelor dornice de luptă şi vom aduce mai ales *conştiinţa că sufletul românesc de pretutindeni are puterea de a se unì într'un singur lagăr, — ori şi unde ar fi el, — atunci când bate ceasul şi răsună goarna de chemare.*

De această credinţă a noastră se frânge astăzi orice lovitură.

MARII VINOVAŢI

Printre ştirile nenumărate cari anunţă ceas de ceas zguduirea ordinei universale, a trecut aproape nebăgată în seamă vestea, de sigur mult mai importantă în alte împrejurări, că la Budapesta deunăzi s'a făcut o mare demonstraţie de simpatie pentru România. Ziarele ungureşti sosite acum relatează pe larg întâmplarea menită să pună într'o lumină deosebită stările din monarhia vecină. Privit prin prisma evenimentelor la ordinea zilei acest episod poate prilejì o serie de constatări strâns legate de interesul general al neamului.

Lucrul e adevărat : Capitala Ungariei a văzut această minune. Peste zece mii de oameni, spun gazetele, s'au revărsat ca un val imens dealungul bulevardelor şi s'au oprit în faţa consulatului român. A urmat o manifestaţie de dragoste din cele mai fierbinţi. S'a aclamat România, au fost urale nesfârşute la adresa regelui Carol, şi a naţiunei române din Regat. Lipsind consulul, care erà aşteptat pe balcon, manifestanţii au fost nevoiţi să-şi continue drumul; pornirea lor însă nu s'a curmat acì. Şi-a găsit expresia într'o mulţime de articole de ziar extrem de călduroase pentru ţara românească. Insuşi contele Iulius Andrassy a scris în organul său o pagină „România", în care se spun cu-

vinte măgulitoare despre „talentata naţiune română". Primul-ministru Tisza, la rândul său, a făcut repetate declaraţii de prietenie în acelaş sens. Cu un cuvânt, în inima Ungariei s'a improvizat peste noapte un curent potrivnic tuturor tradiţiilor, un curent de simpatie pentru Români. Cu o mulţime de motive se justifică astăzi la Budapesta necesitatea unei înfrăţiri româno-maghiare. Se invocă primejdia comună a cutropirii slave, se vorbeşte de restabilirea raporturilor cordiale cu Bulgaria, de smulgerea unei fâşii din teritoriul sârbesc locuit de Români, de recâştigarea Basarabiei... Atâtea şi atâtea consideraţii...

De un singur lucru însă nu se aminteşte în cercurile politice maghiare: *de Românii din Transilvania şi din Ungaria*. Nici cei zece mii de apologeţi ai regatului, nici contele Andrassy, nici Tisza, nici o gazetă măcar nu s'a împiedecat de ei. Aceste patru milioane nu constituie un argument pentru diplomaţii de pe malul Dunării nici în momentele actuale când monarhia de Habsburg, cutremurată din temelii, are ochii aţitiţi spre Bucureşti.

*

Această tăcere absolută redă întreagă psihologia situaţiei. Dacă o analizezi vorbeşte mai clar ca orice tratat savant de istorie contemporană. Ea cuprinde în sine formula de guvernare tradiţională a bărbaţilor politici maghiari, cunoscuta formulă întemeiată pe negarea oricărui drept de existenţă politică a neamurilor neungureşti din ţară.

Dela înfăptuirea dualismului şi până astăzi politica lor urmează aceeaşi linie de conduită: *desfiinţarea naţionalităţilor în vederea unui stat*

național maghiar. Baza operațiilor o constituie aceiaș ficțiune de drept public: *principiul unității etnice a Ungariei*. In jurul ei se brodează întreagă ideologia politicei unguresti. Tot aparatul puterii de stat lucrează în acest sens, dela ministru până la conductorul de tren.

Patruzeci de ani de cârmuire atotputernică ungurească, sub ocrotirea Vienei care ne-a sacrificat, au fost un lung prilej de destrucțiune metodică a românismului în Ardeal. In vremea asta ideia dominațiunei de rasă s'a ridicat la valoarea unei dogme intangibile care a cuprins toate fibrele societății lor. Decenii de-arândul nici nu s'a recunoscut măcar „existența unei chestii a naționalităților" în parlamentul maghiar. Un singur glas nu ne-a relevat rostul politic. A fost o lungă, consecventă tăcere. Sub vălul ei se pregătià strivirea noastră, a „cetățenilor maghiari de buze valahe".

Cum nu existam în raporturile interne ale vieții de stat, astfel nu trăgeam în cumpănă nici când erà vorba de legăturile diplomatice ale monarhiei. S'au întreținut decenii de-arândul cordiale relațiuni de alianță cu România oficială peste capetele noastre. Niciodată nu s'a pomenit ca în delegațiunile austro-ungare, — unde noi n'am avut un singur reprezentant, — un cuvânt răzleț să ne menționeze existența măcar când se accentuà amiciția regatului român. S'a tăcut. Urmând deci o tradiție consacrată de o jumătate de veac la Budapesta tac și astăzi. Este sugestiunea lozincei moștenite din strămoși, care-i stăpânește și acum.

Ei văd azi România, își dau seama de importanța ei catastrofală, dar presbiți cum au fost totdeauna, nu disting că drumul spre inima acestei țări duce prin Ardealul pe care l-au în-

genunchiat. De aceia politicianii lor sunt în stare să implore ajutorul Regatului, ca să-şi salveze existenţa ţării, fără a atinge însă cu o singură vorbă zdrobirea noastră. Astfel la Budapesta se strigă : „*Trăiască România*", dar nu se găseşte un singur om care să spuie : *mor Românii din Ardeal*..,

*

Depozitar al sistemului înrădăcinat, actualul prim-ministru al Ungariei urmează ogaşa veche· Toată vieaţa a accentuat necesitatea bunelor raporturi cu România paralel cu principiul unităţii naţionale a statului ungar.

Sunt mai mulţi ani de când deţine cu mână de fier puterea şi nu face altceva decât creiază mijloace noi de desfiinţare pe seama noastră. Nu e nevoie să le subliniem aici, sunt cunoscute îndeajuns. Spirit îngust, călăuzit de tipare vechi, n'a înţeles că singura formulă de salvare a monarhiei o poate da numai concordarea interesului particular al diferitelor popoare conlocuitoare cu interesul general al ţării. N'a admis deci trebuinţa unor garanţii de existenţă naţională pentru neamurile nemaghiare din Ungaria.

Vedeà preludiile zguduirilor cari erau pe drum, dar n'aveà tăria să înlocuiască forţa vremelnică cu principiul echităţii. Impins de o seamă de prevederi pentru ziua de mâine, începuse tratative cu reprezentanţii Românilor, dar cu orizontu-i prea puţin ridicat nu le puteà duce la bun sfârşit. El se apropiase de noi condus de ideia jignitoare, că mici îndulciri de ordin personal pot amuţì conştiinţa politică a unui popor. Erà o atitudine caracteristică pentru spiritele mici şi în acelaş timp luà proporţiile unui paradox brutal. In acelaş timp când îşi accentuà

dorința de-a se împăcà cu noi, ne cereà în parlamentul din Budapesta să recunoaștem oficial unitatea națională a Ungariei.

*

Vremea și-a urmat cursul, deci și evenimentele de astăzi ne găsesc în raporturile vechi de dușmănie istorică. Ardealul e acelaș. Și azi ca înainte cu două luni de declararea războiului. Nimic n'a schimbat opresiunea poporului de dincolo. Trebuie să se fixeze cu toată hotărîrea acest adevăr tocmai acum când diferite elemente desorientate sau interesate caută să provoace perturbații în opinia publică din Regat.

Iată situația : *negațiunea absolută a existenței noastre se menține neștirbită.*

Nu s'a modificat nici o dispoziție, nu s'a revocat un singur ordin din cele multe cari au făcut să tresară amărăciunea întregului românism. In suflete e mai viu ca oricând sentimentul de protestare al conștiinței noastre strivite. El se sbate treaz în aceste clipe tragice când sângele românesc din monarhia de Habsburg, după o jertfă milenară, înroșește iarăș câmpiile Europei. *A vorbì deci de „mulțumirea" Românilor din Transilvania, ori de „frăția maghiaro-română" e o crudă ironie aruncată în casa unui mort.*

Sunt în adevăr unele accente tulburătoare, pe ici pe colo, abilități deplasate, atitudini de șovăire sau glasuri rătăcite. Dar credința unui neam nu se descifrează în starea de asediu din perfidia rustică a cutărui protopop, din circulare episcopești ticluite de poruncealǎ, ori din pupăturile unor anume indivizi cu inima în stomac. Sunt alte indicii pe cari Ardealul le-a arătat cu prisosință. A ne îndoì asupra lor, sau

a le înşirà aici, ar fi să le aducem o profundă jignire atâtor milioane de suflete curate cari în umbra lor umilă îşi aprind opaiţul unui vis moştenit din părinţi...

*

Iată în câteva cuvinte starea în care ne surprinde actuala conflagraţie mondială când o jumătate de milion de soldaţi români pot determinà cumpăna istoriei universale.

La Budapesta se vede acest adevăr şi se doreşte sprijinul României. La ce se rezumă însă sforţările oamenilor politici de-acolo? Se caută oare un mijloc de reconciliare a nedreptăţirii din bătrâni, se acordă cele mai largi drepturi politice acestui popor înfrăţit cu conştiinţa baionetelor din Regat? Nu. Dimpotrivă, se operează cu vechea reţetă a tăcerii. In schimb se organizează o serenadă la balconul consulului român din Budapesta şi conţii fac exerciţii de stil pe socoteala României inundate de florile retoricei lor improvizate.

Nici nu se poate închipuì un mai real certificat de daltonism politic decât actuala tăcere a acestor oameni. Să ne dăm bine seama: este momentul suprem când Ţarul Rusiei le făgădueşte polonilor lipsiţi de orice importanţă militară o autonomie, numai cu scopul de a creà o anume stare sufletească, — ei bine, contele Ştefan Tisza solicită sprijinul României armate pentru menţinerea sistemului său de guvernare care ne-a introdus în biserici limba ungurească.

Vedeţi, logica lor: ne cer să-i scăpăm de primejdia înecului în oceanul rusesc, ca noi să fim înghiţiţi de apele tulburi ale moştenirii lui Arpad.

Trebuie reţinut deci adevărul împlacabil că

politica maghiară ca totdeauna, astfel şi astăzi, e orbită de fantoma imperialismului visat, ignorează realitatea şi creiază în acest chip un *obstacol moral* pentru orice prieteneşti intenţii ale acestui Regat, subciumat astăzi mai mult ca oricând de fiorii conştiinţei naţionale. Vom ţintuì deci cu răceală în faţa tribunalului istoriei faptul că vina pentru consecinţele incalculabile ce va aveà de suportat dinastia de Habsburg o poartă aceşti romantici întârziaţi, lipsiţi de maturitate politică, cari consecvenţi unei rătăciri de veacuri îşi susţin formula nenorocită şi astăzi când un înfricoşat vifor de primenire zguduie catapeteazma lumii.

Ei sunt marii vinovaţi!

*

Mi-am socotit o datorie de conştiinţă, ca unul ce mi-am legat rostul unei vieţi de aspiraţiile acestui petec de pământ care e Ardealul nostru, — mi-am socotit o datorie să-mi repet aici o seamă de convingeri exprimate adeseori în presa de dincolo, care în laconismul ei actual poartă pecetea cenzurei maghiare. O fac cu desăvârşita seninătate pe care mi-o dă credinţa unei cauze drepte în al cărui triumf eu voiu crede totdeauna.

Vor ajunge oare aceste cuvinte sincere ce nu s'au scris cu jandarmul la spate, vor ajunge oare în faţa puternicului cancelar care acum visează încă prietenia acestei ţări?

Nu ştiu, nu importă. Ceeace ştiu însă e o mare axiomă umană, izvorîtă dintr'un precept elementar al moralei creştineşti.

Această axiomă e adevărul că o mână de prietenie nu se poate întinde niciodată peste cadavrul unui frate.

„Adevărul", 17 August 1914.

BUCUREŞTII PETREC...

A venit eri la mine un preot din Ardeal. A venit şi mi-a adus aceeaşi atmosferă de ţintirim, pe care de-un an de zile ne-o trimite o ţară, care moare.

Sunt aşà de dureroase vizitele acestea, aşà de tulburătoare. In veselia nervoasă a Bucureştilor, par apariţii stranii, aceşti oameni stângaci, cu buzele strânse, cu căutătura severă E atâta mustrare în privirile cu cari ne măsoară, că îţi vine să-ţi pleci ochii în pământ în faţa lor. Sunt oaspeţi nechemaţi, inoportuni, soli ai morţii rătăciţi într'o sală de bal. Ei nu aduc nici revoltă în cuvintele simple cu cari ne vorbesc, nici protestări nu au, nici sfaturi nu riscă. Ei sunt blânzi şi ascultători. Ei judecă cu o cuviinţă patriarhală pe „fraţii noştri din ţară" Dar din aerul resemnat cu care spun întâmplările cele mai grozave, alegi câte lovituri trebuie să fi primit sărmanii biruiţi pe cari nu-i mai miră nimic.

Părintele de lângă Sibiu sta în faţa mea cu braţele încrucişate şi-mi vorbià potolit.

— Ai dreptate, — zicea el, — noi de-acolo nu putem fi judecători.

Judecata vine de-aici. Dar am vrea să se ştie că ne prăpădim aşà pe rând, că ni se scurge

sângele ceas cu ceas şi murim cu ochii aţintiţi spre Bucureşti ..

*

Când s'a ridicat să plece, simţiam că trebuie să-i mai vorbesc, că nu-i adusesem încă argumentul suprem, cu care să poată înlăturà îndoiala din satul lui. Am pornit deci cu dânsul, şi cum ne strecuram pe stradă în căderea amurgului, el tăceà şi eu vorbiam.

Vorbiam greu însă, mă tulburà zădărnicia cuvintelor proprii. Disertaţia mea, în care se invocau formule diplomatice, mistere de culise, planuri şi făgăduinţi, mi se păreà atât de falşe şi atât de şubredă, că n'am mai continuat. Privirile acestui popă erau desminţiri crude cari dureau. Mă simțiam un advocat mincinos, un complice la un mare păcat urzit împotriva lui. Enervat, aş fi dorit parcă să ne despărţim cât mai degrabă, să scap de această implacabilă logică ţărănească, care-mi strângeà sufletul ca într'o chingă de fier.

Mergând aşà tăcuţi, am trecut pe ulicioare, lăturalnice, păşind alături cu barba în piept, ca la îngropăciune. De undeva de departe fluturà parcă aripa morţii şi se desprindeà un plâns domol din foile copacilor.

Ne-am pomenit pe strada Regală, în colţ la piaţa Teatrului. Aici n'a mai fost chip să înaintăm. Zgomotul asurzitor şi mulţimea îngrămădită ne-au trezit brusc din buimăceală, și ne-au făcut să ridicăm ochii. Ce-am văzut deodată mi s'a părut o arătare bizară, care m'a zguduit. Mi-a trebuit o încordare nervoasă ca să mă desmeticesc.

Erà un spectacol fantastic, un tablou de bacchanalii plin de chiot ca o orgie romană şi libidinos ca o viziune din noaptea de Walpurgis.

Treceau trăsuri împodobite cu flori, cu turnuri de hârtie colorată, cu ploaie de panglici pe hamurile cailor.

Intr'un car enorm învelit în roşu aprins se agitau vre-o douăsprezece fete în haine ca flacăra, cu obrajii îmbujoraţi de-o bucurie pripită... Păreau un cortegiu din cultul Astartei. Pe urma lor două femei în costum bărbătesc, în pantaloni de catifea vişinie, treceau pe biciclete. Imediat venià un brec militar cu şase cai de tun, nespus d ridiculi bieţii, cu cozile lor împănate de cordeluţe roze. Imprejur strigăt, ţipete pătimaşe de femei, o încăerare de mirosuri problematice şi peste tot un râs isteric de beţie monstră...

Nu mai puteam asistà la desfăşurarea acestui convoi, care pentru zilele noastre de doliu, mi se păreà tocmai aşà de potrivit ca o glumă brutală, asvârlită unui mort. Căutam să mă smulg din grămadă şi tocmai începusem să-mi fac loc cu coatele, când mi-au căzut ochii pe bietul popă, pe care-l uitasem pironit în colţul lui. Aveà un aspect deplorabil. Imi reaminteà pe nenorocitul Pafnutiu din Thais al lui Anatole France în momentul când căzuse la teatrul din Alexandria. Cu ochii căscaţi în orbite, cu buzele întredeschise, palid în reflexul luminei electrice, privià consternat în gol. Ce gândià, ce nu gândià, nu ştiu. Atâta îmi dau seama, că spectacolul celor câteva minute ruinase în sufletul lui un altar la care se închinase ani de zile. Simţiam că toate făgăduinţele mele le măturase acest taifun al îndoelii...

*

L-am tras de mânecă să-l scot mai degrabă din valul primejdios. Popa a tresărit. S'a frecat la ochi, ca după un vis rău. Pe faţă i s'a ivit o umbră nouă de încruntare, care-i strângeà sprân-

cenele. In jurul gurii îi tremurà o linie dârză de mândrie rece.

M'a privit între ochi şi mi-a spus răspicat ca şi când ar pronunţà o sentinţă :

— *Şi dumneata între ăştia stai de-un an de zile?...*

Nu ştiam ce să-i răspund. Am plecat ochii în pământ ca un om vinovat :

— *Du-te acasă, părinte! Du-te acasă!*

NEUTRALII NOŞTRI

Un prieten îmi relatà deunăzi conversaţia ce avuse cu un personaj politic nemulţumit de agitaţia oamenilor, cari cer o grabnică intrare în războiu a României primejduite. Personajul ilustru, un foarte mare proprietar, aveà idei eminamente pacifiste şi găsià că toată nevroza opiniei publice din ţară e opera unor elemente anarhice, cari îşi fac de cap ca să pescuiască în tulbure.

Câţiva politiciani compromişi — spuneà seniorul senin, — îşi lansează apetitul după buget şi atâta tot. Ii aplaudă o ceată de naivi, încolo lumea e liniştită şi-şi vede de treabă... Ţara e bine aşà cum e, nu simte nevoia să fie tulburată.

Dar ardelenii care se sbuciumă la noi, întrebă amicul meu, ce ţi se par: proşti ori canalii?

Dragul meu, răspunse aristocratul improvizat, eu nu-i cercetez mai deaproape. Una ştiu însă: oamenii ăştia nu au dreptul să se amestece în trebile noastre. In casă la noi nu primim îndrumarea altuia. Ei sunt oaspeţi şi trebuie să tacă. Sfatul lor nu ne priveşte, lecţii de patriotism nu admitem...

Ei bine, replică interlocutorul mirat, dacă toate acestea categorii ţi se par de prisos, dacă toţi câţi s'agită sunt aventurieri, nebuni sau

intruşi, atunci de ce nu te mişti d-ta, care ai toate atribuţiile unui fruntaş politic?...

Milionarul zâmbià iertător mârgâindu-şi barba. Peste câteva clipe reluă cuvântul, privindu-l pe omul meu drept în ochi, cu multă blândeţe, ca pe un mare copil.

Iată vorbele lui pline de sinceritate: Eu de ce să mă mişc? Patriotismul nu e o dogmă a mulţimii, ci un adevăr relativ care se resfrânge prin prizma intereselor noastre individuale. Atunci de ce vrei să mă mişc ei? Eu sunt foarte mulţumit cu ordinea actuală de lucruri. Mie orice schimbare nu-mi poate aduce decât mai rău, eu mai bine nu pot să fiu...

*

Conversaţia aceasta ridică binişor perdeaua de pe sufletul neutralităţii cu care se întâlnesc ici şi colo strigătele noastre. Dacă mai adăugăm la ea cuvintele programatice ale unui ziar recent, unde se spuneà că nu e de dorit căderea Dardanelelor, fiindcă ar scădeà preţul la bucate, atunci vedem limpede psihologia neutralilor noştri, fie că fac pe înţelepţii impasibili, spectatori gravi ai evenimentelor, fie că sunt apărătorii militanţi ai inacţiunei şi se constituie în club sub prezidenţia d-lui Marghiloman.

Este logica celor sătui cari vorbeşte aşà. Intr'o ţară necăjită unde sunt atâtea de îndreptat, se găsesc destui tihniţi pentru cari orice schimbare se înfăţişează ca o perturbaţie a echilibrului lor de interese. Izolaţi de sufletul neamului, închişi în zona îngustă a bucătăriei proprii, copleşiţi de-un hedonism oriental, streini de instinctele de vieaţă ale pământului românesc, aceşti melci înfipţi în căsulia lor, cum ar puteà resimţì ei fiorul războiului, care e biruinţa impulsurilor colective ale unui popor?

Cine nu are rădăcini în sufletul larg al celor mulţi, mintea care nu a pătruns valurile mari de durere de jos şi prin insuficienţa ei nu a atins culmile unor precepte de umanitate, va privì tot cataclismul de astăzi cu o perfectă seninătate.

Parvenitul săltat în pripă e de obiceiu fără trecut şi fără viitor. Frământarea care vine de jos nu-l mai poate mişcà, fiindcă n'o mai aude. Regiunile înalte ale gândirei unde se agită lozincele de primenire îl lasă rece, fiindcă acolo nu poate pătrunde. El nu vede deci nici adâncul, nu vede nici culmea. El rămâne în balconul casei lui. Mulţimea de pe stradă nu-l îndeamnă, el nu poate coborî la ea. Gândurile cari încrucişează universul sunt prea sus, îi trec peste înălţimea capului. De aceia în cele mai mari vâltori ale neamului, sufletul lui e un termometru neschimbat, încremenit la acelaş grad al beatitudinei personale. O perpetuă atmosferă de calm îl va împrejmuì în mijlocul avalanşei de patimi dimprejur. El va dormì liniştit, fără să-l tulbure umbra morţilor. Cu aceiaşi cărare despărţită, cu acelaş reflex de zâmbet dulceag va trece înainte. Vedenia sângelui din vecini nu-i va adumbrì binoclul, când îşi va urmărì caii la curse. El e satisfăcut, el e spirit de ordine, el are floare la butonieră, lui mai bine nu-i poate fi, el e: *neutralul român...*

Pe aceeaşi gamă se brodează psihologia tuturor acestor „melci ai naţiunii", cum le spuneà atât de plastic într'o cuvântare mânia d-lui Delavrancea. Sunt strânşi într'un mănunchiu prin cunoscuta legătură de solidaritate a slabilor, neputincioşii fără credinţă. Cuvântul lor e balastul voinţei populare într'o perioadă de sbucium grozav al conştiinţei publice. Ei trebuie

aruncaţi la o parte, ca sacii de nisip ai unui balon în ascensiune.

*

E bine să se ştie şi trebuie accentuat la toate prilejurile adevărul, că dorinţa de a se menţine o neutralitate definitivă, pe care-o vedem scoţând capul pe alocurea, e fătul unui egoism individual înduşmănit cu interesele neamului.

Schimbările mari cari vor primeni în mai bine temeliile acestei ţări le poate aduce numai întregirea trupului ştirbit. Războiu deci înseamnă triumful energiilor latente ale obştei, pentru binele colectiv. Neutralitate este tendinţa de echilibru a puţinilor mulţumiţi cari nu văd dincolo de hotarul propriului interes.

In curând vom vedeà cine va aruncà mai multă greutate în cumpăna ţării: durerea cu capete nenumărate a unui popor dornic de progres, ori liniştea imperturbabilă a unei mici cete de sătui cărora mai bine nu le poate fi.

Să vedem.

EVOLUŢIA PROGRAMULUI NOSTRU POLITIC

Conştiinţa unităţii e o realitate sufletească a poporului românesc de pretutindeni.

Ţăranul nostru de oriunde, aruncat între alte neamuri a avut sentimentul just al diferenţierii de rasă şi s'a îngrădit ca într'o cetate în însuşirile distincte ale vieţii lui naţionale. In cursul veacurilor un simplu traiu patriarhal a menţinut frăţietatea acestor oameni de un sânge, oricât de îndărătnice au fost încercările de desfiinţare. Blocul sufletesc s'a păstrat intact ca în alte părţi şi la noi în Transilvania şi Ungaria.

Cu vremea însă ideia unităţii s'a desfăcut din faza primitivă a instinctului de conservare şi a primit îndrumările conştiente ale unor justificări superioare. In jurul ei s'a grupat toată gândirea noastră de popor oprimat şi s'a accentuat cu mai multă sau mai puţină putere, în măsura în care ne scuturam obezile unei umilinţe istorice.

Cei din urmă o sută cincizeci de ani sunt pentru sufletul Ardealului o serie necurmată de tresăriri ale dorinţei impetuoase de-a fi laolaltă cu toţii. In forme diferite acest impuls organic al fiinţei noastre a cerut cuvânt. Fie că a aprins candela în chiliile mănăstireşti din Blaj ca să

deslușească drumul unei origini uitate, fie că a făcut să răsune tulnicul lui Horia ori strigătul lăncierilor lui Iancu în munții Abrudului, fie că a dat glas coardelor lui Murășanu ori a luminat în singurătatea temnițelor unguresti, — acest vis ne-a stăpânit perpetuu fără o clipă de răgaz. Noi ne-am pomenit cu el din părinți, ne-a mângâiat intimitatea vieții familiare, ne-a dat putere să înfruntăm obrăznicia procurorilor din Cluj, ne-a încălzit cuvântările la adunările de popor.

Credința aceasta alcătuià articolul primordial în crezul vieții noastre. O avem cu toții dela bătrânii cari au jurat pe Câmpul Libertății până la pribegii de astăzi de pe străzile Bucureștilor.

Fără ea nu ni se poate închipuì existența națională.

* * *

Tot această dogmă fundamentală a fost și la baza istoriei noastre politice.

Idealul politic răsărit în mod firesc din această lume de simțire, susținut și întărit de ideologia vremii, erà unitatea națională.

O singură ochire scurtă asupra istoriei mai recente a Ardealului ne încredințează că poporul nostru din monarhia de Habsburg a fost călăuzit în principalele sale acte politice de-o puternică conștiință națională, al cărei rod organic trebuià să fie ideia unității.

* * *

Cea dintâiu izbucnire de energie politică a românismului din Ardeal a fost la anul 1848.

In aceste zile istorice, deși nu trecusem încă pragul iobăgiei, deși Austria păstrà toate aparențele celei mai mari puteri în Europa centrală,

iar principatele dunărene oropsite nu puteau servì ca punct de sprijin unor năzuinţi de independenţă, — poporul nostru a simţit chemarea vremii şi oamenii lui cu inimă mare şi cu puternice rădăcini în sentimentul public au găsit formula demnă a unei avansate conştiinţi naţionale.

Atmosfera din care s'a zămilsit strigătul lui Murăşanu : „uniţi-vă în cuget, uniţi-vă în simţiri'', se resimte în adunarea dela Blaj, şi în toate faptele politice de atunci. Principiul naţional cu ultimile lui consecinţe, păstrând numai integritatea teritorială a monarhiei, se manifestă în pretenţiile românilor faţă cu dinastia.

Punctele din adresa dela 25 Februarie 1849 trimisă împăratului Ferdinand de către conducători în frunte cu episcopul Şaguna, Mocioni şi Laurian, scot la iveală intransigenţa naţională a acestei perioade eroice.

* * *

Fireşte, împrejurările cari au urmat au fost cu mult mai vitrege, ca programul politic de-atunci să poată prezentà de aci înainte o linie de ascendenţă. Cunoscuta perfidie austriacă ne-a răsplătit cu o dărnicie măsurată sângele celor patruzeci de mii de morţi ai rebeliunii ungureşti. Viena nu şi-a ţinut făgăduinţele, fărămiturile ei n'au putut croì temeliile unei propăşiri naţionale. Dimpotrivă, cu anii cari treceau politica Habsburgilor coborà în apele intereselor ungureşti.

Dela înfăptuirea dualismului politica noastră a intrat într'o perioadă de defensivă naţională. Expansiunea maghiară sub ocrotirea Vienei creşteà an de an şi întreg aparatul puterii de stat erà angajat la zdrobirea noastră. Vieaţa

constituţională devenise o ficţiune sub regimul de teroare de un deceniu şi mai bine al faimosului Coloman Tisza. Astfel programul politic al partidului nostru din nou fixat în conferenţa dela 1881 din Sibiiu, se înfăţişează mult mai redus şi din toate punctele cari cereau o libertate naţională în cadrul monarhiei se mai păstrează numai punctul prim : *„Reînfiinţarea autonomiei Transilvaniei"*.

Acest program n'a fost modificat până astăzi. Cei treizeci de ani însă cari au trecut dela statorirea lui ne-au convins tot mai mult că va venì ziua în care trebuie schimbat. Comitetul naţional în şedinţele lui s'a ocupat des cu această chestiune. S'au întâmplat anume în acest răstimp două lucruri cari exercitau o presiune covârşitoare asupra concepţiei noastre politice : *destrucţiunea metodică a neamului în vederea întemeierii unui stat unitar naţional-maghiar* de oparte şi de alta *consolidarea Regatului român*.

Persecuţia guvernelor din Budapesta care ne săpà existenţa puţinelor instituţiuni întemeiate pe vremea absolutismului austriac şi creà altele noi menite să ne desfiinţeze, ne-a convins că în cadrul statului ungar nu se poate îndeplinì misiunea istorică a neamului nostru. Idealul politic maghiar propagat cu toată forţa aparatului de stat erà negarea existenţei naţionalităţilor neungureşti. Despre acest adevăr ne încredinţam zilnic şi pecetluirea lui definitivă ne-au dat-o în anul trecut tratările cu contele Tisza, care ne cereà recunoaşterea oficială a *unităţii naţionale a statului ungar*. Ce erà mai firesc deci, ca în aceste zile de sleire a puterilor, privirile să ni se întoarcă spre regatul fraţilor care devenià tot mai mult un punct de orientare al politicei noastre? Aşa a fost : de un deceniu

şi mai bine concepţia politică din Ardeal vedeà în Bucureşti centrul de greutate al sorţii *întregului românism.* Eram cu toţii convinşi că importanţa internaţională a României e chemată să rezolve situaţia noastră. Ţinând seamă de acest lucru noi am primit cu simpatie,— după atâtea decepţii — năzuinţele răposatului moştenitor de tron Franz Ferdinand pentru federalizarea monarhiei. O Austro-Ungarie confederată în care poporul nostru şi-ar fi avut autonomia naţională ni se păreà o etapă mai apropiată de idealul unităţii. Evoluţia programului nostru în acest sens erà evidentă în clipa când Arhiducele a căzut la Serajevo victima politicei vinovate a înaintaşilor săi. Moartea acestui om care întrupà, *pentru moment*, speranţele noastre ne-a lămurit definitiv, că unica scăpare de peire ne-o poate aduce într'o conflagraţie generală : *ocuparea României.*

* * *

Aceasta este în câteva cuvinte desfăşurarea istorică a pretenţiilor noastre programatice luminate de razele aceluiaş ideal. Ea nu poate fi desminţită decât în suflete străine de fibrele simţirii noastre, sau de conştiinţe vândute.

In acest stadiu ne-a găsit vijelia care s'a abătut deasupra Europei. Care trebuià să fie deci atitudinea noastră determinată de evoluţia normală a mentalităţii politice? Mai puteam nădăjduì că în cadrul monarhiei de Habsburg ni se asigură existenţa naţională? Mai puteam sta o clipă la îndoială că în cazul unei biruinţi acest războiu naţional maghiar pune baza imperialismului unguresc şi pecetlueşte sentinţa noastră de moarte? Nu! Este deci rezultanta impusă de forţa împrejurărilor, credinţa că sin-

gura salvare a românismului primejduit *e intrarea României în acțiune pentru ocuparea teritoriului românesc din monarhia de Habsburg.*

Cine cunoaște sentimentul general al poporului nostru înfrățit cu impulsurile lui seculare își dă seama că astăzi *acesta* e programul lui politic. Cel dela 1881 a trecut în domeniul istoriei ca atâtea rețete ale unor vremuri ce nu mai sunt.

De sigur nu e prielnică starea de asediu de peste munți, pentru a se da o sancțiune formală acestei convingeri nestrămutate: de sigur se vor găsì fricoși cari vor desminți această interpretare a conștiinței publice și vor primì să li se smulgă declarații de devotament pentru „patria ungară și glorioasa dinastie". Aceste sunt fenomene obișnuite. Libertatea unui neam însă nu se răscumpără cu șiretlicuri de diplomație provincială, nici cu lașitatea bunilor burghezi cari nu vor să-și sacrifice pensia.

Toți acei însă, cari se pot pătrunde de fiorul unui vis și înțeleg drepturile firești ale ginților vor fi fericiți să închidă ochii pentru izbânda acestei lozince a prezentului.

Logica implacabilă a istoriei universale i-a dat generației noastre acest program.

Trebuie să învingă sau să cadă cu el.

Catechismul Ardealului nu mai are decât o singură poruncă:

Unire sau moarte!

FATALITATEA SÂNGELUI

— SERBIA, BULGARIA, GRECIA. —

O amintire.

Inainte cu câţiva ani, la Budapesta, la o întrunire a comitetului naţional de peste munţi, asistau şi câţiva deputaţi sârbi, cu cari eram aliaţi în luptele politice de dincolo. Fiind recente zbuciumările dela Belgrad, după omorîrea regelui Alexandru, discuţia a atins, în mod firesc, chestiunea dinastiei naţionale.

Mi-aduc aminte, cum, la un moment dat, erà o părere aproape unisonă, că o utilitate de ordin elementar ar pretinde ca şi Sârbii, urmând exemplul popoarelor din peninsula balcanică, să aducă la cârma ţărei o dinastie străină. Aceasta ar fi, — se ziceà, — un prilej de definitivă aşezare înăuntru şi de consolidare în afară.

Chestiunea îndrumată în acest sens răscolià toate consideraţiile cari o puteau susţine.

Atunci a intervenit în discuţie unul din cei mai distinşi oameni politici sârbi, care ascultase, în tăcere, conversaţia noastră. Sârbul, un moşneag frumos, cu ochii vii, ne-a spus liniştit următoarele cuvinte pe cari nu le-am putut uità :

— Nu împărtăşesc opinia d-voastră. Poate e o vină a mea, că fiind bătrân, vorbesc cu glasul altor vremuri. Dar mintea mea nu poate înlă-

turà ultimele consecvenţe ale principiului naţional, care a triumfat în veacul ce m'a crescut. Eu, domnilor, cred în puterea, în fatalitatea sângelui. Sunt de credinţa că un popor luptător, cu revendicări pentru ziua de mâine, mai degrabă îşi izbândeşte visul printr'o stăpânire din sine însuşi. Jertfa de sânge porneşte din sufletul şi din carnea unui popor. Ca s'o aduci, ca să-ţi poţi smulge hotărîrea supremă, îţi trebuie impulsurile organice ale sângelui. Străinul nu le poate aveà şi de aceia el, dacă nu e un obstacol, este în cel mai bun caz un balast al voinţei populare. Iată de ce cred eu în misiunea istorică a urmaşilor lui Karagheorghe...

Aşa ne-a vorbit bătrânul. Vorbele lui rostite acolo la Budapesta, unde ne apăsà în toate fibrele duhul străin, ne-au mişcat şi ne-au cam pus pe gânduri. Cu toate acestea, o seamă de rezoane, mai apropiate de stările contemporane, au biruit. Vedeam în glasul moşneagului ecoul unui val de romantism întârziat, nepotrivit cu atmosfera de extrem pacifism a continentului de atunci.

*

M'au urmărit cuvintele lui şi mi-au revenit adese în cursul întâmplărilor din urmă. Drama mare de astăzi a scos la suprafaţă, mai mult ca oricând, problema raselor. Principiul naţional e la baza conflagraţiei mondiale. In lumina evenimentelor proaspete, se confirmă pe deaîntregul crezul acestui moşneag, care nouă ni se păreà anahronic, dar care de fapt porniă din învăţămintele unei doctrine ce nu şi-a pierdut actualitatea.

In Serbia, proorocia lui s'a adeverit. Splendida biruinţă de peste Sava e rezultatul legăturii indisolubile dintre popor şi dinastie. A învins

curatul, neprihănitul sânge sârbesc, împotriva armatei fără suflet, care nu reprezentà o unitate morală. In istorie va rămâneà linia dreaptă a politicei dela Niş, care nici o clipă n'a fost tulburată de disensiuni între Domn şi sentimentul public. Dela început, a fost o armonie desăvârşită de credinţă şi de acţiune. Generaţiile târzii vor admirà, ca o pagină de epopeie, măreţia tragică a zilei când bătrânul rege Petre Karagheorghevici a coborît în mijlocul soldaţilor să învingă sau să moară cu ei.

E cu neputinţă să nu simţi fiorul moştenirei milenare în gestul viteazului încărunţit. Prin el cereà cuvânt sângele ţarilor de odinioară, cari se desprind din minunatele balade sârbeşti. Pământul străbun cu toate chemările lui nedesluşite se apără prin spada lui. Dintr'o altoire exotică cu rădăcini pripite nu puteà sbucnì o asemenea energie dârză. Se cereà o frăţietate organică, se cereà misterul cărnii, care să tresară cu o ultimă protestare.

*

Ceeace s'a petrecut mai în urmă în statele balcanice justifică mai departe teoria.

Fatalitatea sângelui a determinat balanţa la Sofia şi la Atena.

Evenimentele ne arată limpede cum, în Bulgaria, curentul popular s'a pus în conflict cu aspiraţiile particulariste ale Coroanei. E un conflict de rasă, un conflict de sânge între popor şi dinastie. De o parte naţiunea bulgară cu trecutul ei nedeslipit de marea slavă, de alta tendinţele de alipire ale Regelui spre patria lui primordială. Din aceste îndemnuri disparate ale celor două puteri, nu puteà ieşì decât o stare de lucruri hibridă, o perpetuă balansare politică

şi o primejdioasă nesiguranţă pentru ziua de mâine.

Istoria se repetă acum cu-o implacabilă consecvenţă în Grecia. E aceeaşi ciocnire a celor două forţe opuse. Stau în faţă doi oameni, în cari se concretizează năzuinţa protivnică a sângelui. In Venizelos e întrupat sufletul Eladei de astăzi, cu multe proiecţiuni postume de-ale Greciei antice. Politica marelui cretan se brodează pe sentimentul de expansiune, care e moştenirea distinctă a acestui neam insular. Regele Constantin reprezintă spiritul de moderaţiune al domnitorului străin, ce nu simte chemările aceluiaşi ideal. Neîmprietenit cu normele de gândire ale poporului pe care nu-l înţelege, vlăstarul desrădăcinat al Danemarcei e atras pe furiş, în tabăra nordului depărtat, unde îl mână sângele. Vieaţa lui intimă, tradiţiile lui, nevasta lui îl apropie cu puterea fatalităţii de alvia intereselor germane.

Şi aici şi dincolo aceiaşi ezitare, acelaş punct mort, rezultanta firească a echilibrului dintre două puteri.

Rămâne ca viitorul să deslege enigma biruinţii şi să ne arate care din două şi-a putut impune voinţa.

*

In afară de cadrul teoretic al acestor pilde se desface însă un învăţământ real, ce trebuie reţinut ca o formulă potrivită pentru toate ţările. Când istoria a voit să aşeze într'un stat o dinastie străină, înţelepciunea capului încoronat e chemată să-şi deie seama, că, în momente de supremă hotărîre trebuie evitat acest conflict al sângelui.

Numai astfel se pot înlătură sguduirile primejdioase şi se poate îndeplini misiunea unui popor.

Cu sentimentul de linişte pe care-l avem în casa noastră, cu o sinceră încredere în Suveranul României, şi cu o mare părere de rău trebuie să repetăm deci şi noi la Atena cuvintele spuse deunăzi la Sofia, cuvintele brutale strigate cu laconismul ţărănesc al şefului agrarienilor bulgari :

— *Păzeşte-ţi capul, Sire* !

MORŢI FĂRĂ ŢINTĂ: CĂTANELE

Ieşi măicuţă pân' la poartă
De vezi neamţul cum mă poartă.

Cântec din Ardeal.

Un oaspe trist m'a căutat deunăzi: un dascăl din Ardeal.

E cea mai jalnică întâlnire din câte am avut în vieaţă. Două ceasuri mi-a vorbit acest om cu privirea stinsă. N'a fost revoltă, n'a fost protestare în vorba lui: un biet învins spuneà ce-a văzut. Dar cuvintele acestea potolite mi-au schimbat odaia de hotel într'o cameră mortuară. Când s'a dus şi am rămas o clipă singur, m'am scuturat ca de-un fior în tot trupul. Involuntar am deschis repede geamul şi am plecat şi eu. Mirosià a cadavru: erau noutăţile „de dincolo"...

Pe el l-am întrebat: Cum au plecat feciorii noştri?...

Invăţătorul a mişcat din cap şi-a clipit din ochi.

— Eram în gară la Sibiiu când s'a pornit un transport, numai români, — că pe saşi îi ştii! Veniseră din Poiană, de pe Secaş, feciori ca brazii, curgeau din toate părţile. La gară tot neamul lor. Jur împrejur jandarmii unguri ţineau cordon. N'am pomenit atâta plâns, femeile, copiii îţi luau auzul. Sunt bătrân, am

îngropat multă lume, dar jale aşa n'am mai văzut....

— Nu cântau soldaţii, nu strigau să uite măcar?...

— Intr'un colţ vre-o câţiva apucaseră să cânte... Erau dela *honvezi*. I-a înjurat colonelul pe ungureşte: „nu mai răcniţi, valahilor!" Au tăcut şi ei. S'a făcut aşa dintr'odată o muţenie mare. Prin golul deschis de jandarmi treceau băeţii noştri, companie de companie. Oaste mută, cu barba în piept, cu chipiul tras pe ochi, se vedeà că merg la moarte...

Ţiu minte, l-am oprit pe unul şi l-am întrebat: unde vă duceţi, feciori? Erà un rezervist oacheş, tras la faţă, de fel din Sălişte, cojocar, îl cunoşteam. S'a uitat lung la mine şi-a arătat cu mâna spre capătul trenului: „Uită-te la vagoanele alea din urmă. Sunt vagoane de vite, duc boi în ele. Intreabă boii ceia, poate să ştie ei. Noi nu ştim nimic, nici de ce mergem, nici unde mergem"...

* * *

Are dreptate cojocarul din Sălişte. Oricât m'aş trudì n'aş fi în stare să găsesc o formulă atât de lapidară, atât de adevărată. Drumul acesta grozav, drumul morţii, va rămâneà totdeauna nelămurit în sufletul bietelor *cătane*, cari sângerează astăzi sub lăncilor cazacilor.

Om năcăjit, bătut de toate relele, ţăranul din Ardeal n'a simţit niciodată ocrotirea ţării. Dimpotrivă, în toate atingerile lui cu stăpânitorii a fost lovit. De aceea în cursul veacurilor sufletul popular nu s'a putut împrieteni cu ideia patriei. Un sentiment de înfrăţire a oamenilor de-un sânge e adânc înrădăcinat în psihologia săteanului nostru, dar dragostea lui de ţară se

reduce la o concepţie regională. El ţine la *satul* lui, la partea locului unde vede semeni de-ai săi, dar simte că ţara e a altora.

Astfel toate impulsurile sentimentului patriotic îi sunt străine. Ideia sacrificiului pentru patrie nu s'a putut încuibà într'o minte de prigonit. Ca un reflex al unor vremuri legendare mai licărià încă aureola „*împăratului*" distrusă însă de deşteptarea crudă a ultimei jumătăţi de veac. De aceea orice îndatorire faţă cu această mamă vitregă faţă cu ţara al cărui nume el nici nu-l ştie, nici nu-l învaţă, vine ca o catastrofă de domeniul fatalităţii.

E împlinită de grija poruncii, dar n'a găsit niciodată drumul la inimă.

In toată poezia populară din Ardeal nu vei găsi un singur viers care să fie o chemare la arme pentru apărarea ţării. Vieaţa ostăşească e un balaur, o nenorocire. Toate cântecele ţărăneşti sunt un lung nesfârşit blestem la adresa „neamţului", care fură feciorii ca smeul din poveste. S'ar puteà tipărì volume întregi de doine şi strigături, cari au încremenit protestarea seculară a unui popor împotriva unei armate cu care n'a avut nici o legătură sufletească. Cât de intensă a trebuit să fie ura acestor băieţi de plugari, smulşi dela vatra străbună, aruncaţi în mijlocul străinilor cari îi chinuiesc, ca de pe buzele lor să se desprindă cântecul :

De-ar da Dumnezeu un foc,
Să arză Sibiiul tot,
Să rămâie numai parii,
Să se 'nţepe ghinărarii,
Ghinărarii şi maiorii,
Care cătănesc feciorii...

* * *

De-aceia aveà atâta dreptate rezervistul din gara dela Sibiiu. Nu se poate închipuì o mai zguduitoare tragedie, ca plecarea acestor sute de mii de Români, cari înroşesc cu sângele lor câmpiile Galiţiei. Moartea lor e fără ţintă. Pe urma ei va culege roade străinul şi se vor ridicà noi statui lui Arpad. Steagurile tricolore, cari li se împart astăzi ca să se salveze rostul unei clipe, vor fi arse la întoarcere şi băieţii rămaşi orfani pe urma celor căzuţi vor bolborosì ungureşte în şcolile statului duşman...

Biete catane ale împăratului! Copii fără noroc ai unui pământ vitreg, veniţi pe lume în zile de urgie omenească. Din uriaşa dramă, care înfioară continentul, voi singuri n'aveţi nici un rost; sângele vostru se scurge pentru o minciună de-un mileniu. Cătane triste, cătane orfane, v'au pornit din închisoare ca să vă ducă la groapă. Râurile voastre de sânge pe care le bea ţărâna vor puteà tulburà sânul acestei ţări şi umbrele voastre vor urnì oare oştirea fraţilor cari ar puteà aveà o ţintă? Cine ştie, cine ştie?...

Eu vă văd în noaptea asta albastră cum veghiaţi cu rândurile scăzute sub cer străin, sub poruncă străină. Aripa morţii flutură neagră peste capetele voastre, ca un blestem moştenit din părinţi. Nu se spun nici glume, nici poveşti în tabăra mută. La o margine de răzor îmi apare în bătaia lunei, cu capul în palme, cu ochii înfìpţi în stele, cojocarul din Sălişte şi-i aud cântecul din bătrâni atât de curat, atât de plin de mustrare:

Sărăcuţ de maică-mea,
Dela multe m'a scos ea,
Dela multe, dela toate,
Dela două nu mă poate:
Dela neamţ şi dela moarte...

OAMENI AI NIMĂNUI

Corespondentul din Franţa al ziarului „Epoca" într'o escursiune la ţară a descoperit într'o tabără de prizonieri patruzeci şi unu de Români ardeleni. Cuprins de milă pentru bieţii noştri ţărani, asvârliţi de soartă într'un colţ al Bretaniei, a dat de veste la Bucureşti solicitând un ajutor pe seama lor.

Văd zi de zi contribuţiile sufletelor caritabile pentru cei patruzeci şi unu de naufragiaţi şi mă gândesc din nou la cetele fără număr cari au fost scormonite din Ardeal, ca să înroşească cu sângele lor câmpiile Europei. De-un an de zile mor pe toate fronturile. In Polonia rusească, în Flandra, la Isonzo şi la Sârbi cad necontenit fraţii vitregi ai României neutrale. Un vânt de nebunie i-a spulberat dela Brest până la Tomsk în Siberia şi acei cărora le-a mai rămas încă trupul chinuit mor sufleteşte, ceas cu ceas, uitaţi de Dumnezeu şi de oameni...

Nimeni nu va tăgădui gestul frumos al acestui ziar, care într'un avânt de nobleţe s'a gândit să aline suferinţa unui pumn de nenorociţi. Dar în acelaş timp generoasa colectă e un prilej de reflecţii amare cari nu se pot suprimà. In lumina lor ne apare un val nemăsurat de mizerii pe urma căruia rămânem tot mai înfrânţi

Cei patruzeci şi unu din Bretania au avut norocul să le vie în cale d. Gabriel Dichter, ale cărui sentimente umanitare jignite le-a câştigat bani de tutun. Dar, te întrebi fără să vrei, cine s'a gândit la zecile de mii cari se irosesc în Siberia, ori măcar la prizonierii români luaţi de Sârbi, la căror oftat e atâta de aproape că trebuie să se audă în nopţile liniştite dela Turnu-Severin?

Din neutralitatea de-un an de zile, cu revărsările ei de bogăţie şi de moleşală, nu s'a putut smulge o acţiune de îngrijire pentru aceşti desrădăcinaţi. Nimeni din marii seniori ai ţării nu s'a dus să-i vadă, cum a făcut domnu Dichter, nici nu s'a răscolit conştiinţa publică de durerea lor, nici statul n'a riscat un act de caritate. Au rămas aşa cum au fost totdeauna, copii ai nimănui, desmoştenitii lumii. In vremea asta la Bucureşti s'au ţinut discursuri, s'a râs şi s'a plâns, s'au dat mari bătălii de cerneală şi mai ales s'a asigurat lumea tot a doua zi, că binecuvântata „expectativă" din „consiliu de coroană" n'a suferit nici o schimbare. Acum în sfârşit s'au adunat patru mii de lei, cari se trimit la o colonie din Franţa... Ca şi când după ce a ars un sat întreg, cineva trecând pe lângă mormanele de cenuşe, întâlneşte la o margine de şanţ un copil, îi aruncă o piesă de zece bani şi pleacă mai departe cu ochii închişi, să nu mai vadă priveliştea grozavă...

Să ne oprim câteva clipe, oricât de tulburător ar fi aspectul acestei catastrofe. La urma urmei e şi suportabilă o trecătoare emoţie platonică ce se va îngropà ca toate celelalte, înmulţindu-se încă cu unul nenumăratele strigăte în pustiu cari plutesc de-asupra noastră...

*

Dela începutul războiului și până astăzi numărul prizonierilor din armata austriacă crește neîncetat. Oastea fără suflet de sub comanda supremă a moșneagului împietrit într'un fotoliu la Schoenbrun, erà predestinată pierzării. Zi de zi a rupt astfel abilitatea adversarului cete întregi de prizonieri.

Din lămuririle oficiale cari s'au dat până acum se constată, că afară de cei din Franța și Italia, sè găsesc Români prinși la Ruși 87.000, iar în Serbia 8.000. Aproape *o sută de mii de oameni*, deci, deslipiți de trupul nostru stau răsfirați așà, fără ca cineva să le poarte de grije.

Scrisorile cari ni le trimit din câte-un colț al Siberiei sunt tot atâtea mustrări pe seama noastră. Din cuvintele lor măsurate țâșnesc fulgere de ură împotriva asupritorilor de-acasă și se desprinde o descurajare crescândă. Ei sunt soldații născuți ai românismului și de-acolo din paturile lor de nemișcare, în cari se sbat fără nici o veste și fără nici o îndrumare, ei se cer în tabăra sângelui cu care vor să se întoarcă acasă. Fiecare vorbă pe care ne-o trimit e o așteptare chinuită, fără răspuns.

Ei bine, cu aceste cătane cari s'au pătruns de tot fiorul morții, cari sunt zestrea firească a armatei românești în drum spre văgăunile munților, aici nimeni nu-și bate capul. Nimeni n'a luat măsuri să-i adune laolaltă din mulțimea pestriță care-i demoralizează. Cât de ușor erà ca una din multele misiuni trimise în străinătate să fi fost pe seama lor. O înțelegere cu statele cari îi dețin s'ar fi făcut repede, având aceiași alvie de interese. Ridicați de prin diferitele centre de prizonieri, strânși în mănunchiuri, împărtășiți de oarecare îngrijire materială din partea țării ai cărei cetățeni vor fi mâine, acești exi-

laţi ar fi simţit acolo, în depărtare, căldura binefăcătoare a unei ocrotiri frăţeşti. Câţiva preoţi trimişi de-aici să le ţie slujba strămoşească le-ar fi făcut mai senin ceriul plumburiu al Siberiei, câţiva refugiaţi ardeleni descinşi în mijlocul lor i-ar fi menţinut în conştiinţa solidarităţii sufleteşti cu Regatul de unde mijeşte scăparea lor. Şi, dacă biata noastră minte sbuciumată s'ar puteà pretà la un calcul metodic, câţiva ofiţeri trimişi între ei ar fi putut să-i pregătească pentru ziua cea mare, să se întoarcă cu un corp de armată, care de sigur aveà cele mai straşnice impulsuri să mănânce unguri...

Toate aceste n'au tulburat lumea de-aici, iar cele câteva glasuri răzleţe cari s'au ridicat şi-au cerut o deslegare dela oamenii chemaţi au fost primite cu bunăvoinţa unei clipe, care s'a pierdut în frământarea preocupărilor curente.

A trebuit să vie domnul Dichter, ca să ne arate o picătură din mare. Cele patru mii de franci se vor duce acolo la mica garnizoană din nordul Franţei şi apoi totul se va da uitărei. Lumea noastră va rămâneà ca mai înainte în aceiaşi nedumerire şi tricolorul jockeilor domnului Marghiloman se va agità mai departe la cursele de cai...

*

Acum când închei aceste rânduri zadarnice ca atâtea altele, îmi rătăceşte gândul din nou la voi, toţi prieteni pribegi, oameni ai nimănui, cari de-un an de zile vă sbateţi departe, scânduri aruncate dintr'o corabie sfărâmată.

Intr'o viziune chinuitoare îmi apare interiorul dărăpănat al exilului vostru, unde vi se deapănă vieaţa fără noroc. Ca în *Azilul de noapte* al lui Gorki, care se joacă astăzi cu mult succes la Teatrul Naţional de-aici, vă văd lungiţi în aş-

ternuturi, copleşiţi de teorii înfrânte şi de arătări bolnave. In poveştile fără sfârşit cercetaţi din nou adevărul în care credeaţi voi: *glasul sângelui*... Staţi buimăciţi şi nu-i mai găsiţi rostul...

Intr'un ungher te văd şi pe tine, frate pripăşit la Tomsk şi simt că de mi-ai fi în faţă astăzi ar trebuì să tăcem...

Soarta, oricât de crudă, îşi are compensaţiile ei. Decât într'o cafenea de pe Calea Victoriei, poreclit dezertor de către Virgil Arion şi îndurând strigătele ţiganilor cari împart gazetele nemţeşti, mai bine în singurătatea aspră a Siberiei.

Dacă ne vom mai întâlnì vreodată şi ne vom privì în ochi, dintr'ai mei vei desluşì mai multe decepţii.

DOUĂ CLASE PRIMARE...

Intr'un articol publicat deunăzi în ziarul „Adevărul'' arătam cum *ideia unităţii naţionale* a statului ungar, consacrată de-o tradiţie neştirbită a politicei ungureşti, se menţine şi astăzi la Budapesta în linia ei de consecvenţă istorică.

Mă năzuiam să scot la iveală cum această dogmă de guvernare a rămas intactă în vâltoarea actualei conflagraţii mondiale. Dimpotrivă, în cele câteva rânduri dovediam că fantoma imperialismului visat stăpâneşte şi astăzi în capitala de pe malul Dunării. Spuneam deci cu toată hotărîrea că a vorbì acum de „mulţumirea ''Românilor de dincolo, sau a aruncà lozinca searbădă a „frăţiei maghiaro-române'', e o ironie brutală şi că atitudinea de negaţiune absolută a existenţei noastre naţionale din partea ocârmuirii ungureşti creiază un *obstacol moral* pentru cele mai prieteneşti intenţii ale regatului faţă cu monarhia vecină.

Intâmplarea a voit ca tocmai a doua zi după publicarea acestui articol, ziarele să lanseze o ştire, care nu numai că confirmă pe deantregul teza ce susţineam, dar o înfăţişează în culorile cele mai sugestive, împrumutându-i în acelaş timp şi câteva nuanţe din grotescul specific al compatrioţilor mei.

Aici s'à trecut repede asupra ei, fără comentar, cu graba obişnuită. S'au găsit chiar unele ziare cari o publicau sub titlul răsunător : „Avantagii culturale Românilor de peste munţi", — nemai vorbind de-un nou organ zămislit sub anume ocrotiri care vedeà în ştirea ungurească o „măsură dreaptă". Nu mă pot reţine să n'o reproduc aici însoţită de două cuvinte, fiindcă îngăduie o privire în resorturile intime ale guvernării dela noi şi totodată dă, cred, lovitura de graţie ultimelor speranţe ce se puneau în înţelepciunea politică a Budapestei.

Iat-o : „*Ministrul ordonă ca pentru învăţământul copiilor a căror limbă nu este cea ungară, să se întrebuinţeze în* primii doi ani *limba naţionalităţii, spre a se da explicaţiunile necesare. Scopul învăţământului în aceste şcoale trebuie să fie ca şcolarii în clasele mai înalte să ştie să scrie şi să citească după gramatica limbei materne. Guvernul pune în vigoare această măsură acum când* patriotismul şi vitejia *tuturor cetăţenilor fără deosebire de rasă şi naţionalitate este cea mai bună justificare a politicei d-lui Tisza*", etc....

Astfel vorbeşte cancelarul monarhiei...

Trebuie, în adevăr, să fii crescut în atmosfera particulară a coroanei sfântului Ştefan, să cunoşti de-aproape grandomania turanică, dispreţul nemăsurat al aşa zisului *gentry* ungur pentru urmaşii foştilor săi iobagi, ca să apreciezi cu deplină linişte sufletească acest gest al contelui Tisza.

Va să zică : *două clase primare...*

Iată răsplata nobilă pentru „*patriotismul şi vitejia cetăţenilor*"...

Concepţia occidentală asupra celor mai elementare percepte de dreptate umană, o noţiune oricât de redusă a bunului simţ în arta guvernării, nu pot primì decât sau cu-o nemărginită revoltă, sau cu-o nesfâşită milă acest act de dărnicie ungurească. O judecată limpede ezită chiar în primele clipe şi nici nu se poate rostì în faţa unei asemeni atitudini. Nedumerit, omul nu-şi găseşte explicaţia şi se întreabă : e oare la mijloc o inconştienţă grosolană, ori un revoltător cinism care-şi permite glume de carnaval în zilele astea tragice, când continentul e acoperit de flacări?

Cum adică. — îşi va zice orice cap echilibrat, — mai poate nădăjduì cineva că în aceste vremuri de deslănţuire generală a patimilor, când catapeteazma imperiilor stropite de sânge trozneşte, conştiinţa publică a unui neam în valurile ei de expansiune firească poate fi oprită în loc, ca să încaseze drept bacşiş — *două clase primare*? Nu e o nebunie să crezi că ţărmureşti uraganul mării, aruncând în ea dela mal trei stropi de limonadă ce ţi-au rămas în fundul paharului?...

Acum când pentru monarhia de Habsburg, săpată de toate relele unei guvernări nenorocite, se pune însăşi problema gravă „de-a fi sau a nu fi'', când e pe cale de-a izbucnì *criza patriei*, cum scrià deunăzi contele Apponyi; acum când în sufletul popoarelor chinuite zingănitul de arme scormoneşte toate visurile cari dormitau în umbră, când sângele e atât de ieftin şi preţul vieţii aşa de mic; acum când Ruşii aprind Galiţia şi tu fortifici Budapesta, tot mai ai obrazul să crezi că poporul românesc din Ungaria poate fi stăvilit în viitorul lui de ură istorică pe urma unei asupriri milenare, — *cu două clase primare*?

Duceţi mai departe, vă rog, logica lor adora-

bilă. In loc să se făgăduiască cele mai largi garanţii de existenţă naţională acestui neam care moare în bătaia tunurilor ruseşti, *garanţii cari ele în sine ar fi o slabă compensaţie* pe urma atâtor batjocuri, contele Tisza face pe mărinimosul acordând trista libertate a limbei materne în cei dintâi doi ani de învăţământ.

Te întrebi involuntar, ce zgârcenie diabolică are să stăpânească sufletul acestui om ieşit odată la larg după o mare victorie, când acum în colţul lui de neputinţă e mai băţos ca ţarul tuturor ruşilor? Şi te mai întrebi: Se găseşte oare undeva un singur bărbat de stat, care să se aştepte la îmbunătăţirea raporturilor dintre noi şi unguri după această reţetă patentă de subprefect de pe pustă? Ori dacă strălucirea suliţelor de jandarmi l-a orbit încât nu poate vedeà în jurul lui, cum e în stare un ministru în Europa centrală, ca de-aici din fierberea acestei Românii, sbiciuite de fiorii mărirei ei visate, să dorească un glas blând de vecin potolit, pe urma unui astfel de bacşiş ruşinos trâmbiţat la gazetă?

Nu înseamnează oare să ignorezi complect starea sufletească a regatului, să nesocoteşti toate îndrumările unei istorii de veacuri, ca să nu-ţi dai seama că pe urma acestei admirabile oferte demnitatea jignită a unui popor are să-ţi aplice o retorsiune crudă, o vijelioasă protestare? Problema e atât de limpede, atât de evidentă, că cel mai simplist aparat de judecată o poate rezolvì. Fiindcă nu se va găsì, cred, un singur om în ţara românească,— afară poate de domnul Slavici, căruia noi Ardelenii ne-am deprins de mult să-i iertăm orice,— care să creadă că o jumătate de milion de baionete pot fi urnite din loc şi duse în foc, ca să le smulgă fraţilor obijduiţi, cu preţul sângelui: **două clase primare.**

* * *

Pentru cine cunoaşte stările din Ungaria, atitudinea contelui Tisza e o chestiune prea puţin complexă; cheia ei ne-o dă vasta ramificare a sistemului de gândire politică în puterea căruia se guvernează de decenii la noi.

Acest sistem este, cum spuneam deunăzi, angajarea întregului aparat de forţă a statului pentru destrucţiunea metodică a vieţii noastre naţionale în vederea imperialismului maghiar întemeiat pe ruinele celor înfrânţi. Urmat dela înfăptuirea dualismului în aceiaşi linie dreaptă, sistemul nu s'a desminţit şi — cum vedem — se continuă şi astăzi prin actele de stângăcie diplomatică a miniştrilor unguri.

Trebuie reţinut deci, ca o **îndrumare** a acestor zile de grave consecinţe pentru istoria neamului, faptul că sub ocârmuirea maghiară din trecut şi prezent românismul în Ardeal e în declin, primejduit fiind în toate terenele de manifestare a vieţii naţionale.

N'are **nimeni** *dreptul să nesocotească acest adevăr elementar menit să determine busola judecăţii noastre politice.*

CRĂCIUN PRIBEAG

Vre-o doisprezece inşi îngrămădiţi în jurul unei mese de cafenea. Din Ardeal cu toţii, tineri cu ochii duşi departe, învăţători stângaci ori studenţi gânditori, pribegi, trecuţi prin vama cucului, unii foşti în războiu, alţii fugiţi în pragul plecării. Din colţul lui de nedumerire se ceruse fiecare la Bucureşti, înţelegând acolo în haosul meşteşugit că numai de aici poate primì sângele românesc o îndrumare adevărată.

Căzuţi în vârtejul Capitalei, tresărind la fiecare răspântie de o surpriză, purtându-şi gândul lor dârz prin vălmăşagul necunoscut, păreau obosiţi, traşi la faţă, în ochi cu o licărire de sfială şi mirare. Acum însă erà o lumină nouă de-asupra lor şi-un neastâmpăr îi făceà să se apropie tot mai tare unul de altul. Ce se întâmplase? Venise un popă din Ardeal. In jurul lui se strângeà cercul. Şi povesteà popa limpede, aşezat, spuneà din satul lui. Dela mesele dimprejur se strângeau scaunele tot mai aproape, se făcuse o adunare mută, în jurul acestui bătrân cu barba retezată şi cu ochelarii umezi...

— Dela mine din sat, — urmà firul — incalte i-a dus pe toţi. Şi pe băeţandri şi pe bărbaţi şi pe bătrâni. Cine ştie unde-i trimite şi ce face cu ei? Vin jandarmii în puterea nopţii, îi ridică

din pat şi-i pornesc. Aşà i-au luat pe toţi. Până şi pe Onea nebunu, un biet hăbăuc pripăşit la noi de peste Murăş. L-au dus şi pe el unde l-o fi purtat, că peste vre-o două săptămâni s'a întors Onea desculţ şi cu capul gol. Nu vrea să spuie nimic, stă tot în tinda bisericii, îşi face cruce şi zice ocinaşele. Numai lui i-au dat drumul. Ceilalţi nu se ştie, vin veşti aşà că i-a prăpădit ba unul, ba altul...

Şi satul çe zice?

Părintele mişcă din cap şi se uită cu blândeţe la domnul din colţ.

— Satul, ce să zică satul? Muierile şi copiii doar', că sat de altfel nu mai prea este... Şi-au îngropat hainele în pământ că s'a svonit că jandarmii ar aveà poruncă să dea foc. Şi nu vă pot spune câte vorbe umblă, câte veşti din gură în gură. Trăim în groază, trăim în aşteptare. Moartea trece peste noi, se opreşte la toată casa şi bate la fereastră: „Şi Ion s'a dus"...

Tac cu toţii în jurul popii. Parcă s'a smuls un petec de nor dintr'o atmosferă grea şi s'a aşezat deasupra să apese frunţile. Erà un mic crâmpei de Ardeal aruncat aici pe-o masă de cafenea, în huetul capitalei grăbite, adus anume parcă să tulbure sufletele ca o piatră aruncată într'un lac. Stăteau toţi cu sprâncenele încruntate, cu buzele strânse, uitându-se în pământ, ori în tavan...

Popa cotoroseà prin buzunarele reverenzii şi după ce a scos o coală de hârtie împăturată şi-a potrivit ochelarii...

— Să vedeţi, aveam o slugă, Niculaie Mărghiţan, aşa-i ziceà... Băiat harnic, cuminte, ştià şi carte, învăţase la noi la şcoală... L-au dus dela început, unii ziceau că la Muscali, unii că la Nemţi... I-a eşit vestea de vre-o două ori că

a murit, l-a plâns măsa... Acum i-a venit scrisoare lui tat-so, scrisă de mâna lui din spital dela **Kecikemet**, unde l-au adus, după ce l-au rănit Sârbii... Iacă scrisoarea...

Şi a început să citească, aşa cum vine aici însemnat cuvânt de cuvânt :

„*Ai mei doriţi ! Vă trimit la toţi multă sănătate şi eu îs viu până la scrierea cărţii, numa îs împuşcat prin urechea direaptă şi la mîna stângă îs sdrobit o ţâră şi picioarele mi le-o frânt o ţâră... Dară eu vă rog să vă duceţi la cantoru şi să întrebaţi cum o făcut el de i-o venit copilu acasă, dacă mai vreţi ca să vă văd eu pe voi şi voi pe mine... Că eu aici nu mai pot vorbì cu domnii ăştia nimic, că ei nu ştiu rumâneşte şi nu este nime care să ştie rumâneşte... Că mie dacă-mi trece, atunci io nu vă mai văd pe voi şi voi pe mine... Ştii la bălaie, de cum ai noroc să nemereşti domnii, că unde-i baciu lui Stoica la* Erste batalion, *acolo îs toţi domnii de rumân ofiţeri. notarăşul din Chişinău şi fiscali dela Lugoj, Numai noi ce domni am avut de ungur la al doilea batalion, pre toţi rumânii i-or mâncat... Trei reghementuri or fugit şi generalu o fost cu ei şi toţi or fugit, numai pe noi ne-o ţinut până or fugit... Din o mie o sută de ficiori, mai este una sută cinzeci... Dară unde-i Niţă iară-i bine, că ei or fost în foc numa când o fugit sârbu, da acu când ne-o bătut nu... Rămâneţi cu toţii sănătoşi în Porumbac şi mie să-mi ajute Dumnezeu, dacă oi mai aveà zile... Niculaie Mărghiţan... eu îs puşcat de canon*”...

Se opreşte un minut popa şi împătură din nou scrisoarea în vreme ce toţi se gândesc la Niculaie Mărghiţan care trimite multă sănătate, dar e împuşcat în urechea dreaptă, şi mâna stângă şi picioarele i-s frânte *o ţâră*...

O clipă apare obrazul de var al bietului slugă şi toţi se uită în ochii lui cari ard de friguri acolo la Kecikemet unde „pre toţi rumânii i-or mâncat”...

Popa oftează uşor : Să cetesc altă scrisoare...

*

Mi-a rămas în amintire de deunăzi tabloul acestor pribegi într'un colţ de cafenea. Şi cum şed acum la masă şi mâine e Crăciunul, îmi trec prin minte toţi călătorii Ardealului, biete cătane răzleţite în toate părţile. Şi dacă stau şi mă gândesc mai bine îmi dau seama că noi nu avem Crăciun în Ardeal. Crăciunul nostru e dus de-acasă, e un Crăciun pribeag pe stepele Galiţiei, pe undeva prin Flandra, ori pe la Niş, ori în Siberia, ori în Turkestan... Pe acolo e aruncat Crăciunul Ardealului, pe-acolo se plimbă înfrigurat şi aşteaptă...

Ce-aşteaptă ?...

Aşteaptă Paştile, aşteaptă : *Invierea* !

O LEGENDĂ DISTRUSĂ

— AUTONOMIA TRANSILVANIEI —

Toate ziarele au publicat o telegramă oficială din Viena, prin care guvernul maghiar desminte în modul cel mai categoric zvonul că Românilor din Ungaria li s'ar fi promis autonomia Transilvaniei. Această declaraţie, care constituie o nouă stângăcie diplomatică ungurească, are darul de-a contribuì cu un preţios element de apreciere a situaţiei pe seama puţinilor Români de aici şi de dincolo, cari mai aveau oarecari iluzii asupra cuminţeniei politice dela Budapesta. Prin rândurile laconice ale telegramei, ţinute în stilul tradiţional al cunoscutei grandilocvenţe turanice, diplomaţii unguri au făcut de astădată un real serviciu opiniei publice româneşti.

Trebuie să le fim mulţumitori, fiindcă cuvântul lor accelerează în mod hotărîtor opera de lămurire definitivă a judecăţii politice din ţară. Se distruge în acest chip o legendă care găsià crezare la un număr considerabil de cetăţeni, străini de culisele diplomatice şi de psihologia particulară a actualilor conducători din parlamentul maghiar.

Ştim doar cu toţii că în discuţiile curente asupra situaţiei intervenià de atâtea ori ca o notă importantă credinţa unora, că factorii che-

maţi ai monarhiei vecine, ţinând seamă de rolul deosebit ce-i revine României în actuala conflagraţie, călăuziţi de motive explicabile de consolidare internă şi externă, vor găsì formula potrivită pentru satisfacerea trebuinţelor fireşti ale poporului nostru stăpânit de Habsburgi. Se vorbià deci de o garanţie desăvârşită a unei vieţi naţionale, de o soluţie radicală menită a înlăturà obstacolul moral al prezentului, se vorbià de **autonomia Transilvaniei.**

Erau zadarnice toate îndoielile spiritelor limpezi cari cunosc stările deosebite din vecini. Oamenii îndrumaţi în calculul lor numai de bunul simţ acordau un oarecare credit acestui zvon. Se contà la influenţa Germaniei, care nu poate fi nesocotită la Viena şi la însemnătatea cu totul secundară a elementului maghiar în desfăşurarea actuală a evenimentelor. Se crease astfel o legendă care tulburà cercurile politice şi erà de mare preţ pentru ceata atât de redusă care nu înţelegeà încă necesitatea unei schimbări în conduita tradiţională a regatului român.

In sfârşit, acum „povestea fantastică" — cum spune însăşi declaraţia oficială — nu mai este. S'a împrăştiat „fata morgana" de-o clipă şi pe urma ei vederea ni-e mai clară, opinia publică mai edificată. O jenă trecătoare va pricinuì, poate, d-lui Slavici şi altor sateliţi ai legaţiilor interesate această ultimă dovadă a înţelepciunei ungureşti, dar pe ei să nu-i plângem, fiindcă argumentele lor sunt deocamdată — ca şi dărnicia patronilor — inepuisabile.

*

Pentru cei cari au pătruns taina mentalităţii specifice maghiare, chestiunea autonomiei Transilvaniei acordate de unguri n'a depăşit nicio-

dată limitele unei legende. Spiritul public al compatrioţilor noştri îmbibat de ficţiuni istorice şi izolat cu totul de realitatea prezentului, exclude cu desăvârşire un acord în acest sens. Concepţia curentă la Budapesta poartă încă pecetea tradiţiilor feodale cari determină întregul sistem de judecată politică.

In puterea acestei concepţii anachronice se deschide o largă prăpastie între noi şi unguri. Câtă vreme noi vedem în Transilvania pământul predestinat să-l stăpânim în urma covârşitoarei superiorităţi numerice care ne-a aparţinut totdeauna, ei, răzimaţi pe dreptul public al Ungariei, — acest codice al nedreptăţilor feodale, — consideră Ardealul un punct cardinal al aspiraţiilor lor naţionale.

In istoria maghiară Transilvania reprezintă reduta naţionalităţii ungureşti în luptele ei seculare cu dinastia de Habsburg. In principatul Ardealului întemeiat sub domnii unguri, după căderea dela Mohacs, dela 1526 şi până la anul 1711, când după pacea dela Sătmar, pe urma pribegirii lui Francisc Rakoczi II trece sub stăpânirea Habsburgilor, nobilimea maghiară aveà un punct de sprijin al dominaţiunii sale. Poporul românesc oprimat, erà dela început condamnat prin decretarea de „**unio trium nationum**" la o inexistenţă politică, la rolul de „**misera plebs contribuens**". Principii calvini ai Ardealului erau depozitarii maghiarismului, care în ura lui istorică faţă de austriaci şi-a găsit expresia cea mai puternică pe vremea luptelor curuţeşti dela începutul veacului al XVIII-lea. De aceea căderea principatului ardelean sub dominaţia casei de Habsburg e socotită din punct de vedere maghaiar o catastrofă naţională, care a fost reparată la anul 1848, când ungurii folo-

sindu-se de slăbiciunea dinastiei, decretează împotriva voinţei celorlalte neamuri unirea cu Ungaria. Această unire suspendată pe vremea absolutismului şi reluată iarăşi ilegal la anul 1867, e un triumf al maghiarismului feodal şi reprezintă în concepţia politică a vecinilor noştri îndrumaţi de ficţiuni istorice,— o dogmă fundamentală a vieţii de stat.

De aceia pentru cine cunoşteà resorturile sufleteşti ale intelectualităţii ungureşti din trecut şi prezent chestiunea autonomiei Transilvaniei acordate de Budapesta,— erà pe deplin lămurită. Şovinismul romantic al acestui popor compromis politiceşte de conducătorii săi, cari nu-şi găsesc locul cuvenit în echilibrul internaţional, se hrăneşte şi astăzi din impulsurile moştenite. Din aceste a răsărit lozinca vremilor nouă: **imperialismul maghiar**, care e la baza gândirii politice a tuturor leaderilor din parlamentul ungar. Consecvenţi unei falşificări continue a realităţii istorice ei nu pot admite rostul unei concepţii politice moderne, care în puterea principiului naţional, cere pe seama Ardealului locuit în număr copleşitor de români, o libertate constituţională.

*

Această problemă care a determinat linia de conduită a oamenilor noştri pricepuţi în actuala frământare, primeşte o sancţiune definitivă prin telegrama contelui Tisza, care cu un cinism deplorabil îndrăzneşte să vorbească de „**frăţia dintre români şi unguri**”, tocmai în rândurile în cari autonomia Transilvaniei e declarată „**o poveste fantastică**”.

Istoria va fixà la timpul său tragicul miopiei politice care nu serveşte câtuşi de puţin interesele monarhiei vecine, opinia publică a României

însă va trage consecvenţele logice ale situaţiei create de duşmanii neîmblânziţi ai poporului român.

Cât ne priveşte pe noi românii ardeleni, părtaşii unei tragedii milenare, noi trăim din nou clipele sguduitoare ale unei morţi fără ţintă şi vedem în noua declaraţie a ministrului ungar întărirea sistemului cu care ne-am pomenit. Pe deplin conştienţi că la Budapesta se pregăteşte în mod metodic deruta morală şi politică a poporului nostru, scârbiţi în toate fibrele sufletului de veştile mincinoase cari vorbesc de mulţumirea noastră în aceste zile de cumplită nedreptate a istoriei, avem ochii aţintiţi spre Bucureşti.

Suntem convinşi că aici se rezolvă existenţa noastră şi nu pe câmpul Galiţiei, unde sângerează un neam înşelat de-o mie de ani.

TABACHEREA LUI NICOLAE CRĂCIUN

S'a întâmplat deunăzi la un spital.

Una din numeroasele arhiducese ale Casei de Habsburg binevoind să viziteze bolnavii, trecea printre rândurile de paturi cu suită elegantă. Trecea liniştită şi rezervată, aşa cum impune rigoarea etichetei spaniole. Cum se strecură uşoară, lăsând în urmă un parfum discret şi-o blândă clemenţă împărătească, Dorothea Blanca-Annunciata şi-a oprit o clipă ochii într'un colţ.

In aşternut zăcea nemişcat un tânăr oacheş cu părul atât de întunecat cum nu văzuse de mult. Avea profilul fin, obrazul alb şi ochii negri, ca în tablourile lui Andrea del Sarto. Se uită departe cu privirea rătăcită în golul tavanului şi era atât de pierdut, atât de frumos...

Annunciata-Blanca-Dorothea şi-a înclinat fruntea, a strâns uşor din buze şi s'a îndreptat spre patul lui. Când i-a ajuns la căpătâiu i s'a părut că rănitul avea o licărire dârză sub sprâncene.

— Cine e? — întrebă Serenitatea Sa, uitând de rezerva obişnuită a Burgului...

— Român din Transilvania, — răspunse medicul, — îl chiamă Nicolae Crăciun. A fost la artilerie şi-un obuz rusesc i-a sfărmat picioarele în Galiţia. I le-am amputat amândouă...

Intreaga suită a remarcat cum această veste

a emoţionat adânc pe prinţesă, care trecând mai departe a spus să i se noteze numele rănitului.

A doua zi toate ziarele au înregistrat scena mişcătoare împreună cu ştirea neaşteptată că archiducesa Blanca-Dorothea-Annunciata, ca un semn al unei particulare graţii, i-a trimis cadou artileristului *Nikolaus Craciun* o tabachere de argint...

*

Cei ce vor fi citit această ştire în vre-unul din ziarele nemţeşti vor fi întors foaia repede părându-li-se, probabil, o banalitate de puţin gust toată povestea. Alţii, obişnuiţi să reflecteze mai adânc, vor fi avut senzaţia unei ironii dureroase gândindu-se la bietul român din ţara Oltului, care i-a cinstit împăratului Franz Iosef două picioare în schimbul unei tabachere de argint.

Pentru ardeleni însă şi pentru noi toţi cei mânaţi de-o credinţă aci, („*volintiri ridicoli*", cum ne spune o mare parte din presa generoasă a României), — pentru noi tabacherea lui Nicolae Crăciun ia proporţiile unui simbol care luminează perspectiva atâtor veacuri de suferinţă nerăsplătită în Ardeal.

Gestul principesei milostive e gestul istoric al Habsburgilor faţă de noi. E toată tradiţia casei, e concepţia morală şi politică a acestei dinastii în darul lui Crăciun. El ne scormoneşte toate amintirile unei istorii de sacrificii pe urma cărora un popor în loc să se aleagă cu rosturile libertăţilor cetăţeneşti, s'a ales doar cu jignitoare bacşişuri de ocazie.

Ne apar acum cu tabacherea asta toate cruciuliţele, toate medăliile cu cari Viena ne-a plătit sângele şi sudoarea milenară. Atâtea regimente de grăniţeri şi-au lăsat oasele pe câmpiile Europei în cursul veacurilor, ca în schimb să li se

încoroneze steagul cu coroana de fier a nu știu câta clasă, iar poporul nostru să rămâie și mai departe anihilat politicește...

Ne defilează acum amintirile... Vedem și lanțul de aur cu care împăratul Leopold l-a cinstit pe mitropolitul Atanasie pentru părăsirea bisericei strămoșești și unirea cu catolicii, vedem și pergamentele sterpe dela patruzeci și opt cu cari ni s'au decorat tribunii rămași în vieață, ca noi să ne sbatem înainte în aceeași robie. Vedem titlurile de baroni cu cari ni s'au cumpărat fruntașii ca să amuțească, vedem atâți înstrăinați ai Bucovinei, cavaleri de tot soiul, nemțiți pe urma unui rescript imperial, — și în lumina acestor aduceri aminte ne răsare profilul întunecat al lui Avram Iancu în cabinetul împăratului din Viena la 1849, respingând ispita unei decorații cu cuvintele celebre :

— *Nu ne-am bătut pentru jucării, vrem drepturi, Majestate* !

*

Iată de ce pe urma unei ingratitudini istorice astăzi înțelegem cu toții că românismul din monarchia vecină e în contrazicere cu rațiunile de stat ale dinastiei Habsburgilor și cu interesul raselor dominante.

Iată de ce, văzându-ne perirea acum la o răspântie a istoriei noastre, când o învălmășală generală ne sprijinește, credem că trebuie ascultat glasul solidarității sufletești a unui neam și trebuie realizată unitatea lui politică cu jertfa sângelui.

Acest adevăr îl scoate la suprafață instinctul popular din toate părțile și el va trebui să triumfe, oricât de multe coroane austriace și mărci nemțești vor fi curs pe aici, ca să omoare maturitatea de simțire politică a unui popor.

Ne vom strigà deci înainte durerea cu deplină încredere în sănătatea morală a acestei ţări şi nu vom ţineà socoteală nici de abstracţiunile teoreticianilor de ocazie, nici de insultele cu cari ne acoper sufletele înguste.

Vom strigà, fiindcă ne dăm seama, că dacă nici astăzi nu ne vom smulge libertatea în Ardeal, atunci pe urma acestui războiu poporul nostru va rămâneà frânt dincolo, cum a rămas Nicolae Crăciun de pe ţara Oltului olog de amândouă picioarele, schilav pe vecie şi în mână cu o tabachere de argint.

ALMA MATER

Ce rău îmi pare că n'am la îndemână cartea lui Fichte cu aprinsele „*Reden an die deutsche Nation*", ori volumul lui Körner *Leier und Schwert*, ca să pun în fruntea acestor rânduri un citat german, acum când corupţia banului nemţesc a fost dovedită şi pe băncile Universităţii.

Păcat... In lumina acestor pagini, cari dau apoteoza spiritului de sacrificiu al tinereţii însufleţite, s'ar vedeà şi mai limpede temeritatea concepţiei politice dela Berlin, care crede că în ţara românească toate sunt de vânzare. Cât de adânc dispreţ trebuie să ne poarte aceşti oameni, ei cari ştiu atât de bine rostul *Burschenschafturilor* nemţeşti în mişcarea lor de liberare naţională, când au socotit că vre-o câteva bilete de bancă sunt deajuns, ca să omoare sbucnirea pătimaşe a libertăţei la vârsta de douăzeci de ani pe malul Dâmboviţei...

Faptele de-un an de zile vorbesc şi ne-arată lămurit credinţa lor asupra noastră:

— Duceţi-vă acolo în Orientul sălbatec,—îşi vor fi zis — acolo nu e sfinţenie şi morală. Năpădiţi toate colţurile de pământ la turci, la bulgari, la români... Nu vă trebuie nimic, numai bani... Cu bani veţi închirià negustori de

principii politice, veţi improvizà din bun senin gazete cari nu mai pot de dragoste pentru nemţi. Cu bani găsiţi de toate... Ingropaţi în sunetul mărcilor vaierele cari trec munţii, gâtuiţi în aur toată moştenirea din părinţi, tot ce s'a visat şi s'a crezut la ei o mie de ani... Neutralizaţi nerăbdarea ajunsă la paroxism a unui neam, şi după ce-aţi semănat ochiul dracului în toate ungherele, nu vă opriţi. Vă mai rămâne încă nebunia tinereţii care strigă, patima nervilor încordáţi de-un ideal. Duceţi-vă şi acolo... Trageţi de mânecă studenţii în aula universităţii şi-o să-i cumpăraţi cu câte douăzeci de franci bucata, cum se cumpără femeile pierdute din suburbiile Berlinului...

Iată reţeta, după care se propagă simpatia „puterilor centrale" în orientul Europei. Realitatea o verifică la tot pasul...

*

Dar nu e de lipsă să citām opere de filosofi germani, ca să ne dăm seama de conduita studenţimei într'o vreme de redeşteptare naţională, când suflarea de foc a războiului trece peste capetele noastre.

Ar fi atât de uşor să înfăţişezi un tablou comparativ al rolului tinerimei în mişcările de desrobire din toate părţile. N'ai avea decât să schiţezi fierberea studenţilor din centrele universitare ale principatelor germane pe vremea luptelor cu Napoleon, ale italienilor din „risorgimento", ale ungurilor în revoluţia lui Kossuth, ori pildele de jertfă ale „copiilor" din romanele lui Turgenieff...

S'ar puteà arătà prin nenumărate comparaţii adevărul că, cu cât o societate e mai stăpânită de revendicări cari se plătesc cu sânge, cu cât

se simte mai mult nevoia unei mari prefaceri din temelii; cu atât rostul tinereţii e mai indicat în vâltoarea sufletească a unui popor. Şi e firesc să fie aşa ! Nu la sfârşitul vieţii a pus natura „sfânta nemulţumire" din care rodesc premenirile, nu din dorul de linişte al neputinţelor bătrâneşti s'a smuls undeva pornirea furtunoasă spre ideal...

Răsfoiţi analele noastre, cetiţi cărţile lui Alecsandri, scrisorile lui Ghica, — şi veţi vedeà munca de purificare politică şi socială a tinerilor *bonjurişti* cari ne-au dat România de astăzi. Cu toţii erau abia scăpaţi de pe băncile universitare, — un Bălcescu, un Alecu Russo, — le svâcniau la tâmple frigurile unui vis şi se agitau de toate problemele umanităţii într'o vreme când moşnegii cuminţi beau cafea şi tutun cu ochii întorşi spre răsăritul de unde veniau firmanele Fanarului...

In Ardeal tot aşà. Ridicarea dela patruzeci şi opt e opera unor oameni tineri, a unor *studenţi*. Bărnuţiu încă nu-şi făcuse studiile, Papiu-Ilarian a plecat la universitate după încheierea războiului, Axente erà student în teologie şi Avram Iancu, avocat proaspăt abia ieşit din şcoală. Aceşti băieţandri, — cum le spuneau înţelepţii neutrali de-atunci, — au frânt obezile unei umilinţi seculare şi au fixat rostul politic al neamului lor în cadrul unei mari mişcări care stăpânià continentul. Ei s'au pus în fruntea legiunilor de lănceri şi au înscris o pagină de glorie a trecutului nostru, în zilele când vlădica Lemeni dela Blaj şi atâţia canonici ai lui, neutralizaţi de somn şi trândăvie, iscăleau declaraţii de loialitate pe seama miniştrilor unguri...

*

Istoria se repetă. Azi ne găsim în acelaş sbucium ca acum cincizeci de ani şi mai bine. Trăim zile mari cari pun în joc rostul de existenţă a neamului. Raţiunea şi instinctul ne spun că suntem în pragul reîntregirei politice, fără de care ne prăbuşim.

Sunt scoase la iveală adevăruri cari mişcă toate fibrele sufletului. In această universală revoltă a simţurilor, când un uragan milenar de patimi cutremură românismul, cine i-ar puteà cere tineretului nostru, să rezolve frumuşel probleme de geometrie ori să consulte paragrafii codului lui Justinian?

Tinerimea e resortul însufleţirei unui neam: termometrul spiritului de jertfă a societăţei. Zile ca cele de astăzi, sunt chemate să-i arate înălţimea morală.

Inţelepciunea politică, cumpătul diplomatic, tergiversările de culise şi alte vorbe mari din camera de vechituri a neputinţei, nu se cunosc încă la aceşti iluminaţi cu ochii aprinşi. Odată şi odată, ei le vor primì împreună cu reumatismele, dar până atunci sângele trebuie să fiarbă şi credinţa să-şi ceară drepturile ei...

*

De aceea înţeleg atât de bine agitaţia studenţilor pe care o văd din ziare.

In vremuri potolite de muncă normală toată lumea ar dorì să-i vadă sub cupola universităţii, în liniştea frumoasă a laboratorului. Astăzi însă avem alte precepte morale. Europa moare în tranşee de un an de zile, jumătatea neamului ni se svârcoleşte în pierzare, strigătul morţii pătrunde în biblioteci şi tulbură tihna sufletului.

Frământaţi-vă, deci, dragi prieteni!

Deasupra sbuciumului vostru văd cum pla-

nează fiorul istoric al atâtor generaţii de tineri, cari au visat ca şi voi căutând leac pentru durerile altora.

Vânturaţi-vă pleava din casă, daţi-i un prilej de mulţumire tinereţii noastre care s'a dus şi bărbăţiei voastre de mâine prin demnitatea cu care vă veţi face datoria.

Iar dacă s'ar întâmplà să se abată printre voi vre-un cumpărător de conştiinţe, orice liftă ar fi el, făceţi-l să simtă pe urma muschilor voştri sănătoşi că :

La Bucureşti Alma mater nu e de vânzare!

UNUL DIN CEI MULŢI...

Cu prilejul apariţiei volumului „Trei luni pe câmpul de război“ de Octavian C. Tăslăuanu.

Va fi o lună de când mi-am revăzut un prieten. Il lăsasem acum e anul în biroul *Asociaţiei Culturale* din Sibiiu unde eram colegi. Il lăsasem la masa de scris, grămădită de cărţi şi teancuri de hârtii de tot felul. O văd atât de bine masa, lângă fereastra care dă spre curtea umbrită de castani. Vre-o zece ani de-arândul m'am oprit în faţa ei, n'am s'o mai uit niciodată. De acolo porniă revista „Luceafărul" cu neastâmpărul tineresc într'o lume posomorîtă, broşurile „Bibliotecii poporale", analele istorice ale revistei „Transilvania" şi câte altele. Creşteà baricada de volume împrejur şi prietenul meu urzià mai departe planuri în fumul de ţigară. Aşà l-am lăsat astăvară...

Când ne-am revăzut aici la Bucureşti într'o cameră de hotel, mă strângeà de mână un om nou, căzut din altă lume. Am tresărit o clipă, mi se păreà o viziune bizară acest locotenent din armata austriacă, cu medalia „signum laudis" pe piept, cu ochii aprinşi, cu faţa arsă şi cu tâmplele albe. Am simţit mai adânc ca de alte ori, tot rostul vremilor schimbate şi mi-a scormonit o lume de gânduri cu vorba lui:

— *Am venit şi eu!*

*

Câte n'am răscolit atunci laolaltă din dimineaţa de vară şi până noaptea târziu...

Nu mai erà nimic din vechile noastre poveşti cari spuneau de-o carte nouă, de-un tablou din pinacoteca dela Dresda, ori vânturau te miri ce problemă dintr'un colţ al Ardealului.

Nu mai erau toate astea, le spulberase suflarea morţii care treceà peste capetele noastre.

Tot ce-mi vorbià smulgea crâmpeie rupte din cea mai grozavă epòpeie în care se cuprinde sângerarea unui popor. Cum se depănau cuvintele lui minut de minut, vedeam crescând hecatomba tot mai mare. Simţiam cum se ridicà o movilă în faţa mea, o movilă înfricoşată a pierzării. Desluşiam cum se grămădesc una peste alta speranţe cari s'au frânt, visuri cu aripile rupte, amestecate cu raniţe de soldaţi, cu schilavi cari se uită departe şi cu cadavre neîngropate. Toate se plămădiau sub ochii mei într'un aluat inform, care se ondulà cu o mişcare silnică. Sub cerul întunecat al Galiţiei, greu de miros de moarte românească se rotià parcă o pajură cu două capete, desfăcută dintr'un steag căzut în noroi, se rotià cu aripile întinse deasupra movilei groaznice şi ţipà lung, batjocoritor, din cele două ciocuri blestemate...

Sinistru tablou. Inţeleg atât de bine cum a încărunţit în „trei luni pe câmpul de războiu" prietenul meu ridicat dela masa de scris şi întors acasă cu... „signum laudis..."

*

Intreg acest mozaic, Tăslăuanu l-a reunit într'o carte. Pe douăzeci de coale de tipar, fostul comandant al unei companii de *honvezi* îşi publică ziarul celor trei luni de campanie.

Vorbeşte de-ai lui, de regimentul acestor Ro-

mâni dela Făgăraş, cari nu mai sunt. Incepe cu plecarea lor, cu nădejdile pe cari vântul le purtà peste munţi în tabăra „armatei fără suflet”, cu visul „revoluţiei” şi continuă povestind zi de zi întâmplările cu preciziune şi migăleală. Pagină de pagină se urzeşte firul morţii până la despărţire :

— *„Din întreg regimentul de peste 3.500 de oameni am lăsat astăzi (in 29 Noembrie) în Havaj (Galiţia) 170 de inşi. Din compania a II-a, plecată din Făgăraş, din 267 soldaţi au rămas 5 şi cu mine 6”.*

Am cetit cartea asta şi mi-am zis : iată unul din cei mulţi, încă unul din jumătatea de milion care de-un an de zile se sbate cu ochii îndreptaţi spre Bucureşti...

Se mai cutremură oare cineva la acest gând ? — Nu ştiu...

*

Cartea isprăveşte aşà : „Sunt în ţara românească, dar trăesc cu sufletul tot în Ardeal, şi aştept... Aştept mereu să aud goarnele sunând, să mă întorc, viu sau mort, acasă, în România mare...”

Aşteaptă, dragă prietene, aşteaptă.

De-un an de zile aşteptăm cu toţii şi cei de-aici, şi cei de-acasă şi morţii din Galiţia.

Fii binevenit pe pământul României ! Dă-mi mâna, să tăcem laolaltă şi să aşteptăm mai departe...

O NEDREPTATE

Ziarele publică o telegramă din Budapesta al cărei scop vădit e să mărească şi mai mult tulburarea opiniei publice din Regat, copleşită de toate svonurile oficinelor germane şi ungureşti. Se spune în această depeşă că d-nii *Alexandru Vaida* şi *Aurel Popovici*,— cunoscuţii luptători politici din Ardeal,— ar fi plecat la Berlin pentru o consfătuire cu cancelarul german în vederea unei apropieri româno-ungare. Unele ziare adaogă chiar că această pretinsă călătorie ar fi rezultatul unei înţelegeri cu contele Tisza şi că vechea legendă cu „Autonomia Transilvaniei" s'ar ivì din nou pe orizont.

Imi dau seama, că e o chestiune delicată să fac în aceste coloane apărarea bărbaţilor politici de peste munţi, pe cari de un an de zile dragostea ungurească îi ia cu asalt. E delicată apărarea lor, fiindcă a le zugrăvì adevărata stare sufletească cu toate vâltorile ei dela începutul războiului și până astăzi, ar însemnà să le îngreunăm şi mai mult situaţia penibilă în care se găsesc. Prietenia noastră de demult e azi pentru dânşii cea mai rea recomandaţie acolo pe malul Dunărei, unde de sigur că nu se urmăreşte cu seninătate opera de lămurire a emigranţilor ardeleni...

Am înțeles dela început rostul lucrurilor și de aci rezerva ce ne-am impus față de amicii politici de-acasă. Am suportat cu liniște orice zvon mincinos care spuneà că oameni curați, înfrățiți totdeauna cu gândurile noastre, acum se leapădă de noi, că ei s'au cumințit peste noapte și că nu mai pot de amor pentru miniștrii guvernului din Pesta. Am zâmbit cu toată blândeța în fața acestor naivități și nu ne-am supărat niciodată. Nu ne-am fi supărat nici când ne-ar fi catelisit în toată legea, nici când tovarășii atâtor vise urzite laolaltă ar fi dat certificat în bună regulă că nu ne cunosc și nu ne-au auzit de nume. Nu ne-am fi supărat, fiindcă declarațiile de dragoste cari miroase a spânzurătoare niciodată n'au avut mare preț în istoria universală.

Consecvent acestei linii de conduită nu voiu căutà nici de astădată să ridic perdeaua de pe bietul suflet sbuciumat al colegilor mei din Ardeal. Nu voiu spune aci cum se frământă ei în tăcere și așteptare. Nu voiu afirmà nimic în puterea îndelungatei noastre colaborări politice din trecut, nici nu voiu pune la cântar o unitate de credințe care ne-a întovărășit atâția ani de zile. Voiu încercà însă o mică analiză a situației, lăsând să se desprindă din logica faptelor convingerea lor, pe urma căreia se va vedeà că e o nedreptate să li se atribuie călătorii de plăcere la Berlin în aceste zile de istovire a neamului...

*

Este un fapt care nu se poate tăgădui: Românii din Ardeal dela declararea războiului și până astăzi n'au săvârșit nici un act politic. Intr'un timp când toate personalitățile de seamă ale Ungurilor au făcut o vie agitație, când par-

tidele maghiare la Budapesta şi-au manifestat în repeţite rânduri opinia lor, politica românească din Ardeal a amuţit. Comitetul naţional n'a avut nici *o singură întrunire*, iar reprezentanţii parlamentari au fost cu desăvârşire lipsiţi de cuvânt...

Explicaţia acestei inacţiuni absolute e evidentă. Este o tăcere care se justifică prin neputinţa de-a vorbì limpede. Toate naţiunile nemaghiare din Ungaria au adoptat această tactică a protestării mute. Şi Slovacii, şi Sârbii cari şi-au închis toate ziarele, şi Românii de sub Habsburgi au înţeles că în aceste zile de teroare ei sunt condamnaţi să tacă, convinşi că adevăratele lor năzuinţe se pot descifrà din strigătele repetate ale trecutului.

Pentru Românii din Ardeal inacţiunea în politica internă erà indicată de desfăşurarea evenimentelor cu o putere atât de elementară, încât oricine şi-a dat seama că nu este creer românesc cinstit în Ardeal care ar puteà născocì o formulă de concordare a intereselor monarhiei austro-ungare cu rostul Românilor sub Habsburgi. De aceia s'a tăcut şi prin această tăcere s'a trecut sarcina răspunderii pe umerii bărbaţilor politici din Regatul liber, meniţi să poarte grija întregului corp naţional.

Pentru Românii din Ardeal vieaţa politică din trecutul apropiat aveà un dublu obiectiv în vremurile de pace : *Viena* şi *Bucureştii*.

Priveam spre Viena de unde aşteptam *o soluţie trecătoare* pentru mizeriile noastre. Neputând prevedeà o conflagraţie europeană, care să taie nodul gordian al „chestiunii naţionalităţilor" din monarhie, noi ne mângâiam cu credinţa că sfetnicii burgului vienez ne vor croì o soartă mai echitabilă, socotind întărirea noastră un

prilej de consolidare a imperiului. Aveam în acest sens nenumărate făgăduinţi din anturajul principelui moştenitor, ale cărui declaraţiuni categorice, făcute personal unora dintre noi, puteau constituì o platformă de program într'o vreme când relaţiile României cu Tripla alianţă erau „cele mai excelente" şi când idealul întregirii neamului nu se puteà coborî pe arena politicei militante...

Priviam în acelaş timp spre Bucureşti ca spre adevăratul punct archimedic al năzuinţelor noastre de liberare naţională, de unde aşteptam un sprijin conştient în vremuri normale şi o *soluţie radicală* cu prilejul unei perturbaţii de ordin general.

Obiectivul Vienei ni s'a sfărâmat pe urma pumnalului dela Sarajevo, când monarhia de Habsburg, ajunsă la discreţia tendinţelor de imperialism unguresc, a rămas la îndrumarea contelui Tisza, cel cu *„Statul naţional unitar maghiar"*. In clipa când s'a declarat războiul orice om politic din Transilvania a înţeles că rostul Vienei în istoria românizmului din Ardeal este un capitol încheiat, de domeniul trecutului şi că mântuirea nu mai poate venì decât dintr'un singur loc : *dela Bucureşti.*

De aceea situaţia pentru noi în Ardeal erà limpede. Rolul nostru politic în cadrul integrităţii monarhiei erà sfârşit. Trebuià să alegem deci între a ne expatrià, ca să ne întoarcem acasă prin Bucureşti şi între a rămâne în Transilvania, cu braţele încrucişate aşteptând ceasul desrobirii.

Fiecare şi-a ales drumul lui, cum l-a povăţuit mintea...

Aceasta este justificarea actualei inacţiuni politice a partidului naţional de peste munţi. Fiind

dictată de cel mai elementar simţ politic şi consacrată de instinctul de conservare al masselor, e firesc că oricine s'ar împotrivì acestei convingeri s'ar izolà de sentimentul public, faptele lui ar fi acţiuni pur individuale, lipsite de orice importanţă şi pecetluite cu stigmatul trădării de opinia conştientă a unui neam.

Iată de ce, ca o rezultantă logică a situaţiei, toate zvonurile de deplasare ale Românilor din Ardeal la Viena sau Berlin,— nu sunt decât combinaţii fanteziste ale birourilor de zăpăceală publică cari funcţionează cu o preciziune tradiţională după culisele diplomaţiei austriace.

Să nu-i nedreptăţim deci pe domnii Popovici şi Vaida, cari după cât aud,— astăzi sunt în Elveţia,— unde probabil cu aceeaş nerăbdare citesc ştirile de pe câmpul de războiu ca şi noi, trimiţându-şi gândurile fiecărei clipe pe malurile Dâmboviţei, unde se strigă îndemnurile tăcerii lor poruncite...

NOTE DISONANTE

Nu va mai trece mult şi iată se împlineşte anul de când continentul s'a schimbat într'o uriaşă casă mortuară.

In acest răstimp neamul românesc şi-a desăvârşit opera de consolidare sufletească. Ideia unităţii plămădită - în mod organic de instinctul nostru popular, dar frământată de puţine minţi, stăpâneşte astăzi întreaga conştiinţă publică.

Cele opt luni de când se joacă drama Europei au fost pentru noi un curs grăbit de educaţie naţională. O sută de ani de pace, cu colaborarea lor metodică, cu turnuri de cărţi şi valuri de discursuri, n'ar fi putut pregătì în aşà fel triumful unei idei. Au trebuit să vie gurile de tun, să ne strige anume adevăruri şi a trebuit suflul tragic al morţii, ca să se creieze o atmosferă de seriozitate gravă în care se lămuresc problemele de vieaţă ale unui popor.

Acum acest curs e pe isprăvite. L'am plătit scump, cu mult sânge românesc, dar suntem pe cale să-l încheiem. Ceasul examenului se apropie.

El se va da în curând acolo în Ardeal.

*

Din nenorocire însă tot mai sunt încă note disonante cari jignesc pe un observator şi acum

în ora a unsprezecea. Ele ne tulbură armonia de simţire, fără de care nu se poate închipui acest examen de maturitate politică a românismului. Unda largă a conştiinţei obşteşti trebuie să le înlăture înainte de ziua cea mare.

A stărui asupra lor poate fi penibil, dar e o datorie dureroasă. Cu deosebire apasă această datorie sufletul oamenilor cari au trecut graniţa ca nişte soli ai frământării chinuite de peste munţi.

După o jumătate de an şi mai bine de când Ardealul trece prin cea mai zbuciumată perioadă a istoriei sale, murind zi de zi, cu ochii întorşi spre România, are astăzi totuşi satisfacţia morală de a-şi vedeà liberarea lui devenită o dogmă fundamentală a opiniei publice din Regat. România, sufleteşte a intrat în războiu cu monarhia de Habsburg şi tragerea sabiei e numai o chestiune de prevedere militară. Pe acest drum e mânată cu puterea fatalităţii de însuşi instinctul de vieaţă al acestui neam. Nu mai e nimic în stare să stăvilească o pornire elementară, care ar frânge toate zăgazurile, măturând din cale orice obstacol.

Astfel stând lucrurile, acum după ce s'a înstăpânit o unanimitate de gândire şi după ce cu toţii,— România şi Ardealul,— ne socotim părtaşii aceleiaşi mari familii politice, e îndoit de jignitoare atitudinea puţinilor izolaţi cari se împotrivesc sentimentului public.

*

Când ne gândim la aceste note stridente, fireşte, nu pierdem din vedere adevărul pe care ni-l impune puterea de distincţie, că proporţiile păcatului le dă totdeauna importanţa unei personalităţi.

Nu ne vor nelinişti deci prea mult manifestaţiile sporadice ale unor persoane în afară de cadrul vieţii publice, al căror cuvânt nu poartă decât pecetea unor slăbiciuni individuale. Libera părere a insului singuratic nu mai mişcă balanţa în care e aruncată toată psihologia unui popor.

De aceea sunt o seamă de oameni cari pot contà la toată indulgenţa opiniei publice din Transilvania. Iată d. Carp de pildă. Cuvintele acestui venerabil soliloc politic, retras de mult la bine-meritata pensie, se judecă astăzi cu iertarea pe care-o smulg de obiceiu toate apariţiile anahronice. Ele nici nu dreg, nici nu strică...

Tot astfel cui i-ar trece prin minte să se supere pe d. Virgil Arion de pildă? Domnia sa nici până deunăzi, când a avut norocul să descopere Basarabia, în perioada,— cum am zice,— a activităţii sale, când ne iubià mult, n'a găsit zece oameni în Ardeal cari să-i cunoască laborioasa vieaţă...

Şi fiindcă *„de strigis quae non sunt, nulla mentio fiat"*, cine oare îşi mai bate capul cu spasmurile postume ale răposatului domn Slavici?...

In mijlocul furtunii care bântuie în largul mării, cine are vreme să se gândească la scândurile cutărei corăbii naufragiate?...

Se schimbă însă cu desăvârşire aprecierea noastră când judecăm atitudinea unui bărbat politic, care prin atribuţiile sale depăşeşte cadrul unei acţiuni individuale. Este domnul *Al. Marghiloman.*

De-o jumătate de an de când ne-am mutat vremelnic la Bucureşti o seamă de ardeleni, ca

să ne alăturăm la o propagandă de care se leagă existența neamului, vedem cu profundă mâhnire stăruința programatică a d-sale împotriva aspirațiilor noastre.

Din toate pășirile sale, la toate ocaziile se desprinde ca un fir roșu năzuința de-a da politicei externe a României o îndrumare potrivnică nouă. Nu mai e nevoie să mai înregistrăm aici atâtea și atâtea sfaturi dureroase cu cari s'au ales anumiți bărbați politici din Transilvania, cari au avut cinstea să fie primiți în cabinetul d-lui Marghiloman. E de ajuns să ne gândim la atitudinile publice ale d-sale, cu cari țara e în curent. Prin ele acest înalt personagiu politic a izbutit să-și creieze o anume popularitate la Budapesta, canalizând astfel toate resentimentele unui neam în ajunul desrobirii.

Dacă d. Marghiloman ar fi un soliloc ca d. Carp, n'am ezità un moment să-l acoperim cu toată iertarea noastră evanghelică. Dar d-sa este șeful unui partid cu o organizație în toată țara, care a guvernat România și care mâine poate va vreà să guverneze Ardealul!...

Se pune deci o întrebare simplistă și logică: *care este platforma morală a partidului conservator față de constelația politică a viitorului, când Transilvania va fi parte integrantă a Regatului român?*

Nu este oare un echivoc, ca prin atitudinile șefului să se creieze aparența, că un întreg partid se împotrivește aspirațiilor noastre legitime?

Și dacă acest echivoc se menține, la ce răsplată morală se pot așteptà din partea Ardelului toți aceia cari au iscălit sentința lui de moarte?...

*

Iată o serie de întrebări penibile la cari cere răspuns o țară întreagă, stăpânită de fiorii unei

sbuciumări mute. Le-am aşternut pe hârtie cu toată imparţialitatea observatorului liniştit, care nu vede decât dreptatea cauzei lui.

In orice caz, aceste note disonante trebuie să se curme de pe acum, dacă nu vrem ca umbra lor târzie să se proiecteze asupra sufletului românesc de mâine în marea lui operă de consolidare internă.

ANUL MORȚII IN ARDEAL

Acum se împlinește anul... Anul morții, anul așteptării...

Dacă ai puteà strânge într'un mănunchiu durerea mai multor veacuri din Ardeal și ai sta s'o pui în cumpănă alături de sbuciumul acestor zile, atunci ai vedeà că în sute de ani nu s'a murit și nu s'a așteptat atât dincolo, ca acum în cele douăsprezece luni de când se destramă necurmat toate rosturile de vieață ale românismului de peste munți.

Moarte și *așteptare*, iată Ardealul nostru de un an de zile.

Moartea a trecut în vremea asta necontenit peste toate satele, a bătut la toate ferestrile caselor albe. De ici de colo, a secerat din toate părțile. O clipă n'a avut răgaz grozava scurgere de sânge. S'a îngropat atâta tinerețe, atâta vigoare, atâta speranță românească în zilele acestea, că astăzi toată țara s'a golit. S'au golit casele, se golesc și sufletele. Pe miriștile înflorite trec numai cârduri de femei și copii. Bocetul mueresc a înlocuit cântecul potolit al țăranului dela plug. Glas de bărbat nu se mai aude nici pe malul Oltului, nici pe al Mureșului.

Cine ar ști să coboare pe hârtie o tragedie așà de întunecată, lipsită de-un strop de lumină?

*

Adevărat, — astăzi continentul întreg e un mare ţintirim. Dar câtă deosebire între moartea altora şi prăpădul nostru. Tranşeele din Vosgi în cari sângerează Franţa sunt tot atâtea temple de reînviere a unei glorii naţionale. Din adâncimea lor sbucneşte avântul de libertate al unui popor, Lupta care se dă acolo aduce un nou prisos de întinerire şi splendidul suflet galic se ridică mai sănătos, mai biruitor ca oricând, pe urma acestui botez de sânge. Din zăngănitul de arme se desface o nouă concepţie de vieaţă, dispar pe rând slăbiciunile vremilor de moleşală şi poporul francez trăeşte zile mari de redeşteptare morală. Şi ca în Franţa e pretutindeni unde se bat cetăţeni conştienţi de drepturile lor, suflete călăuzite de un ideal.

Uitaţi-vă însă la cătanele noastre! Oameni fără ţară, purtând în inimă amarul generaţiilor cari s-au dus şi în spate raniţa blestemată a unei stăpâniri vitrege, aceşti feciori cari au muşcat în ţărână pe câmpiile Galiţiei sunt desmoşteniţii pământului. Ce uriaşă prăpastie morală se deschide înaintea ta când te gândeşti că sute de mii, peste o jumătate de milion de soldaţi, toţi români de sub Habsburgi, au plecat la războiu cu credinţa că numai din înfrângerea lor poate răsărì un bine.

Numai cine îşi dă seama de această stare sufletească, — pe care condeiele nemţeşti, fie dela Viena, fie dela Bucureşti, n'au s'o descrie, — numai cel care s'a smuls din carnea lor, numai acela poate cântărì nedreptatea fără nume cu care soarta loveşte destinele unui neam.

In această vreme şi morţii şi viii, şi acei duşi şi cei rămaşi au aşteptat. Instinctul lor îi povăţuià, li se desfăceà dintr'o învăţătură nedesluşită a minţii gândul că România trebuie să vie să-i scape.

Niciodată nu se va găsì o mai puternică dovadă a solidarităţii sufleteşti cari îi leagă pe aceşti desmoşteniţi de Regat, ca această credinţă îndelungată că Ţara se va urnì pentru ei. Dela începutul războiului psihologia populară fierbe dincolo şi împodobeşte cu aureola unei legende clipa când se va ivì pe creste chipiul celui dintâiu dorobanţ.

Cât s'au frământat bieţii oameni în toate zilele acestui an! Cum s'au pus la contribuţie toate naivităţile admirabile ale vieţii ţărăneşti în slujba unui vis. Cum au fixat ei de capul lor termene la toate sărbătorile, cum s'au gătit să-şi împartă sărăcia cu cei cari vor venì în numele sângelui să facă judecată.

Cete de săteni credincioşi şi buni, crescuţi în cinste şi curăţenie patriarhală, de douăsprezece luni îşi pleacă urechea pe coasta munţilor şi n'aud nimic.

România în acest timp a trecut printr'o perioadă de sguduire morală, dar care n'a putut rodì încă hotărîrea supremă pe care o cere solidaritatea naţională.

Ar fi o mare nedreptate, gândindu-te la frământarea acestui an, să nu înregistrezi agitaţia vie a conştiinţei publice din ţară. Sufleteşte, Regatul român a intrat în războiu împotriva ungurilor din ziua cea dintâiu a conflagraţiei generale. O dovedesc mişcările la cari s'au angajat masele, ţi-o arată manifestarea spontană a oricărui cetăţean.

Pe cât de puternice însă impulsiunile organice ale mulţimei prin care cereà cuvânt instinctul de rasă, pe cât de dese şi de penibile uneori şovăielile păturei suprapuse.

In cursul acestui an de doliu şi de speranţă au tresărit toate fibrele societăţei româneşti

desvăluindu-şi tainele. Am văzut deci atâţia oameni politici izolaţi de sentimentul public, gata să-şi impuie orice direcţie, sclavi ai evenimentelor, figuri gelatinoase fără şira spinării, pentru cari preceptele morale nu trag în cumpănă. Cum ar fi simţit ei jalea unui pământ, unde n'au călcat niciodată? Cum n'ar fi devenit peste noapte agenţi ai propagandei nemţeşti, când la un moment dat tunul german bubuià la porţile Parisului?... Ar fi putut o clipă măcar să-şi schimbe logica tradiţională de-a fi de partea celui mai tare?... Pe urma lor, în aceste zile când un suflu de eroizm epic străbate continentul bătrân, spiritul public al României prezintă note de un scepticism dureros cari tulbură credinţa noastră de acasă şi ne înfăţişează străinătăţii, pe nedrept, ca pe un popor de negustori mărunţi, incapabili să resimtă fiorul unui ideal... Pe urma lor ajunge lumea să vadă în noi o insulă stearpă care se ridică izolată din curentele de idei ale moralei universale.

In această atmosferă de neutralizare metodică a simţurilor noastre răzvrătite, a început să prindă rădăcini un criticizm exagerat care se furişează în tot locul. S'a produs o perturbare a valorilor, a fost trasă în discuţie până şi sfinţenia altarelor rămase din bătrâni. I-am văzut deci pe slabi căutând o justificare principiară pe seama neputinţei lor şi pe vânduţi scoţând capul din rândurile noastre. Astfel s'au cumpărat gazete vechi, s'au înfiinţat altele noi, ne-am pomenit din senin cu slăbiciuni sentimentale pentru neamuri de cari nu ne-am apropiat o clipă barem în trecutul nostru. Cu vremea cuvintele s'au cam tocit, nervii s'au cam discordat; puterea revoltei s'a paralizat, preocupările mărunte au început să se ivească pe întâiul plan şi mul-

ţimea, buna mulţime însufleţită, a sfârşit prin a nu se mai mirà de nimic...

Numai într'o perioadă de adâncă tulburare morală a unei societăţi se poate închipuì toleranţa excesivă faţă de criminalii politici, când un Ioan Slavici un an de zile şi-a putut plimbà slobod pe uliţile Bucureştilor trădarea din nou premenită, într'o vreme când nepoţii lui dela Şiria muriau pentru Ungurii cari l-au alungat peste graniţă şi pe el acum un sfert de veac...

Credinţa nestrămutată în sănătatea sufletească a românismului opreşte condeiul să urzească mai departe acest fir negru...

* * *

Acum anul s'a încheiat: anul morţii, anul aşteptării...

In ceasul lui din urmă mintea ne poartă la voi toţi pe cari v'a răpus blestemul unei tragedii de un mileniu. Fraţi ai noştri, morţi fără ţintă, ori chinuiţi pentru alţii, mucenici ai lumii, dormiţi în pace înfăşuraţi în visul vostru neîmplinit...

Dormiţi cătane fără noroc: avantgarda unui potop care trebuià să vie!

Pe mormântul vostru cresc florile roşii ale răzbunării, udate cu lacrimile noastre...

CEI DIN URMĂ...

Stau de un ceas la masă şi recitesc o scrisoare.

Mi-a scris mama de-acasă : ...„*acum pleacă şi cei din urmă. Să ştii că pe uliţa noastră n'a mai rămas decât Şerb pristavul*"...

Aşà îmi scrie mama, cuvinte potolite de femeie bolnavă, care stă singură în grădină şi se gândeşte la noi toţi câţi am luat lumea în cap. Cu cele câteva rânduri aruncate în pripă pe-un petec de hârtie iar mi-a venit la Bucureşti un colţ de Ardeal. A venit să mă smulgă din goana zilnică, să-mi frângă liniştea uitării de o clipă, să-mi ţintuiască din nou ochii spre o icoană care a rămas în urmă...

A venit şi-a izbutit.

Oftarea asta bătrânească mi-a amuţit toată vâltoarea dimprejur şi m'a aşezat într'o lume nouă de gânduri. Ca prin farmec mintea simt că şi-a aruncat la o parte o groază de balast netrebnic. Mi s'au dărâmat deodată parcă atâtea consideraţii, atâtea ipoteze, atâtea elemente de discuţie, cari mă opreau să văd limpede o mare problemă.

Scrisoarea din Răşinari mi-a pus din nou în faţă o arătare a cărei tragedie reduce la banalitate multe argumente de înaltă diplomaţie cu

cari ne adormim aşa de uşor în aceste zile lungi de vară...

*

Văd înaintea mea un tablou, un tablou sinistru.

Imi văd satul gol, despoiat de toate urmele vieţii care a plecat să se irosească în Galiţia. Pe ulicioarele de sub munte se plimbă moartea şi foamea de-un an de zile. Imi apar vecinii din copilărie, unii putreziţi în faţa tranşeelor ruseşti, alţii schilozi cu ochii aprinşi într'un spital unguresc dela Dobriţin. Il văd şi pe Şerb pristavul, un biet holtei moşneag, cum rătăceşte din casă în casă plin de întuneric şi de îndoială, un chinuit Hamlet dela ţară, care nu mai crede nimic. Pe la porţi plâng femei prostite de jale, în vreme ce jandarmii unguri trec cu baioneta pe puşcă purtând simbolul triumfului maghiar asupra unui popor care moare...

Aşà îmi văd satul meu, aşa văd tot Ardealul : o ţară care se prăpădeşte, un neam răpus de-o omorîre metodică. Fiecare zi se scurge sângele românesc. Picătură cu picătură seacă pe rând un mare rezervoriu.

*

In faţa acestui tablou înfricoşat judecata mea se înfioară. Este în joc problema morţii şi a vieţii, care înfăţişează sub un nou aspect toate lucrurile. Oricât m'aş trudì să îmi reînviu bagajul curent de scrupule diplomatice ori strategice, a căror reţea m'a prins de un an întreg, nu mai reuşesc, toate cad neputincioase. Le dărâmă suflul pierzării care-mi vine de-acasă...

De aceea pot discutà mai departe în deplină linişte toţi cari cred că păzesc cu mintea lor destinele neamului. Pot ridicà obiecţiuni de diferit ordin, dictate de echilibrul perpetuu schimbat

al momentului. Câmpul de sbuciumare al continentului e atât de vast şi sbucnirile deosebite ale vulcanismului mondial de astăzi sunt destul de interesante. Să se discute deci înainte : chestiunea gurilor Dunării, căderea Dardanelelor, decongestionarea de pe fronturi... Sunt doar atâtea şi atâtea subiecte.

In mijlocul acestor teorii academice, însă, susţinute cu seninătatea ce şade bine oamenilor de stat, — cari nu sunt nici sentimentali, nici simplişti, cari nu sunt copleşiţi de impulsiuni regionale, ci de calmul superior, — să-mi fie îngăduit a aruncà la gazetă umila informaţie, că din satul Răşinari de lângă Sibiiu : *„acum pleacă şi cei din urmă şi pe uliţa noastră n'a mai rămas decât Şerb pristavul"...*

PLEACĂ ŞI MANIU...

Deunăzi s'a publicat în ziarele de dincolo o ştire de două rânduri, care reprodusă în puţinele gazete oneste de aici, tot două rânduri a rămas, deşì cele câteva cuvinte veniau ca un ultim acord dintr'o tragedie, şi ar fi putut să sguduie ultimele resturi de demnitate românească.

E vorba de plecarea lui *Iuliu Maniu* cu armata ungurească pe câmpul de bătaie. Recrutat şi dânsul după sistemul cunoscut de depopulare a Ardealului, va fi trimis peste câteva zile să moară pentru Habsburgi, în vreme ce cafenelele fără număr ale Austro-Ungariei vor rămâneà şi mai departe tixite de mulţimea vitejilor ofiţeri „activi", cari în libaţiunile lor de şampanie îşi vor lansà înainte înjuràturile obişnuite la adresa „câinilor de valahi".

Infanteria maghiară se va înmulţì deci cu un om şi glontele din tabăra protivnică nu va şti ce inimă bate sub uniforma de honved a noului soldat. Noi o ştim însă şi acum la plecarea lui din Blaj ne covârşeşte senzaţia singurătăţii penibile a poporului nostru de-acasă, rămas astfel cu desăvârşire orfan...

Vieaţa publică a Românilor de peste munţi erà săracă în personalităţi. Din împrejurările

economice modeste şi din regimul de apăsare culturală a guvernelor din Budapesta, erà atât de greu să se smulgă oameni cari să depăşească proporţiile obişnuite ale unor umili şi buni muncitori într'un colţ de provincie. Cei mai mulţi îşi frângeau aripile la şcoala ungurească, unde li se spulberà metodic moştenirea de-acasă şi de unde se întorceau cu o minte chinuită, cu o intervertire fatală a tuturor valorilor. Puţinii cari ieşiau biruitori din această luptă inegală erau înfrânţi de vieaţă. Aruncaţi într'o cancelarie de advocat provincial, ori la catedra unui liceu, îşi măcinau inteligenţa cu rezolvirea unor probleme înguste, simţind zi de zi cum orizontul coboară în jurul lor. Numai un temperament excepţional, o putere de revoltă nesecată şi un fond moral cu totul deosebit, numai aceste calităţi îi puteau împrumutà cuiva tăria de a plutì de-asupra mizeriilor zilnice şi de a privì lupta noastră de rezistenţă prin prizma unei judecăţi superioare de spirit occidental.

Iuliu Maniu a fost înzestrat cu aceste daruri. Nepot al lui Bărnuţiu, având în sânge îndemnul perpetuu al unei înalte conştiinţi de neam, el erà predestinat pentru o linie dreaptă în manifestările lui politice. Minte limpede, îndrumat de o serioasă cultură generală şi om de drept cu o perfectă pregătire teoretică, tânărul avocat din Blaj nu erà chemat să-şi cheltuiască splendida oratorie numai la judecătoriile de pace din Târnava-Mică. S'a smuls degrabă şi a ieşit la larg. In ultimele două decenii Maniu a fost un spirit călăuzitor al frământării noastre de peste munţi. Din ceata cam uniformă a fruntaşilor Ardeleni, lipsiţi de un relief cultural deosebit şi greoi uneori în acţiunile lor, s'a desprins dela început figura distinsă a acestui european

vioiu, care prin atitudinile-i cavalereşti, prin înţelepciunea politică a tuturor păşiilor sale, prin demnitatea şi tactul cari nu-l părăsiau niciodată, îşi câştigase respectul unanim al prietenilor şi adversarilor deopotrivă. In anii din urmă, deşi nu mai pătrunsese în Camera maghiară, el erà un *spiritus rector* al vieţii noastre politice, socotit de toţi ca un om de mare calibru, un bărbat de stat în înţelesul adevărat al cuvântului.

Maniu a reprezintat politiceşte la toate ocaziile absoluta intrasigenţă naţională faţă de unguri. In istoria noastră vor rămâneà ca pagini de demnitate discursurile lui, în cari trăgeà ultimile consecinţe logice ale principiului naţional. Conştiinţa lui superioară s'a manifestat totdeauna şi ca o notă de actualitate, putem spune, că lui şi unor prea puţini oameni din comitetul naţional de peste munţi, se datoreşte marea biruinţă morală, care în lumina evenimentelor postume iea proporţii şi mai mari, de a nu fi încheiat un acord cu guvernul din Pesta, cu prilejul tratativelor cunoscute din anul trecut. De rezistenţa lui Maniu s'au frânt toate stăruinţele şi credinţa lui în necesitatea izolării noastre, secundată de o admirabilă putere de convingere, a învins. Cei iniţiaţi în peripeţiile acestor discuţii, îndelungate şi dificile, îi vor păstrà recunoştinţa lor, care trebuie să crească astăzi când ne dăm mai bine seama cât de fatală ar fi fost o înţelegere cu contele Tisza.

La izbucnirea marei drame Maniu a înţeles că rolul politic al fruntaşilor de dincolo a încetat şi că în puterea solidarităţii noastre sufleteşti răspunderea pentru soarta Ardealului a fost trecută în sarcina conducătorilor din Regat. De aceea, retras în singurătatea de pe malul

Târnavei, a tăcut şi a aşteptat. Nimeni nu i-a putut smulge o singură declaraţie de loialitate şi nimeni n'a fost în stare să-l urnească în nici o parte ca să devie propagandistul unei apropieri de duşmanii noştri de veacuri.

In locul tăcerii de astăzi însă vorbeşte ca un îndemn şi ca o dureroasă mustrare trecutul lui Maniu care cere răspuns.

*

Acum va plecà şi el. Cu această plecare se încheie deci ultimul acord. Ca a un spectacol zguduitor, care e pe isprăvite, cortina cade, tragedia s'a sfârşit : — Noapte bună, domnilor...

In vremea asta, ungurii închid graniţa, scriitorii discută libertatea opiniilor, cinematografele merg înainte, Slavici scrie cu tiparul, noi ţinem discursuri de însufleţire...

— Fericită ţară neutrală...

A MURIT IMPĂRATUL...

Prin galeriile de sticlă dela Schoenbrunn mai rătăceşte încă un moşneag cu ochi tulburi.

Azi e ziua lui. Se vor umpleà ca de alte dăţi coridoarele mute ale vechiului castel şi în atmosfera de ipocrizie a Curţii vieneze se va desfăşurà o nouă solemnitate gravă. Vor venì pe rând, păstrând neştirbită rigoarea etichetei spaniole, vor venì din ungherele lor de beatitudine stearpă toate vlăstarele unei mari familii bolnave. Vasta sală a Tronului va fi plină de Habsburgi. Se vor înfăţişà duci şi arhiduci, cu privirea stinsă, şi într'un cerc, aşezate după ranguri, vor căutà să zâmbească prinţesele Burgului cu disgraţia lor proverbială. Pe la colţuri vor sta încremeniţi într' unamestec grotesc miniştrii-funcţionari şi generali acoperiţi de decoraţii, cari niciodată nu şi-au plimbat reumatismele pe câmpul de bătaie. Va fi linişte împrejur şi va fi unanimă dorinţa să se isprăvească cât mai repede sărbătoarea chinuită.

In mijlocul tăcerii vor tremurà câteva cuvinte mozolite monosilabic de pe o foaie de hârtie şi glasul pierdut al împăratului se va stinge în golul arcadelor. Peste câteva clipe adunarea se va răzleţi şi moşneagul va rămâneà singur. Pe sub palmierii serelor enorme el va

ațipi în câte-un fotoliu și se va bucură mai departe de ceașca de ciocolată și de păhărelul de coniac...

Poimâine toate ziarele monarhiei vor publică la loc de frunte comunicatul obișnuit, că Majestatea Sa Impăratul Franz Iosef are o sănătate excelentă...

*

Și cu toate acestea Impăratul a murit. A murit iremediabil și nu va mai învià niciodată.

Bătrânul din fotoliul dela Schoenbrunn poate dormità înainte. El nu e decât un biet trup copleșit de neputințele firii. *Impăratul-ideie* însă, *împăratul-simbol* în care se întrupà rostul unui sceptru de domnie s'a prăbușit în vârtejul viforului de primenire a continentului.

Boala erà veche și în istoria universală se sfârșește acum o lungă agonie.

Născută în pat nelegiuit, Austria purtà dela început stigmatul peirei propriu organismelor hibride. Pe pământul ei își așteptau de multă vreme biruința, adevărurile omenirii. Valorile cugetării politice moderne nu puteau triumfà aci în mijlocul Europei, decât având drept piedestal stârvul vulturului cu două capete, care erà un anahronism desmințit de realitate la tot pasul.

Din frământarea uriașă a trecutului s'a smuls **principiul național**, ca singura bază de existență a vieții de stat. Puterea lui a diriguit evenimentele lumii cu legi implacabile. Aceste legi au biruit pe deantregul și au clătinat temeliile imperiului hermafrodit. Prăbușirea se ivià pe orizont. Se anunțase de mult la Sadova, la Solferino, la Konigraetz. Știam cu toții că va venì odată și așteptam ziua îngropăciunii, ziua mare de desrobire morală a unui colț de umanitate.

Această desrobire se desăvârșește astăzi în-

gropând sub ruinele ei o grămadă de prejudecăţi medievale. Austro-Ungaria care sângeră pe câmpiile ruseşti nu va mai fi.

La fărămiţirea monarhiei bolnave, pe lângă multele pricini organice, a contribuit cu prisosinţă neputinciosul dela Schoenbrunn. Fără un caracter precis, plămădit din aluatul firilor maleabile, purtând toate slăbiciunile unui temperament limitat, moştenit dela înaintaşii fără culoare, acest monarh într'o domnie exasperant de lungă n'a trădat o clipă măcar o concepţie proprie din arta guvernării. Toate evenimentele s'au perândat în voia lor, fără ca resorturile vieţii de stat să fi simţit cândva mâna lui de conducător. Figură fără relief, într'o vreme când filosofia veacului întronează cultul personalităţii, domnitorul născut moşneag distruge el însuşi prin micimea lui, prestigiul purpurei imperiale.

Coborît în raza de cercetare a însuşirilor omeneşti el rezistă şi mai puţin. In istorie va rămâneà ca un prototip al simţirii mărginite. In jurul lui sunt pete mari de sânge. E sângele copilului care şi-a făcut capăt singur, sângele nevestii omorîte, sângele nepoţilor ucişi. El i-a văzut murind pe toţi, fără ca fantomele lor să-i tulbure idilele banale dela Ischl.

Majestatea Sa totdeauna a avut „sănătate excelentă"...

*

Pentru noi Românii, cari tânjim de sute de ani sub sceptrul Habsburgilor, moartea împăratului nu e o noutate.

In sufletele noastre el moare de mult. Credinţa unui popor de ţărani, care învăliă într'o aureolă mitică scaunul de domnie, a fost săpată necontenit de o ingratitudine istorică.

Astfel a murit el încetul cu încetul. A murit pe urma valurilor de sânge dela patruzeci şi opt, răsplătite cu cutropirea noastră de către rebelii unguri. A murit zi de zi în parlamentul din Budapesta, graţie legilor cari striviau românismul din Ardeal. Moare, în sfârşit, astăzi în fiecare suflet de român din tranşee, moare în blestemul văduvelor şi copiilor din toate satele noastre.

S'a îngropat deci o legendă ingrată.

Oricât de multe ar fi jertfele, prin ele se răscumpără liberarea definitivă a sufletului unui neam de-o superstiţie milenară, de-un balast moral.

Tragedia grozavă a dărăpânării de peste munţi o simţim uşurată astfel şi în faţa noastră vedem un nou altar de închinare.

Impăratul a murit,— Trăiască Regele României mari!

ŞVABUL DELA MĂRIŞEL

Imi vine în minte un mic episod din istoria Ardealului, din revoluţia dela patruzeci şi opt. Mi-l povesteà bunicul de câte ori venià vorba de oamenii fără nici o credinţă, cari întorc cojocul cum suflă vântul.

Ungurii năvăliseră în munţii Abrudului. Venirea lor erà neaşteptată, fiindcă Iancu încheiase cu Dragoş, trimisul lui Kossuth, un armistiţiu de mai multe zile. Trădarea, care nu încăpuse în mintea Moţilor, puteà să-i piardă, fiind răzleţiţi cei mai mulţi pe la casele lor. Erà deci fierbere mare în munţi. Cetele lui Iancu, după omorîrea trădătorului, s'au desmeticit degrabă şi roiau din toate părţile să ţie piept lui Hatvany. Erà în ajunul luptei dela Mărişel şi nimeni nu ştià pe partea cui va fi biruinţa.

Pe-atunci trăià în Mărişel, — spuneà bunicul, — un şvab de pripas, ţineà cârciumă în capul satului. Imbogăţit pe pielea noastră, el se da în vreme de pace când cu stăpânirea, când cu satul, cum îi veniă lui mai bine la socoteală. Câtă vreme Moţii erau mai mari în munţi, cârciumarul strigà cât îl luà gura : Vivat domnu Iancu... Acum însă, că nu ştià ce se va alege, tremurà de groază şi nu ziceà nimic...

Ce s'a gândit el, când a auzit că bătaia a

început : — ar fi bine să văd cine bate, să ştiu eu cu cine ţiu...

S'a urcat deci şvabul în podul casei cu nevastă cu tot şi-a luat cu el două rânduri de haine, un port românesc cu cămaşe şi cu iţari şi o părechе de nădragi săcuieşti cu atilă, să le îmbrace după cum vine biruinţa. Slugii i-a poruncit să se suie pe acoperiş de unde se vedeà lupta din vale şi să-i strige de acolo care pe care.

Lupta a început. Soarta ajutà când pe unii, când pe alţii.

Şvabul întrebà din pod : — Cine-i mai tare, Ioane?

Sluga răspundeà : — Ungurii de-asupra, jupâne !

Şvabul turburat către nevastă : Adù nădragii !

După câteva minute se întorceau Moţii şi fugăriau pe Unguri. Sluga raportà din vârful casei : Acuma Românii de-asupra, jupâne !

Şvabul scoteà repede nădragii şi-i răcnià exasperat nemţoaicei : — Adù iţarii !

Ce să vă mai spun, urmà moşul râzând, de atâtea ori a schimbat hainele şvabul până s'a zăpăcit de tot. Când am intrat în Mărişel, l-am găsit, cum s'ar zice, între iţari şi nădragi, adică gol nap, mai mare ruşinea... Unii vroiau să-l ia la bătaie, când au înţeles din ce i se trăgeà, dar Iancu l-a făcut scăpat...

Când îţi vedeà oameni fără nici o părere, încheià bătrânul dând din cap, gândiţi-vă la şvabul dela Mărişel...

*

N'aş fi crezut cândva că-mi va fi dat în astfel de împrejurări tragice, ca cele de azi, să desgrop din amintirile copilăriei această poveste cu fondul ei de înţeleaptă ironie populară.

O socoteam potrivită pentru zugrăvirea mă-

runţilor negustori, cari în vremuri obişnuite îşi fac trebile, fără să ţie seama de consideraţia de-aproapelui. Mi se păreà, de pildă, o reţetă nimerită pentru psihologia unor spirite de tarabă, cari în lupta noastră zilnică cu Ungurii făceau pe miluiţii guvernelor: un Mangra, un Burdia oarecare... Dar ca să pot invocà vreodată în ajunul desrobirii Ardealului, păţania şvabului dela Mărişel, ca să ilustrez cu ea şovăirea unor oameni politici ai Ţării româneşti în faţa unui ideal, aceasta mi s'ar fi părut o impietate brutală, pe care crezul senin al ţării mele refuzà s'o primească...

Ei bine, vremea mi-a rezervat între altele şi această decepţie.

In mijlocul viforului care sguduie de-un an de zile toate fibrele sufletului românesc, în epoca de închegare a sentimentului public într'o singură tabără, lumea a avut prilejul să vadă aici o mulţime de apariţii cari au darul de a compromite maturitatea politică a neamului nostru.

Să nu mai vorbim de vânduţi, al căror număr a crescut îngrijitor. Criminalii sunt la urma urmei mai mult victimele unor impulsuri individuale şi nu pot trece drept tipuri reprezentative. Dar cei cari pun într'o lumină tristă forţa morală a unei ţări într'o perioadă de expansiune a conştiinţei publice, sunt jumătăţile de oameni, sunt temperamentele neutrale cari nu au nici o credinţă, pe seama cărora orice desnodământ al tragediei e tot atât de vine benit, sau tot atât de indiferent.

Câţi nu mişună în jur de noi, firi potolite şi şterse, cărora pierzarea din vecini nici o clipă nu le-a tulburat din odihna nopţii. Lipsiţi de orice durere pentru alţii, suflete prea înguste ca

să încapă în ele fiorul frăţesc, ei asistă fără opinie la marea dramă. La pragul minţii lor se frâng îndemnurile sângelui. Ei sunt şi cu nemţii, ei sunt şi cu francezii, ei privesc şi peste Prut, ei privesc şi peste Carpaţi cu aceeaşi linişte care nu spune nimic. Ei dau din umeri şi se miră că pot fi oameni a căror inimă se sbate azi în chinuri grozave şi dacă-i întrebi de pricina seninătăţii lor ei au zâmbete de beatitudine, fac cu ochiul şi-ţi răspund cu cântecul ţigănesc :

— Care din doi mi-o ieşì, tot un ibovnic mi-o fi !..

Strânşi cu uşa, ei ridică la nivel principiar această lipsă de credinţă. Mai deunăzi un mare ziar popular se lăudà că serveşte publicul în... amândouă direcţiile... Nicăiri în lume, nu şi-ar puteà croì cineva, în asemeni împrejurări, o platformă de existenţă din negarea oricărei convingeri...

Aici s'a putut şi asta...

*

Din nenorocire această neutralitate de simţire nu e numai apanajul unor infuzorii mărunte ale societăţii româneşti. Ea şi-a găsit expresia şi în atitudinea unora dintre bărbaţii politici cu rost în vieaţa de stat a României de astăzi.

Oricât de rustică atmosfera povestii care deschide aceste rânduri, şvabul dela Mărişel, cu manifestaţiile lui primitive, personifică deplin oscilările politice ale domnului Alexandru Marghiloman. Lipsind d-sa, probabil nici nu ne-ar fi trecut prin minte întâmplarea cu neamţul...

Fostul şef al partidului conservator apare după un an de frământare în ochii oricărui Român neatins de patima frecărilor de partid din Regat, ca un prototip rezumativ al lipsei de convingere faţă cu problemele actualei con-

flagraţii continentale. Dintre toţi oamenii din pătura conducătoare cari s'au agitat pe arena politică a ţării, marele producător de cai este singurul, care, fără să fie reţinut de rezerva firească ce-o impune guvernarea în momentele de astăzi, n'a avut o clipă de mărturisire publică.

Un an de zile a ţâşnit sânge din trupul românesc, fără ca să-i poată smulge unui pretins îndrumător două vorbe lămurite. In istoria ţării va rămâneà desigur, ca un fenomen caracteristic al stărilor de astăzi, acest mutism din care se vor trage concluzii penibile asupra izolării sufleteşti a unor oameni din pătura conducătoare. Cronicarul de acum o încreastă la răvaş numai, istoriograful de mâine însă va trebui s'o tâlcuiască această lipsă de rădăcini şi atunci vor ieşi la iveală adevăruri mari, cari ne vor zgudui pe toţi.

Fără a se puteà închegà într'o formulă limpede atitudinea dodonică a d-lui Marghiloman, ea a putut fi ghicită, din când în când, după mersul evenimentelor al căror sclav a fost.

Ne aducem aminte cum la început trădà oarecari încurajări pentru o politică antiaustriacă, ca mai târziu să pară a deveni amicul puterilor centrale. Ştim cum la un moment dat, când se întrevedeà clar biruinţa Triplei Inţelegeri, a făcut celebra declaraţie, că nu putem merge decât „într'o singură direcţie'', ca după câteva zile să-şi reià din nou simpatiile nemţeşti şi să protejeze dedesubturile dubioase ale propagandei ungaro-germane din ţară. D-sa şi-a aranjat busola după buletinul agenţiilor de pe câmpul de războiu şi-a fost astfel într'o perpetuă oscilare.

Nu ne îndoim că viitorul îi rezervă încă multe schimbări de front. Injghebat dintr'un aluat

atât de maleabil, deprins cu aceste gesturi de echilibrist, ca mâine îl vom vodeà apelând la „fraţii'' d-sale de peste munţi. Ca mâine ne va ţineà discursuri rotunjite despre durerile Ardealului, făcându-ne, probabil, din nou marea cinste de-a ne cità versurile la sfârşitul unei tirade...

Va fi însă totul în zadar. Figurile gelatinoase viforul le mătură şi istoria unui neam o fac oamenii dintr'o bucată.

Şi-apoi sufletului românesc deschis îi repugnă jongleriile ieftine. De după poza solemnă a oratorului de paradă se va desprinde şovăirea de astăzi. Vor fi zadarnice artificiile retorice şi toate cascadele de vorbe. După umărul vorbitorului elegant va scoate capul silueta grotescă a bietului şvab dela Mărişel, pe care evenimentele l-au surprins într'o toaletă foarte defectuoasă, mai mare ruşinea.

A MURIT UN OM: IOAN SLAVICI [1])

Un prieten mi-a povestit odată întâmplarea care îmi vine în minte acum. Mi-a spus-o într'un amurg de toamnă, când mergeam alături şi copacii îşi scuturau frunza ofilită la picioarele noastre. Mi-a spus-o ca să înţeleg cât de crudă e uneori ironia sorţii.

In tinereţa mea, — aşà a început prietenul — am cunoscut o cântăreaţă. La un concert, în faţa unei mulţimi imense, atunci am văzut-o întâiu. Erà o apariţie de cheruvim, când s'a ivit deodată în haina de mătasă albă, cu ochii strălucitori, cu chipul luminat de un zâmbet, ca de o aureolă. Cu cel dintâiu cântec ne-a cucerit pe toţi. Mi-aduc aminte, erà un cântec simplu, dela ţară, o arie limpede şi curată ca unda unui râu de munte. Dar pusese atâta frăgezime în glas, atâta mlădiere, atâta seninătate, că trebuià să te farmece. Şi cum să nu ne mişte cântarea ei, care păreà că ne aduce un miros de pădure, un zvon de frunză verde în vălmăşagul tulbure al vieţii? Fireşte, ne-a mişcat. Ţiu minte,

1) Articol scris înainte cu cinci ani şi publicat în ziarul „Tribuna" din Arad. Il reproduc, ca să se vadă cum Ioan Slavici dela ziarul „Ziua" e mort demult în Ardeal şi oricât de galvanizat de mărci germane, el nu mai învie niciodată. Intre oameni cinstiţi nu se moare de două ori. — O. G.

ca acum. Vecinii mei zâmbiau, ca în legănarea unui vis. Eu închisesem ochii şi trilurile ei de privighetoare veniau de undeva de departe, mi se păreà că din copilăria uitată se desprinde o rază târzie să mă mângâie pe frunte. A fost nespus de frumos. Când a isprăvit, lumea a rămas cufundată într'o tăcere de biserică. Abia într'un târziu ne-am desmeticit de-o furtună de aplauze... La plecare duceam cu mine o moleşală dulce. Păreà că sunt mai uşor, mai bun. De atunci, ani de-arândul, mi-a rămas închis în suflet cântecul ei : cea mai frumoasă mângâiere în serile mele de singurătate.

— S'au scurs ani de atunci. Eu,— continuă prietenul, după câteva clipe,— n'am mai văzut-o. Dar o urmăream de departe cu gândul. Spuneau unii, că şi-a păstrat vocea, că are aceleaşi ondulări catifelate, dar limpezimea de odinioară s'a mai pierdut. Orice-mi vorbiau însă erà în zadar. In sufletul meu răsunà vechiul clopoţel de argint.

Mi-a fost dat totuşi să nu pot păstrà până la sfârşit această imagine curată. Pe semne, norocul meu a vrut să fie aşà. După ani îndelungaţi, când nu-i mai auzisem de veste, rătăcind într'o seară pe bulevardul unui oraş mare, m'am aşezat într'un colţ de cafenea. Cum m'am uitat împrejur, am văzut că o nimerisem rău. Erà o atmosferă dubioasă în jurul meu. Miros de tutun şi de parfumuri ieftine, cari m'au deşteptat degrabă din aiurări. Cum stam uitat, deodată m'a făcut să tresar un început de muzică. Ţipau viorile, strănută clarinetul şi în mijlocul acestui ansamblu ciudat, din care se desprindeà o romanţă de bulevard, a început să cânte o femeie. Glasul dogit şi stins se munciă zadarnic să dea un relief notelor capricioase. Nici avânt,

nici cădere n'aveà, ca o apă moartă. Doar pe alocurea mai puteai desluşi câte un accent limpede, care venià străin şi nepotrivit. Intorc capul s'o văd pe cântăreaţă şi ce-am văzut, prietene, — m'a tulburat. In fundul cafenelei, pe nişte scânduri murdare, în clarobscurul unui candelabru de sticlă colorată, se trudià să cânte biata femeie. Aveà o înfăţişare disgraţioasă; erà bătrână, slăbită şi obrajii plini de creţuri cu paloarea lor de var străluceau, par'că, sub straşina unei enorme peruci blonde... Cum cântă, ridică faţa, o rază de lumină îi rătăceşte pe frunte. O văd mai bine. Tresar şi mă scutur ca de un vis urît. Păreà că într'un ciob de oglindă proastă mi s'a arătat un chip cunoscut, care îmi apăreà acum ca o caricatură bizară. Mă uit mai adânc la masca stranie, îi văd ochii şi abià am putut să-mi stăpânesc un ţipăt. O recunosc: erà cântăreaţa care m'a fermecat odinioară. Mă ridic repede şi la plecare văd mari placarde roşii, cari îi vestiau numele pe păreţii cafenelii... M'am dus cu sufletul frânt, ca de-o nenorocire mare. De-atunci, de câte ori n'am blestemat ceasul rău care m'a rătăcit acolo. In suflet mi-a amuţit clopoţelul de argint. S'a zdrobit în seara aceia. Şi, nu ştiu cum, mi se pare, că am rămas mai sărac de atunci.

Cum stau aşà, în câte un amurg de toamnă, îmi vine în minte povestea asta. Zadarnic mă muncesc să reînviu cântecul din tinereţe. Mi l-a omorît caricatura lui. In astfel de clipe mă zbucium şi mă doare cruzimea sorţii, care e atât de nemiloasă în drumul ei. Mă doare şi îmi vine s'o strivesc sub blestemele mele pe fiinţa ceia rea şi fără inimă, pe această femeie caricatură, care mi-a răpit cea mai frumoasă amintire din tinereţe. In pornirea mea de mânie

îmi zic, că mai degrabă trebuià să se prăpădească atunci de mult, în zilele ei de biruinţă, decât să rătăcească până astăzi în mijlocul nostru ca o umbră urîtă a unui vis frumos, o clipă de tulburare diabolică a credinţei noastre.

Pentrucă,— încheiă prietenul meu, cu glasul posomorît,— nimeni n'are dreptul să fure frumosul din sufletul nostru şi eu nu cunosc mai mari criminali, decât aceia cari ne omoară credinţa...

Aşa mi-a vorbit şi, în vreme ce mergeam alături, soarele murià pe o culme veştedă, în văzduh tremurà tristeţa amurgului de toamnă şi printre ramurile copacilor se fremătà vântul într'un zvon îndurerat, ca un clopot de îngropare.

*

Povestirea asta crudă, cu tragicul ei brutal, mi-a venit în minte, fără să vreau, zilele acestea, când o soartă rea mi-a adus în mână un număr din ziarul „Telegraful român", în care domnul *Ioan Slavici*, făcând o profesie de credinţă politică, se declară aderent al principiilor transfugului arhimandrit Mangra...

Şi cum nu mi-ar fi venit în minte? Stau înmărmurit în faţa acestei privelişti urîte. Cum? Ioan Slavici, duiosul nuvelist, care ne-a fermecat tinereţa cu condeiul lui de aur, tovarăşul lui Eminescu, care a încremenit în icoane neperitoare crâmpeie din sufletul neamului, să devie dintr'odată trădător şi să-şi facă culcuş alături de un Burdea şi Şeghescu? Slavici, întemeietorul „Tribunei" din Sibiiu, neînfrântul gazetar îndrăzneţ, agitatorul implacabil şi neodihnit, politicianul tranşant şi respicat, care a înaugurat la noi curentul desăvârşitei izolări de tot ce e unguresc şi a aruncat lozinca că „soarele

neamului românesc la Bucureşti răsare", acest tribun care de treizeci de ani şi mai bine a tipărit mii de articole, a lovit oameni, a sfărâmat reputaţii, a dărâmat autorităţi, a sbiciuit morţi şi vii în numele principiului de intransigenţă naţională, acest Slavici să ajungă peste noapte apostolul „moderaţiunii politice" la noi, să se facă mic şi îndulcit, să-şi iea aere de inocenţă şi bună credinţă, ca un vicenotar dela comitat, şi să se ivească din bun senin cu pălăriuţa în mână la — faceţi-vă cruce — „Telegraful român"?...

Toţi cunoscătorii trecutului nostru literar vor tresări şi-şi vor da seama, cât de bizar le sună în urechi această împărechere de nume: „*Slavici colaborator la „Telegraful*" !... Par'că te văd, bunule preot albit, din cutare sat dela poala munţilor, care acum treizeci de ani cinsteai mai mult *Tribuna* lui Slavici decât scriptura evangheliei, care ai tras şi ai pătimit pe urma dragostei tale, par'că te văd cum rămâi prostit şi bolboroseşti în barbă : Slavici scrie la „Telegraf", ori eu m'am smintit, ori lumea s'a întors pe dos...

In adevăr, cu cât stai şi cumpăneşti mai mult trecerea bruscă, cu atât te izbeşte mai tare îndrăzneala acestui act temerar. Povestea, cu care am deschis aceste rânduri, mi se pare din ce în ce mai puţin aspră. Cine e domnul Slavici, dacă nu cântăreaţa măiastră, care ne-a legănat tinereţele cu farmecul ei şi pe care o întâlnim acum la bătrâneţe într'o tovărăşie desonorantă, cu glasul spart şi cu vraja pierdută, încercând un cântesc obscen? Cine e dacă nu umbra vulgară a unui vis frumos, trimisă să ne fure comoara amintirilor curate?

Spuneà cu atâta dreptate prietenul meu, că nimeni n'are dreptul să fure frumosul din su-

fletul nostru şi că nu sunt mai mari criminali decât acei cari ne omoară credinţa. De aceste crime se face vinovat acum d. Ioan Slavici. Judecaţi: Va să zică, nu mai este nici o linie de consecvenţă în sufletul oamenilor noştri, nu se mai găsesc bătrâneţe curate în ceata asta măruntă? E un blestem nou, ca bătrânii, înainte de a murì, să-şi îngroape cinstea? Şi-a batjocorit Mangra părul cărunt, acum trebuie să facem îngropare nouă? Stăm cu inima supusă de jale, ne frământăm de durere şi răspundem: *trebuie.*

In vieaţa popoarelor scriitorii au fost şi vor rămâneà avantgarda care deschide bătaia. Scrisul lor e trâmbiţa fermecată prin care se propagă aspiraţiile unui neam. In sufletul lor larg ei cuprind şi plămădesc durerile mari ale mulţimei. Ei sunt reprezentanţii celor mai avansate credinţi şi din ţinuta lor trebuie să se desprindă idealitatea luptei unui popor. Cu ochii robiţi de-un chip, care pluteşte departe, ei merg înainte şi drumul lor e fără cotituri. Ei au numai popasuri, întoarceri n'au. Ei sunt apostoli, nu vameşi. Ei predică, nu fac târg. Transacţiile la masa verde le săvârşesc politicianii cu conştiinţa elastică, în vreme ce scriitorii durează între pământ şi cer puntea de aur pe care străluceşte sufletul unui popor. In vremile de bătaie, ard focuri în noapte pe culmile munţilor. Aceste focuri sunt semnul, că războiul a început, că în vale sunt oşti gata de luptă. Aceste focuri — un simbol al vegherii neadormite, — sunt în frământarea unui neam: scriitorii.

Iată adevărurile eterne, pe cari călcându-le astăzi, domnul Ioan Slavici şi-a stins candela conştiinţei şi trece în tabăra trădătorilor. Această păcătuire grea împotriva ordinei morale tre-

buie să-l doboare. Există un soiu de păcate, pe cari nici societatea noastră deosebit de iertătoare nu le poate suportà. Un astfel de păcat e şi căderea politică a unui scriitor. De aceea d. Ioan Slavici care prin trecerea sa îşi sfarmă toiagul de apostol, trebuie să fie sacrificat. Dânsul şi-a stins focul, care luminà atât de curat pe-o culme. Acest foc nu mai este. Deci Ioan Slavici scriitorul nu mai este. A rămas numai Slavici politicianul, tovarăşul lui Mangra şi Şeghescu, un om nou, o figură de politician improvizat, faţă de care nu putem aveà nici o pietate.

*

Avem, deci, îngropare acum. Cerniţi-vă sufletele de jale, cereţi iertare lui Dumnezeu şi vărsaţi o lacrimă curată pe-un mormânt proaspăt. A murit un om: Meşterul Ioan Slavici, părintele nostru literar nu mai este. Plângeţi-l, căci merită. El a plâns doar atât de frumos durerile noastre.

Să-l bocim cu toţii şi să chemaţi şi pe popa Tanda din Sărăceni, pe Budulea Taichii şi pe credinciosul Scormon să plângă şi ei. In această adunare tristă, lăsaţi-mă să viu şi eu, un modest discipol al marelui meşter şi cu sufletul plin de durere, cu lacrimi în ochi, cutremurat de fiorul acestei îngropăciuni, să arunc cel dintâiu bulgăr de ţărână pe sicriul unei glorii moarte şi să zic:

— Dumnezeu să-l ierte!

Iar dacă se va întâmplà, iubite cititor, să vie cineva în casa ta să-ţi spuie, că Slavici se plimbă cu Mangra la braţ pe malul Dunării, în Budapesta, că marele scriitor al Ardealului e în ceata transfugilor noştri politici, dumneata să-l pri-

veşti adânc în faţă pe acest calomniator fără pietate pentru trecutul literar al unui popor şi să-i răspunzi curat şi apăsat:

— *Minţi, omule! Scriitorul nostru Ioan Slavici a murit!*

CINE SUNT TRĂDĂTORII?

Cândva, nu mai ţiu minte unde, am văzut la o îngropăciune un individ stând cu pălăria pe ceafă şi cu ţigara în gură, râzând cu un râs subţire de şacal tocmai când trecea carul mortuar. In liniştea funerară obrăznicia asta zgomotoasă eră atât de exasperantă, că — mi-aduc aminte,— toată lumea a fost satisfăcută când unul din cortegiu a ieşit în faţa lui şi i-a tras două palme zdravene, cari l-au debarasat şi de pălărie şi de ţigară...

Scena asta mi-o evocă, fără să vreau, recentele afaceri de onoare,— cum s'ar zice,— ale domnului Virgil Arion.

Lucrurile s'au petrecut cam la fel.

Se ştie, că deunăzi s'a serbat aniversarea zilei de când sângerează Ardealul. A fost, desigur, o sărbătoare umilă, fără valuri mari, fără tulburări deosebite. Nici nu s'a cam ţinut socoteală de ea, lumea nu s'a deranjat prea mult, cum e obiceiul la îngropăciunea unei rude de mâna a treia. De aceia s'a plâns puţin şi s'a plâns în surdină, aşà cum şade bine într'o „ţară neutră". Totul s'a depănat însă în perfectă ordine, fără ca mica noastră chestiune sentimentală să zădărnicească câtuşi de puţin bunul mers al lucrurilor.

Ei bine, în această atmosferă de doliu sărac, după un lung şi metodic şir de trivialităţi, i-a căşunat d-lui Arion, să le-arunce ardelenilor emigranţi epitetul de *trădători*. Ocazia a fost foarte nepotrivită. Trebuià omul să mai aştepte cu înjurătura până treceà carul mortuar şi nu i s'ar fi întâmplat nimic, fiindcă, orice s'ar zice, la Bucureşti puterea de reacţiune în faţa insultei a scăzut deabinelea. N'a făcut-o şi a păţit-o. De acì înainte va fi, probabil, mai prudent ungarofilul neofit şi va căutà să-şi plaseze la prilejuri mai puţin mişcătoare batjocurile profesionale.

*

Ce ne interesează însă pe noi mai mult decât toate rosturile pomenitului domn e starea morală a societăţii româneşti, care suportă cu atâta linişte avalanşa de injurii cu care o anume presă năpădeşte în timpul din urmă pe aceşti oaspeţi vremelnici mânaţi de o credinţă peste munţi.

Este, da, o stare morală morbidă, fiindcă ce se petrece aici jicneşte cele mai elementare sentimente de cuviinţă şi onoare. Ca chestiune de umanitate, e o ruşine toată povestea asta, iar privită din punctul de vedere al solidarităţii naţionale, ocara refugiaţilor desvăleşte o urîtă pecingine pe trupul neamului. Ea compromite maturitatea de simţire cu care poporul românesc trebuie să vegheze în mijlocul acestei învolburări universale şi seamănă o îndoială penibilă în toate sufletele curate.

Să recapitulăm lucrurile şi să scormonim puţin mormanul de urâciuni.

La începutul războiului un curent de simpatie publică înconjurà pe Românii transilvăneni veniţi aici să facă propagandă pentru cauza lor. Lumea îi privià cu căldură, le cereà profesii

de credință cu cari să desmintă cele câteva declarații smulse unora rămași acasă și erà un prilej de bucurie de câte ori un glas răspicat de nou venit cereà desrobirea Ardealului. Cei mai potoliți chiar, cărora, spectrul războiului le turburà odihna și le primejduià oarecum bucătăria, se uitau cu sfială la acești pribegi cari aveau morți pe acasă. Când vorbiau de dânșii își impuneau aere de compătimire blândă, trădau ceva din jena unei datorii neîmplinite și lansau încurajări timide pentru ziua de mâine. Cât despre străini sau salariații lor, ei nu cutezau să ridice capul, dându-și seamă că oricât de antipatici, călătorii Ardealului au privilegiul imunității pe care ți-o dă o mare nenorocire.

Așà a fost la început. Ce s'a întâmplat însă în cursul anului? Cu neutralitatea politică s'a înfiripat pe nesimțite și o neutralitate sufletească în țară. Tragedia a pierdut din puterea noutății, mirosul de cadavru a devenit obișnuit, puterea de revoltă s'a mai atenuat. Banul nemțesc s'a rostogolit greu prin atâtea unghere și perfidia austriacă a lucrat necontenit. In măsura care scădeà surescitarea generală, se accentuà îndrăzneala neputincioșilor și munca de sobol a celor vânduți vedeà lumina zilei. Primele bâiguieli câștigau în amploare și vinovații se strângeau într'un mănunchiu. Mijloacele lor se înmulțiau și la un moment dat toată frământarea ascunsă a ieșit la suprafață, invocând o justificare principială. De atunci lucrurile au mers mai neted. După sfiala începutului, văzând că lumea nu-i ia cu pietre, au ridicat tonul treptat până s'au pomenit cu gura plină de înjurături...

In acest timp refugiații ardeleni s'au dovedit tot mai inoportuni pentru planurile nemțești și

ungureşti. Prezenţa lor erà o dezminţire vie a tuturor insinuărilor dela gazetă. Cu ei se plimbà pe calea Victoriei un petec de pământ năpăstuit, o protestare dureroasă, un tulburător apel la dragostea de frate. Ce e mai mult, desrădăcinaţii aceştia, au dat dovadă că nu sunt fugari cerşitori de adăposturi, ci oameni cari cred în dreptul lor. Ei n'au stat cu braţele încrucişate privindu-şi dărăpănarea, ci s'au mişcat, agitatori dârji, pentru ideal. Strigătele lor cădeau grele în conştiinţa publică, ca nişte bolovani prăvăliţi de sus în adâncul unui lac.

N'a fost greu să se înţeleagă că o asemenea agitaţie se pune deacurmezişul operei de falşificare a străinilor. S'a dat deci ordinul : trebuie suprimaţi aceşti venetici cari ne încurcă iţele ! A început deci desfiinţarea lor cu încetul, sistematic, premeditat, nemţeşte. S'au aruncat mai întâi formule vagi, că, poate tot erà mai bine să fi rămas acasă să aline supărarea de acolo. S'a spus mai târziu că propaganda lor compromite pe tovarăşii de dincolo şi de aceia ar fi cu cale s'o lase mai domol. Paralel cu aceste s'au presărat în presă pe ici pe colo mici infamii, cari căutau să-i discrediteze, ca pe nişte doritori de căpătuială. Lumea nu s'a mişcat, lavina murdară creşteà. Gazetele vândute au început să-i acopere de ridicol. Ii făceau „*volintiri caraghioşi*" cari sgâesc ochii când se schimbă garda palatului. O fiţuică nemţească „(Bukarester Tagblatt") se simţià aşà de mult la largul ei că le spuneà zilnic în articolele de fond : „*diese Fremdlinge*" („străinii ăştia")... Şi tot aşà înainte, până ne-am pomenit cu epitetul de „*dezertori*" cari nu pot aveà afaceri de onoare şi de „*trădători*", cari venind aici au comis : „*un act de trădare*".

Ultimul ipostas, va să zică — : Suntem trădători.

*

Să ne oprim la acest ultim capitol al injurăturilor, fiindcă el are darul mai mult decât celelalte să lumineze în bucătăria detractorilor noştri. Să ne oprim şi oricât ne-ar alungà sângele în obraz, să facem cu oarecare răceală constatările ce se impun.

Cuvântul „trădare" semnifică părăsirea unei credinţe, renegarea unei ideal.

Să mai scriem din nou aici pe hârtie care a fost credinţa, care idealul Ardealului din cele mai depărtate vremuri? Să mai spunem încă odată că unitatea politică erà un vis care pornià din impulsul organic al instinctului popular şi căpătase în cursul vremii toate sancţiunile raţiunii? Să mai repetăm ce ştiu toţi copiii de şcoală, că dela Petru Maior până la profesorul Alexandru Bogdan, căzut deunăzi în Galiţia, toată slova românească scrisă pe pământul Habsburgilor strigà după întregirea neamului?

Propagând deci *acest* ideal o vieaţă întreagă, din zilele senine ale copilăriei şi până astăzi când avem nefericirea să stăm de vorbă cu d. Arion, urzind necontenit firele unui vis care a cerut cuvânt în cele mai dragi frământări ale minţii, pe care l-am plimbat la adunările de ţărani şi cu care ne-am culcat în temniţele ungureşti, acum când, urmând o linie dreaptă, tragem ultima consecvenţă şi venim să-i cerem realizarea, săvârşim noi: „*un act de trădare*"?

Evident că nu; orice minte limpede vede o cărare fără cotituri.

Atunci de ce ni se aruncă acest epitet?

Să vă spun de ce, să vă spun pe cine am trădat noi, ca să înţelegeţi unde îl doare pe d. Virgil

Arion şi pe toată cohorta care. are congestii cerebrale când vede un transilvănean venit acì să slujească Steagul României.

Am trădat mai întâi „ideia de stat național-maghiar", care e programul moştenit al tuturor guvernelor față de Românii din monarhia vecină. Am trădat apoi pe contele Tisza, care pentru consolidarea maghiarismului aruncă în foc batalioanele româneşti, oferind în schimb bacşişul iluzoriu a două clase primare. Am trădat diecesa de Hajdudorogh, temnița dela Seghedin unde sughițà de emoție în fața memorandiştilor Virgil Arion de-acum douăzeci de ani, am tradat pe jandarmi cari ne sminteau în bătăi la alegeri, pe revizorii cari ne-au închis şcolile, pe subprefecții cari ne înjurau... Pe toți i-am trădat. Un lanț nesfârşit de trădări ale cărui verigi fără număr se înmulțesc la infinit...

Iată păcatul nostru, iată durerea domnului dela gazeta care batjocoreşte carta de vizită a bătrânului Carp.

Aceşti patrioți fără prihană aveau cu totul altă rețetă pe seama noastră. Ei ar fi dorit ca în loc să strigăm la Dacia, noi să tăcem la Cluj ori să iscălim certificate de loialitate pe seama guvernului din Budapesta, să descredităm ideia de stat român în gazete scrise după tipicul lor la Arad ori la Sibiiu. Iată arzătoarea dorință a bunilor Români, cari în acest caz nu ne-ar fi numit dezertori, fiindcă legațiile austro-germane ne-ar fi dat ca exemplu de virtute cetățenească. Atunci totul ar fi mers de minune şi noi am fi fost buni prieteni. Ei își îndulciau traiul aici, nouă ne erà mai căldicel dincolo. De prisos s'o mai spunem, că dacă cu toate astea dorobanții ar fi trecut Carpații şi Ardealul ar fi ajuns al României, atunci în pupătura generală luându-ne

de gât cu toţii am fi rămas şi ei şi noi oamenii de omenie, cu conştiinţa în perfectă ordine.

Cum vedeţi, amândouă sunt limpezi : şi „trădarea" noastră, şi reţeta domnului Arion. Un lucru mai trebuie însemnat aici şi pentru care contăm la recunoştinţa adversarilor : Nu s'au gândit ei, că dacă nu veniam noi să tulburăm apa la Bucureşti atunci ar fi fost mult mai scăzute acţiunile tuturor acestor cooperative de zăpăcire a opiniei publice şi poliţaiul din Predeal ar fi cumpărat neasemănat mai puţine exemplare din gazeta „Moldova"?...

Prin urmare, puţintică recunoştinţă, vă rugăm...

*

Venind însă vorba de „trădare", acum după ce-am lămurit deplin noţiunea, având o perfectă conştiinţă de greutatea cuvântului, ne vom permite să spunem cine sunt *adevăraţii trădători* a căror purtare merită tot stigmatul moral cu care oprobiul public pecetluieşte fruntea transfugilor.

Trădători sunt aceia cari din prilejul războiului şi-au improvizat un crez politic adhoc, desminţit de trecutul lor. Sunt trădătorii Ardealului toţi cari l-au luat pe buze în vremuri de pace, ca acum să-l părăsească în pragul desrobirii. Toţi cari au încurajat o vieaţă românească peste munţi şi pe cari astăzi nu-i mişcă moartea de-acolo.

E destul de numeroasă ceata acestor oameni de toate breslele. Ei cari zeci de ani au plâns în tremolò la adunările dela Dacia pe „chestia naţională", cari abia aşteptau friptura la banchete ca să-şi poată debità cuvântarea despre „divul Traian" cari ne plictisiau în trenuri şi în gări cu patriotizmul lor, ca acum să-i vedem

apostoli ai cuminţeniei şi ai neutralităţii, ori îndureraţi de biata Basarabie pe care au descoperit-o în pripă...

Sunt mulţi, fiindcă într'o societate cu o cultură improvizată, dibuirile morale sunt la ordinea zilei...

Dar două tipuri clasice, două figuri reprezentative se vor desface din această perioadă zbuciumată a istoriei noastre şi vor trece în cărţile de şcoală ale generaţiei de mâine, drept pilde de renegare odioasă : *Ioan Slavici* şi *Virgil Arion.*

Cel dintâiu smuls din carnea românismului de peste munţi, bătrân cobzar hodorogit, îşi vinde cobza şi se bagă slugă. A făcut-o mai de mult şi opinia obştească l-a asvârlit din sânul ei cum aruncă marea la mal cadavrul buhav al unui înnecat...

Al doilea şi-a înjghebat din durerea Ardealului un capital politic, pe care l-a învârtit o vieaţă întreagă. Chipul desagreabil i-l vedeai răsărind la adunările de dincolo, ori la scara văduvei doctorului Raţiu, la Sibiu. Altceva n'a făcut, fiindcă sterp de felul lui, n'are nici o activitate intelectuală. Cu câteva articole de gazetă şi vreo trei discursuri înnodate pe socoteala Ardealului a ajuns preşedintele Ligei, ce avea la bază ideia desrobirii noastre, ca la cea dintâi ocazie să întoarcă oiştea spre... Chişinău, pe care până la vârsta de cincizeci de ani nu l-a pomenit niciodată...

Astăzi amândoi nu mai pot de dragoste pentru Nemţi şi nouă, cari păstrăm altarul unde s'au închinat ei odată, ne aruncă insulta de *trădători...*

Lumea înţelege şi ştie pe cine să arate cu degetul...

*

Acum că închei aceste rânduri cu sila nespusă ce mi-o dă un subiect atât de ingrat, mă aştept la o nouă ploaie de injurii cu care ne vor repezì din nou condeiele închiriate din capitala ţării.

Nu-i nimic. Noi Ardelenii suntem obişnuiţi. Când cetim o insultă proaspătă care ni se aruncă la Bucureşti, închidem ochii şi avem iluzia că suntem la Budapesta.

O MÂNGÂERE

După un an de fierbere nepotolită, Ardealul înregistrează o mare biruinţă pe pământul României.

Cuvântul lapidar al sutelor de ofiţeri cari strivesc necontenit sub ochii noştri insulta aruncată de nişte lefegii străini Românilor de dincolo, mânaţi de-o credinţă peste munţi, ridicarea aceasta neobişnuită pentru pecetluirea unor adevăruri organice ale conştiiţei obşteşti este un prilej de adâncă reconfortare pe seama noastră a tuturora. Iată, în sfârşit, un act de reală lămurire a opiniei publice, un glas răspicat care deschide poarta largă a sufletului românesc şi lasă lumea să vadă ce se petrece acolo.

O dublă consfinţire ne dă păşirea solidară a ofiţerilor de rezervă : *sancţiunea unui principiu moral* şi *formula definitivă a unui crez politic.*

Principiul moral e recunoaşterea unanimă, că a părăsì steagul asupritorilor de veacuri ca să te înşiri sub flamura acestei ţări e o datorie dictată de impulsurile fireşti ale neamului nostru în pragul întregirii. Nu sunt deci „dezertori" cătanele cari au asvârlit în şanţ raniţa Habsburgului, ca să o schimbe cu cea a regelui Ferdinand al României, ei sunt suflete înţelegătoare ale vremii în care trăesc. Din fapta lor

se desprinde triumful ideii de unitate, care agită astăzi toate fibrele unui popor. Numai vânduţii deci, fiinţele hibride cu inima în stomac pot aveà zâmbete de răutate în faţa acestor pelerini ai unei cauze sfinte, cari şi-au dat seama că nu prin Galiţia duce drumul întoarcerii lor la vetrele din Ardeal, ci prin Bucureşti. Ei, soldaţi naturali ai armatei române, născuţi iar nu făcuţi, vin şi sunt primiţi în această tabără, unde se înfrăţeşte ura lor milenară cu dorinţa fierbinte, a unor fraţi cari simt porunca sângelui.

Acesta e principiul moral aruncat în cumpănă de cetele de oliţeri cari s'au urnit acum. Greutatea lui o simţim cu toţii şi ea va aveà, poate, darul să rumenească de ruşine o clipă măcar obrazul palid al trădătorilor.

Dar este, orice s'ar zice, şi un crez politic în cele câteva rânduri de înfierare. E crezul obştesc că pământul de unde s'au smuls aceşti pribegi, e patrimoniul legitim al nostru şi cucerirea lui e o datorie supremă. Prin veştejirea insultei se aruncă deci oprobriul public asupra oficinei de unde a venit; asupra coaliţiei dubioase care nesocoteşte îndrumarea sentimentului unanim al ţării şi nu vrea cu nici un chip să-şi îndrepte privirile peste munţi.

Această dublă sancţiune morală şi politică prin care se întăreşte credinţa ţării, e pentru Ardealul chinuit de moarte şi de aşteptare, o biruinţă care nu poate fi trecută cu vederea. Trebuie însemnată ca un preludiu al frământării, care va să vie. Este unul din fulgerele ce ţâşnesc pe orizont, ca să prevestească tuturora, că furtuna care aşteaptă în umbră se apropie.

Ceeace dă însă o semnificare particulară acestui act de frumoasă solidaritate, este că de

astădată răsună un strigăt neauzit până acum, un glas dospit în tăcere îndelungată.

Prin gura atâtor sute şi poate mii de ofiţeri în cap cu douăzeci de generali, a cerut cuvânt armata, „marea mută", care ca mâine va stropì cu sânge crestele munţilor. Nu mai e vorba deci de declaraţii platonice, de discursuri răsplătite cu aplauze, ori de zbucium coborît pe hârtie. Nu e nimic din retorica care aprinde şi se stinge în zborul unei clipe. Nu! Este un accent de sinceritate gravă, smuls din inima ţării.

Pe urma acestui avertisment se coboară în jurul nostru o atmosferă de seriozitate necunoscută. Este parcă ceva din fâlfâirea unei săbii în văzduh, se simte praful de puşcă şi se desenează gestul gornistului în aşteptare să sufle atacul...

Toţi cari se pot ridicà cu mintea în regiunile superioare unde mijesc razele unui ideal, toţi oamenii cinstiţi cari văd dincolo de pragul bucătăriei lor şi simt în creştet fiorul acestui vifor uriaş, menit să primenească continentul, vor trage un învăţământ din cuvântul pe cât de măsurat pe atât de ferm al armatei.

Acest cuvânt indică un singur drum. Unul singur. De sute de ani l-a arătat conştiinţa neamului, acum îl arată şi sabia ţărei.

Nimeni nu va îndrăznì să se pună deacurmezişul lui.

*

Pentru noi, Ardelenii fără ţară, cari ne zbatem aici de un an de zile în frigurile neutralităţii, cari ne-am păstrat neatinsă credinţa dârză în sănătatea morală a României, şi-am primit cu fruntea senină injuriile unor oameni mici, pentru noi această dovadă a dragostei frăţeşti, e o mângâiere delicată. Ea ne face să uităm câteva

clipe vâltoarea grozavă de acasă şi să privim dincolo de jertfa sângelui curs fără ţintă din trupul celor duşi...

Cuvintele de mulţumire nu se pot găsì în faţa acestei mângâieri. Recunoştinţa noastră va trebuì s'o plătim mai târziu prin tributul care răscumpără o vieaţă nouă.

Il vom da, şi cei cari se vor feri de el, aceia vor fi *adevăraţii dezertori* !

CALVARUL NOSTRU [1])

De-o jumătate de an se sbucium๋ sub ochii noştri continentul aprins. Ca o uriaşe erupţiune vulcanică, a cărei lavă fierbinte pârjoleşte într'o clipă opera veacurilor de răgaz, obuzele mortierelor potrivnice îşi trimit pierzarea împrumutată. La lumina acestor fulgere se prăbuşesc pe rând alcătuirile zilelor de pace. Se dărâmă catedrale în cari dalta artiştilor sculptase gloria lumii, cad doctrine morale, menite să îndrume judecata obştească, amuţeşte în uzine ritmul ciocanelor şi se frâng atâtea visuri ale umanităţii. E o grămadă de ruine împrejur şi deasupra acestei hecatombe de marmură, de aur şi de credinţi sfărmate, trece acelaş fior de ură nepotolită încă.

In natură toate fenomenele îşi au rostul lor determinat de împrejurări. O deslănţuire vulcanică nu-se naşte din capriciul unei forţe învăluite în mister, ci e rezultanta unei anumite pregătiri de straturi geologice, cari în evoluţia lor duc la asemeni manifestaţii organice. Şi războiul poate fi judecat după această lege a cauzalităţii. La origina lui e totdeauna un complex de motive, o reţea de circumstanţe cari provoacă desnodământul tragic.

1) Conferinţă ţinută la Iaşi.

Nu vom greşì poate, dacă vom spune dela început că stratul de căpetenie al acestei d ame îl găsim în articolul fundamental al cugetării politice moderne: *principiul național.* Sădit în adâncul sufletului omenesc, călăuzit de instinct în vremuri întunecate şi îmbrăcând forme diferite principiul vieţii naţionale,— dorinţa de a unì graniţele etnice cu cele politice,— a smuls biruinţă după biruinţă în veacul trecut, a devenit o dogmă a concepţiei de stat din zilele noastre şi e pe cale să aşeze temelia trainică a organizaţiei de mâine.

Tocmai fiindcă se dă în numele acestui principiu, conflagraţia mondială trezeşte un ecou puternic în sufletul românesc. Poporul nostru nu şi-a îndeplinit încă misiunea lui, fiindcă problema unităţii naţionale nu i s'a rezolvit încă. Imbucătăţit în mare parte sub dominaţiuni străine, primejduit în rosturile lui de viaţă şi negăsind mijloacele de a-şi închegà într'un mănunchiu energiile latente acest neam e de demult în aşteptarea unui act de dreptate istorică.

Ce e mai firesc deci, ca în aceste zile de frământare universală privirea să ne alerge şi nouă în fiecare clipă pe câmpul de luptă. Goarna noastră n'a sunat încă, ea aşteaptă ceasul care trebuie să vie, dar sufleteşte România e în războiu din ziua în care şi-a dat seama că principiul naţional îşi cere triumful definitiv pe urma acestei încăierări.

E un adevăr acesta pe care nu-l pot tăgăduì decât minţile cari n'au pipăit niciodată pulsul neamului nostru, orbii şi surzii cări nu se pot înfiorà de trăsăriile puternice pe cari instinctul de vieaţă al unui popor le resimte în ajunul împlinirii unui ideal.

Este însă o parte a românismului unde răz-

boirea sufletească e mai veche — unde războiul, al cărui început se pierde în negura veacurilor— o clipă n'a încetat: e pământul românesc care în cursul vremilor a făcut parte din monarhia de Habsburg. Această țărână n'a cunoscut binefacerile păcii. Istoria Ardealului este istoria unui războiu perpetuu al conștiinței naționale. Morții noștri de veacuri sunt înváliți în giulgiul cel mai jalnic al istoriei universale. Poate nicăiri pe continent n'a fost mai mincinoasă lozinca păcii ca la noi și nicăiri raporturile morale între cetățenii statelor deosebite n'au fost mai tulburi, cum au fost și sunt în Austro-Ungaria între supușii aceleiași stăpâniri politice.

Scopul acestor cuvinte este tocmai să înfățișeze în linii mari și pripite o schiță a războiului necurmat care s'a dat în Ardeal în numele principiului național între Români și Unguri,— războiu ofensiv al celor din urmă și luptă de apărare a celor dintâi.

Mă voiu năzuì deci să dau în grabă un tablou al unui zbucium de veacuri, lăsând să vorbească mărturia rece a istoriei. Astăzi când sufletele par puțin obosite de sbucnirile fără capăt ale simțirii noastre răzvrătite, poate e bine să căutăm sprijinul rațiunii celei mai înfrânate care să ne lumineze drumul. Vom vedeà că și ea urmează aceeași cărare care se îmbină cu sentimentul nostru și că nu poate fi un acuzator mai implacabil împotriva asupritorilor unui neam, decât oglinda rece în care se văd faptele lor.

*

Pământul dintre Carpați și Tisa adăpostește din vremuri neluminate încă de cercetări istorice neamul românesc care sub domnia primilor regi din casa lui Arpad, ajunge în contact cu

un element şi ca origină şi ca limbă şi ca alte atribuţiuni etnice cu totul străin de fiinţa lui daco-romanică, — cu poporul maghiar.

După fărămiţarea organizaţiei politice a cneziatelor româneşti, — distruse de forţa vremelnică, — acest pământ cu locuitorii lui autochtoni devine un izvor de perpetuă exploatare a dominaţiunii străine. Atât sub domnia principilor ieşiţi din nobilimea maghiară pe vremea independenţii principatului ardelean, cât şi după ajungerea sub stăpânirea Habsburgilor şi după decretarea unirii cu Ungaria, neamul nostru a trecut veacuri dearândul prin cele mai odioase nesocotiri ale dreptăţii umane. Sistemul de guvernare feodală în expresia lui cea mai brutală, susţinută de o ură de rasă pururi trează, a apăsat veacuri întregi pe grumazul nostru, ca după triumful spiritului constituţional modern să fim supuşi din partea conducătorilor Ungariei actuale la o desfiinţare naţională pregătită şi executată metodic cu tot aparatul puterii de stat.

Un popor de ţărani, nedespărţiţi de glia lor, pierzându-şi pătura conducătoare, trecută în tabăra străinilor, îndurând toate amărăciunile rostului lor de iobagi, încercuiţi în limba şi datinile străvechi pe cari nimeni nu le-a putut smulge, folosindu-se cu o admirabilă putere de vieaţă de darurile celui mai zgârcit sistem constituţional, nutrind totdeauna speranţe în biruinţa cauzei lui, — iată poporul românesc care a trăit în ţara însemnată încă pe harta Europei cu numele : *Ungaria*.

După lupta dela Mohacs (1526) în care s'a îngropat pentru vremuri îndelungate libertatea politică a statului ungar, săpat în temelii de relele guvernării feodale, stăpânirea turcească îşi aşează scaunul de domnie la Buda, pe care

n'o părăseşte decât după 150 de ani, iar Ardealul cu alte regiuni locuite de Români trece sub sceptrul principilor aleşi din sânul nobilimii locale. Susţinând fără scrupule de ordin superior cumpăna între cele două puteri învecinate, între Habsburgi şi Turci, fiind numai încarnarea concepţiei de exploatare feodală şi lipsiţi de preocupări culturale, abia într'un târziu, ajungând să ocrotească anume tendinţe de libertate confesională faţă de catolicismul curţii din Viena, aceşti nemeşi unguri, ridicaţi în scaunul domnesc dela Alba-Iulia, însemnează pagini negre în istoria Ardealului. La anul 1691, sub Leopold I, după înfrângerea semilunei de către Eugen de Savoya, marele principat al Ardealului devine o provincie austriacă, supusă tuturor planurilor de guvernare centrală ale camarilei vieneze. La anul 1848 se decretează de Unguri unirea cu Ungaria recunoscută de împăratul neputincios; cu un an mai târziu Transilvania e declarată din nou provincie austriacă, iar la 1867 maghiarismul triumfător o încorporează în Regatul Sfântului Ştefan, fără ca sufletul ei să fi dorit vreodată aceasta.

Ce vâltoare nenorocită a unei biete ţări aruncată după toate capriciile sorţii! Toţi au hotărît asupra ei, numai ea n'a fost întrebată niciodată.

In acest răstimp îndelungat românismul Ardealului a trecut prin cel mai chinuit calvar al conştiinţei naţionale strivite. Existenţă politică nu mai aveà, istoria lui e o serie necurmată de exploatări economice şi de îngenunchiare sufletească. După anul 1437, care a dat o puternică răscoală agrară românească, s'a produs coaliţia de interese a asupritorilor cari au încheiat la Căpâlna legământul de solidaritate, cunoscut

sub numele de „*unio trium nationum*", — în care reprezentanţii nobilimei maghiare, săcueşti şi săseşti îşi pecetluiau cu jurământ unirea împotriva ţărănimii româneşti : „*misera plebs contribuens*". De atunci robit materialiceşte poporul nostru duceà traiul iobagului copleşit de toate mizeriile medievale. Legătura bisericească cu mitropolia Ungro-Vlahiei erà unicul mijloc, care mai susţineà un sentiment vag de frăţietate cu ai lui de peste munţi. Cu vremea însă calvinismul biruitor, — care primeşte în Ardeal aspectul unei religii naţionale maghiare, — îşi întinde mrejile şi asupra vieţii religioase. Situaţia clerului devine intolerabilă şi va rămâneà o veşnică ruşine pentru spiritul brutal în care s'au înfăptuit *aprobatele* şi *compilatele* constituţiei ardelene, înjghebată de uniunea pomenitelor naţiuni — legea prin care popii româneşti sunt siliţi a hrănì câinii domnilor de pământ. In această vreme când în numele toleranţei religioase doctrina apostolului dela Wittenberga îşi făceà drum în Ardeal, mitropolitul Sava Brancovici erà bătut în piaţa Vinţului şi aruncat la închisoare de către principele calvin, — ca pe vremea persecuţiilor din primele veacuri ale creştinismului.

Cam în acest timp a fulgerat o clipă deasupra noastră sabia lui Mihai, preludiul marei simfonii care aşteaptă în umbră. Trecerea Transilvaniei sub egida Habsburgilor n'a însemnat decât o schimbare de stăpân şi nimic mai mult. Apăsarea economică s'a menţinut în tiparele tradiţionale, iar mijloacele de desfiinţare sufletească schimbând lozinca au primit o întărire nouă. Prigonirea religioasă a calvinilor a fost înlocuită cu presiunea catolicismului austriac, care înarmat cu perfidia cunoscută a camarilei

dela Viena a izbutit la anul 1700, să ne împartă în două tabere confesionale. A urmat în veacul al optsprezecelea o persecuţie a legii ortodoxe atât de anahronică şi deplasată istoriceşte într'o vreme când omenirea rezolvise demult problema libertăţii religioase şi erà pe cale să aşeze temeliile spiritului constituţional modern. Mai bine de optzeci de ani trei sferturi din poporul românesc de sub Habsburgi a fost lipsit de orice ierarhie bisericească, — dându-i-se după desfiinţarea metropoliei de Alba-Iulia, abia la sfârşitul veacului al 18-lea, cel dintâi episcop ortodox, un sârb, adăpostit în tinda unei case ţărăneşti din satul Răşinari.

Politiceşte am rămas în aceiaşi robie cumplită. Atâta doar că ne-am ales cu o legendă mai mult, care a prins vieaţă în aceste vremuri! Trezit din dorinţa de mai bine, îmbinându-se cu depărtate reminiscenţe de mitologie populară, susţinut de credinţa într'o justiţie supremă s'a înfiripat în sufletul acestor plugari chinuiţi, — un vis, o arătare ireală, un chip zămislit din închipuirea lor minunată: *împăratul*. Pentru istoria politică a noastră în adevăr el n'a fost decât un basm duios şi trist. Zadarnice au fost toate apelurile la „prea înălţatul crăiesc scaun", zadarnic acel codice al plângerilor, înaintat pe la sfârşitul veacului al 18-lea la Viena, de către episcopii noştri sub numele de: „*Supplex libellus Valachorum*". Zadarnică şi revoluţia lui Horia cu tovarăşii sfărmaţi pe roată la Alba-Iulia, — deasupra căreia fâlfâià încă umbra înfricoşatului voevod muntean. Afară de câteva ordine pornite din cabinetul blajinului filosof Iosif al II-lea, rămase neexecutate în cartoanele guvernatorilor străini, — acest popor blând, milostiv şi supus nu s'a ales cu nimic.

In acest timp s'a produs zguduirea în temelii a spiritului care guvernà continentul. Apusul zbuciumat de credinţe proaspete a fructificat gândirea Europei. Din viforul general au ieşit la suprafaţă lozince necunoscute şi omenirea a început să-şi ridice altare noi. Pe ruinele feodalismului sfărâmat s'a clădit templul drepturilor omului, a căror consecvenţă logică a fost principiul vieţii de stat naţionale. In istoria popoarelor din Europa începe perioada romanticismului naţional care cucereşte sufletele.

Monarhia de Habsburg, deşi apărătoare conştientă a conservatismului feodal, nu şi-a putut închide graniţele în faţa ideilor cari o năvăliau. Ungurii, încărcaţi cu toate privilegiile vieţii de stat, au primit curentul de gândire universală şi transplantându-l în solul lor încetul cu încetul l-au denaturat. Principiul naţional care creiază literatura veacului al XIX-lea la Unguri şi îndrumă gândirea lor politică din acest timp, primeşte din concepţia democratică a occidentului numai ideile menite să creieze raporturi schimbate în sânul poporului lor, faţă de neamurile nemaghiare din ţară însă păstrează linia de conduită tradiţională. Ideologia maghiară care a creat revoluţia dela patruzeci şi opt, nu poate fi confundată cu o mişcare sinceră de revendicări democratice. Umanitarismul unguresc n'a trecut niciodată dincolo de pragul bucătăriei proprii.

Din toate actele lor politice şi din toate manifestările lor culturale de atunci se desprind începuturile actualei ofensive naţionale. Psihologia particulară a acestui popor se împotrivià cu hotărîre spiritului liberal menit să deie soluţii juste stărilor dintr'un stat poliglot. Ar fi nepotrivit să dau aici fragmente din paroxis-

mul şovinismului lor în literatură. E de ajuns să citească cineva cuvântările lui Kosuth, poeziile lui Petöfi sau Vörösmarthy,— care pe atunci scrià versul : Fiecare om pe care-l poartă acest pământ şi-l acopere cu ceriul lui, să fie om şi să fie ungur,— ca să se înţeleagă că în această vreme se pun bazele concepţiei de stat moderne a Ungariei de astăzi, care la adăpostul lozincelor liberale pregăteşte desfiinţarea neamurilor nemaghiare din ţară.

Paralel cu mişcarea intelectuală şi politică din vecini începe şi deşteptarea noastră. Principiul naţional se desface şi la noi din faza primitivă a instinctului de conservare şi primeşte îndrumările conştiente ale unor justificări superioare. Candelele aprinse în umilele chilii mănăstireşti dela Blaj luminează cercetările unui trecut plin de impulsuri pentru prezent, din principatele fraţilor trec dungi de lumină cari fac să tresară credinţele puţinilor cărturari. Ca un strigăt cutropitor din adâncul unei prăpăstii răsună cântecul lui Murăşanu, se ivesc pe orizont siluete de oameni neobişnuiţi — Şaguna, Bărnuţiu, Avram Iancu, — al căror gând taie unde largi în sufletul maselor. Crezul vremilor nouă se înfige în conştiinţa publică şi deasupra adunării de pe Câmpul Libertăţii dela Blaj trece ca un fior visul măririlor viitoare.

Anul 1848. Mişcarea lui pune bazele istoriei noastre mai recente. Din lumea de simţire a acestor zile prinde fiinţă dogma fundamentală a vieţii politice de mai târziu : *ideia unităţii naţionale.* De acum începând în numele acestei idei se dau luptele noastre cari cred în triumful lor. Politica militantă, fireşte în tendinţa ei de a creà un echilibru cu împrejurările, fiind fatal determinată de realitatea prezentului, trebuià

să ne deie *formula actuală* a luptei. Am avut astfel diferite programe politice, influenţate de situaţii schimbate, tot atâtea formule trecătoare pentru realizarea aceluiaş ideal. Toate aceste codificări ale exigenţelor momentului însă au avut de aci înainte drept sancţiune sufletească din partea noastră ideia că ultima etapă a revendicărilor de veacuri trebuie să fie *unitatea politică a neamului românesc.*

La anul 1848, găsindu-ne în faţa poftei de dominaţiune maghiară, în ciocnirea dintre poporul unguresc şi dinastie, noi am trecut pe partea celei din urmă. Am păşit împotriva Ungurilor, fiindcă aşà ne povăţuiau învăţămintele unui trecut de suferinţi şi am luptat pentru Habsburgi, fiindcă în aspiraţiile noastre spre o libertate naţională, în acele zile când principatele dunărene nu ne puteau slujì ca un punct fix, curtea imperială din Viena unită pentru moment cu interesele noastre, ne făgăduià garanţii de existenţă pentru viitor.

Epopeia acestor zile e cunoscută. Cred însă că e bine tocmai pentru invederarea spiritului care ne călăuzià în această perioadă eroică a istoriei noastre, să reproduc punctele cele mai importante ale programului nostru politic de atunci, ca să se vadă cum în împrejurările date principiul naţional atinge maximul de pretenţii şi cum tendinţa de a croì o etapă spre unitatea naţională e evidentă. Iată câteva puncte din adresa dela 25 Februarie 1849, trimisă împăratului Ferdinand de către conducătorii în frunte cu Şaguna, Mocioni şi Treboniu Laurian:

I. *Unirea tuturor Românilor din statele austriace într'o singură naţiune de sine stătătoare sub sceptrul Austriei, ca parte întregitoare a monarhiei.*

II. *Deschiderea imediată a unui congres general al întregei naţiuni pentru constituire proprie şi anume pentru alegerea unui căpitan naţional, cu titlul conferit de Majestatea Sa şi a unui sfat administrativ naţional sub titlul de senat român.*

III. *O adunare anuală a întregei naţiuni pentru discutarea intereselor naţionale.*

IV. *Reprezentarea naţiunii române după importanţa numerică în dieta generală austriacă.*

V. *Admiterea unui organ al naţiunii în ministerul central.*

VI. *Majestatea Sa e rugat a se investi cu titlul de mare duce al Românilor.*

Reproduc aceste puncte principale din programul politic de acum şase decenii şi mai bine, ca să se vadă ridicolul vulgar al atitudinei guvernului actual din Budapesta, care crede că cu bacşişul celor două clase primare, a căror amintire e recentă, poate satisface exigenţele de astăzi ale neamului nostru. Dar cred că e bine să le reîmprospătăm şi ca să vedem mai limpede în cadrul desvoltării noastre istorice, distanţa între speranţele pe cari le legam de dinastie când ne-am vărsat sângele pentru ea şi fărămiturile cari s'au scuturat dela masa ei pe seama noastră.

După înfrângerea ungurească, după cele câteva zeci de mii de Români sacrificaţi pentru Tron şi împărat, în Ardeal s'a introdus noua eră a absolutismului austriac. O vieaţă strânsă în matca îngustă a unui funcţionarism sec şi pedant. Ordinea de stat care purtà în toate ramificările ei pecetea unei concepţii reduse de administrare poliţială şi după unirea principatelor dunărene îşi accentuà tot mai mult rezervele faţă de noi, politica de intrigi a Vienei care

niciodată nu şi-a părăsit lozinca: „divide et impera”, — ne-a adus o mare decepţie.

Afară de desfiinţarea iobăgiei, care erà un triumf al ideilor democratice, fără o legătură directă cu situaţia noastră particulară, garanţii de existenţă naţională Viena nu ne-a dat. S'au împărţit câteva cruci şi medalii pe pieptul tribunilor cari conduceau la patruzeci şi opt legiunile de lănceri, s'au înfiinţat câteva şcoli, s'au numit o seamă de funcţionari prin nenumăratele birouri nemţeşti şi s'a reînfiinţat prin nesfârşitele străduinţe ale lui Şaguna mitropolia ortodoxă, desgropată din ruinele ei de-un veac şi jumătate. Programul nostru politic, însă, punctele de pe Câmpul Libertăţii, n'au primit nici o deslegare. Massa poporului românesc a rămas copleşită de aceleaşi dureri istorice. Avram Iancu cu inima lui de erou n'a putut suportà povara visurilor înfrânte, — s'a retras în munţii Abrudului stăpâniţi şi mai departe de străini, ca să cânte din fluier şi să rătăcească nebun pe plaiurile unei glorii sterpe. Şaguna simţià că se apropie sfârşitul unei situaţii trecătoare ce-şi crease la curtea împărătească şi murmurà amărît în frumoasa lui barbă de patriarh: *Flere possum, sed iuvare non*...

Vremile se schimbau, Austria neputincioasă pierdeà pe rând provinciile străine liberate în numele principiului naţional A urmat Sadova, Solferino, mai târziu Königraetz. Cu anii cari treceau politica Habsburgilor intrà în apele intereselor ungureşti. Au fost zadarnice toate hotărîrile dietei din Sibiiu în care apucase să se puie baza unor începuturi de alcătuiri naţionale ale Românilor din Ardeal, zadarnice protestările repetate ale deputaţilor noştri împotriva uniunii marelui principat al Transilvaniei cu

Ungaria; această unire s'a făcut la 1866, purtând în ea germenul dominaţiunii ungureşti.

Acest fapt istoric împreună cu dualismul pun baza stăpânirii maghiare şi indică ofensiva naţională de mai târziu a guvernelor din Budapesta. In locul unor serioase garanţii de existenţă naţională, noi ne alegem cu legea naţionalităţilor care face din toate neamurile ţării *„părţi ale nedespărţitei şi unitarei naţiuni politice maghiare"*.

Concepţia care e la baza legii e dreptul individual, nu cel colectiv naţional. De aici înainte Budapesta devine singurul centru politic al ţării şi uneori punctul de gravitate al monarhiei. Politica maghiară capătă două fronturi de luptă : unul spre Viena pentru a-şi câştigà cât mai multă preponderanţă în chestiunile comune ale întregului imperiu, şi celălalt spre neamurile neungureşti spre a le desfiinţà. Porţile burgului vienez ni se închid, suntem sacrificaţi. In societatea ungurească, înjghebată în pripă din resturile gentrylor sărăciţi şi din ovreimea imigrată, prinde rădăcini un şovinism sălbatic şi o elasticitate de moravuri proprie tagmelor improvizate. Triumful ieftin dă naştere unei grandomanii pentru care temperamentul particular al rassei turanice aveà înclinări moştenite. In curând iese la suprafaţă ideia statului unitar-naţional maghiar, căreia se subordonează întreg aparatul vieţii de stat. Noul cuvânt de ordine e maghiarizarea, contopirea etnică a cetăţenilor. Vieaţa publică nu mai are alt ideal. Toate mijloacele servesc acest scop : baioneta, banul, căpătuiala, temniţa dela Seghedin.

Inauguratorul acestui regim este ministrul preşedinte Coloman Tisza, tatăl actualului şef de guvern, care în cei 15 ani de stăpânire şi-a

meritat pe drept titlul cu care se mândrià de „zdrobitor al naţionalităţilor". Dela dânsul concepţia vieţii de stat maghiar n'a suferit absolut nici o schimbare. Spiritul de destrucţie metodică a tot ce-i românesc a pătruns toate fibrele aparatului de putere. De-aci înainte la Budapesta s'a urmat cu distrugerea consecventă a puţinelor aşezăminte ce ne-am fost creat sub absolutism şi s'au adus legi noi cu cari să ne paralizeze. Legea de naţionalităţi, socotită odinioară când s'a făcut o nenorocire împotriva căreia protestam din toate puterile, călcată la tot pasul, erà pe cale de a deveni un ideal... Vieaţa îşi strâmtà orizontul zi de zi...

E cu neputinţă, ca în cadrul unei conferinţi să schiţez măcar vasta ramificaie a sistemului de desnaţionalizare, ca să se vadă calvarul unui popor a cărui dragoste de neam e singurul păcat. Voiu abuzà totuşi câteva momente de pacienţa d-voastră, ca să vă arăt o operă de distrugere prin care un stat caută să-şi omoare cetăţenii proprii — cum se povesteşte de miticul Saturn să-şi mâncà copiii... Voiu face o relatare rece, obiectivă, glacială, în care să vorbească cifrele, încunjurând orice podoabă literară care ar năzui să-mi alunece în condeiu. Orice raport de pe câmpul de luptă se distinge prin laconismul simplu al faptelor, prin înşirarea morţilor şi răniţilor... Şi ceea ce spun eu aici sunt fragmente dintr'un războiu îndelungat, lipsit de măreţia ciocnirilor de arme cari strălucesc în soare— dar purtat împotriva noastră cu o mai neagră şi înverşunată ură la adăpostul legilor mincinoase.

Nu voiu mai amintì complicata geografie electorală cu toate atribuţiunile ei, pe urma căreia un popor de cel puţin trei şi jumătate milioane a izbutit cu mare greutate să trimită

abia cinci deputaţi în Camera din Budapestą în loc de 72 cât s'ar cuveni după rostul lor numeric — şi când Saşii, cari numără laolaltă 230 mii de suflete, aleg 14 deputaţi, — perpetuă zestre guvernamentală. Nu voiu mai stărui asupra administraţiei ungureşti în urma căreia nu ne e dat să avem 5 subprefecţi în toată ţara. Nu voiu face aici o listă din acele nedreptăţi cari una singură ar fi în stare altundeva să răstoarne ordinea de stat: maghiarizarea tuturor numirilor de localităţi, maghiarizarea din oficiu a numelor de funcţionari ai statului, confiscarea de bani publici, ca cei adunaţi pentru monumentul lui Avram Iancu...

Să-mi fie îngăduit însă să insist în câteva cuvinte asupra unor libertăţi cardinale, fără de cari nu se poate închipui vieaţa publică a unui popor din zilele noastre: *libertatea cuvântului, libertatea economică şi culturală.*

*

Ingrădirea libertăţii cuvântului în forma ei actuală datează de prin anii optzeci şi e pornită tot de Coloman Tisza. Atunci s'au scos delictele de presă din competenţa curţilor cu juraţi locale şi s'au traspus toate pentru Transilvania la curtea cu juraţi din Cluj, — unde cetăţenii fiind unguri, delicventul aveà dela început cauză pierdută. Dela acest răstimp procesele politice, de „agitaţie" cum se spune în formula lor, nu mai aveau sfârşit. Sunt o mulţime de procurori, cari au făcut carieră cu tragerea în judecată a agitatorilor valahi. Nu este unul între noi să ţie un condeiu în mână şi să nu fi trecut pe la Vaţ sau Seghedin, — ar fi o lipsă de consacrare, aproape o ruşine. Cândva, — odată în vremuri de pace, când se vor puteà răsfoi în tihnă foile

din cartea acestui trecut sbuciumat, — va trebuì să vie cineva să facă pomelnicul nenumăraţilor oameni liniştiţi cari la sfârşitul veacului al XIX-lea au trebuit să stea închişi în celule de criminali pentru crima de a-şi fi spus cuvântul lor de cetăţeni în Ungaria... liberă.

Dintr'o broşură intitulată „Calvarul", publicată de ziarul „Tribuna" la Arad în 1908 şi din câteva date, culese în pripă de prin ziare, — toate incomplecte, — pot da un tablou controlabil al condamnaţilor politici dela noi, în două decenii, dela 1 Iulie 1885 până la 27 August 1908. Sunt cu totul, români şi slovaci, 620 întemniţaţi, condamnaţi laolaltă la 206 ani, 8 luni, 9 zile şi 153.820 cor. — fără, bineînţeles, câteva sute de mii coroane cheltuieli de proces. Din aceştia Români sunt 483, condamnaţi la 122 ani, 11 luni, 6 zile şi 95.105 cor. Cum spuneam însă, statistica e incomplectă, aşteaptă munca migăloasă a viitorului liniştit... Fiind vorba de îngrădirea libertăţii individuale, ar trebuì deschis aici un capitol special intitulat : „Jandarmul", în care să se vadă brutalitatea neasemănată a unui regim de guvernare, care din păzitorii ordinei de stat a făcut agenţi odioşi ai desnaţionalizării şi fiare însetate de sânge. Jandarmul ungur are o educaţie cu totul particulară. Ea îl face să fie agent provocator şi organ executiv al forţei publice în acelaş timp. Vom trece peste faptele lui cu graba pe care ţi-o impun aspectele vulgare ale firii omeneşti.

E de ajuns ca să se vadă, că între jandarmi deoparte şi închisoare de alta, libertatea cuvântului românesc în Ungaria e o ficţiune din cele mai deplorabile.

*

Vom trece deci la altă înfăţişare a nedreptăţii prin care statul îşi loveşte cetăţenii români în existenţa lor economică, la chestiunea colonizărilor. De sigur, îmi dau seama că sunt cu totul străin de atribuţiunile unui economist, năzuinţele mele şi-au căutat un drum pe alte tărâmuri. Dar împrejurările particulare ale vieţii noastre din Transilvania condamnă pe intelectuali la un eclectism care trebuie să ţie seamă de toate izvoarele unei existenţi primejduite. Imi veţi iertà deci, dacă cu o judecată profană voiu căutà să schiţez în treacăt o problemă a gospodăriei de stat de-acolo care, prin proporţiile ei fantastice, atinge limitele unei vaste escrocherii de care ni se înfăţişează uneori în paginile de desgust ale genialului Balzac.

E vorba de colonizările ungureşti.

Unul dintre mijloacele menite să întărească elementul maghiar în contul celui românesc este şi cumpărarea moşiilor de pe teritoriul nostru pe banii statului şi colonizarea lor cu Unguri, Săcui, Ciangăi. Tendinţa acestor colonizări este de-a slăbì massa etnică a populaţiei româneşt- şi de-a salvà prin banul public aristocraţia maghiară căzută materialiceşte. Pentru elucidarea chestiunii să dăm cuvântul unui cunoscut luptător al imperialismului maghiar. Iată ce scrie publicistul Beksics Gusztáv într'un articol din „Budapesti Hirlap": „Politica de colonizări şi cea industrială, care are de scop întărirea şi expansiunea Ungurilor, ne poate ajutà să pătrundem în mijlocul naţionalităţilor. Politica de colonizare poate da pe mâna Ungurilor toate văile râurilor din Ardeal şi astfel poate să izoleze complexele valahe. In acelaş timp cultura maghiară va ajutà şi la lărgirea bazei naţionale. Va contopì mai înainte de toate populaţia ne-

maghiară a oraşelor. Apoi, ajutată de propaganda de rassă, va pătrunde pas de pas tot mai departe ţinuturile locuite de naţionalităţi. Exceptând pe Saşi, pot fi contopiţi în neamul nostru toţi Germanii, o parte a Slovacilor şi o parte însemnată dintre Valahi : acolo unde sunt înconjuraţi de Unguri". Publicistul dela Budapesta, cum se vede, vorbeşte răspicat.

Colonizările încep răzleţ pe la anul 1870. Cu doi ani mai târziu parlamentul maghiar votează prima lege. Agitaţie largă se porneşte pe vremea guvernului lui Tisza, e susţinută de o mulţime de scriitori având lozinca ca : „a cui e pământul, a aceluia e şi ţara", sau : „întreg pământul ţării e pământ unguresc". Chestiunea se agită, teorii se pun în circulaţie. Se formulează principiul după care statul e dator din visteria lui să convertească fără dobândă, sau cu o dobândă minimală de 2—4% toate datoriile nemeşilor unguri scăpătaţi, ale căror moşii să fie impopulate cu colonişti maghiari. Rezultatul acestei propagande e legea ministrului Darányi, votată la anul 1894. Iată ce spuneà raportorul ei în Cameră : „Această lege nu-i permis să fie combătută de nici un bun maghiar, căci aici nu consideraţii de ordin economic, ci consideraţii politice, maghiarizarea naţionalităţilor prin colonizări ne-a fost suprema călăuză".

In sensul acestei legi poate să colonizeze statul, comunele şi proprietarii, fie că alcătuiesc comune independente, fie că întregesc cu colonişti unguri pe cele existente. Nu se pot face însă colonizări decât cu autorizarea guvernului. Statul cinsteşte pe seama coloniilor teritoriu pentru şcoală, biserică, primărie, ţintirim, piaţă şi drumuri. Plăteşte pe preot şi învăţători. Ingrijeşte de instrucţia care să fie, cum spune

articolul de lege, dominată de ideia unităţii naţionale maghiare. Statul edifică casele coloniştilor şi avansează costul pământului, care se va replăti în timp de 50 de ani cu dobânzi de 2—4%. Coloniştii primesc câte o moşie dela 10—40 jugăre catastrale. Pentru primele transacţii legea obligă visteria statului să formeze un fond de 6 milioane coroane, instituind în ministerul de agricultură o secţie deosebită şi o administraţie specială la Arad.

Tendinţa geografică a colonizărilor erà să fie legată Săcuimea celor trei judeţe ostice ale Ardealului cu massele etnice maghiare. Trebuiau create făşii ungureşti cari să treacă peste trupul nostru şi să ne izoleze. S'au făcut deci etape de colonişti în două direcţii plecând din Săcuime: una urmărind cursul Murăşului cu tendinţa spre Arad, alta cu obiectivul Debreţin, străbătând câmpia Ardealului. Colonii s'au înfăptuit exclusiv în comitatele româneşti: Bistriţa-Năsăud, Cluj, Solnoc-Dobâca, Hunedoara, Turda-Arieş, Târnava-Mare şi Mică. In Banat în comitatele Caraş-Severin şi Timiş.

După întregirea legii de colonizare, la 1897, parlamentul mai votează pentru acest scop 22 milioane coroane. Se dăruiesc imediat la început din pădurile statului 32.874 jugăre catastrale (cam 40 mii pogoane), cari după extirparea lemnului devin teren agricol al coloniştilor în judeţele Caraş-Severin, Timiş şi Hunedoara. Din 4 în 4 ani administraţia coloniştilor prezintă guvernului raport în care invocând dureri patriotice, cere ştergerea restanţelor de plată ale coloniştilor în sumă de 2, 4 sau 6 milioane, astfel că aceşti fericiţi pensionari ai banului public primesc moşiile aproape gratuit.

Suma cheltuită cu acest scop din visteria

ţării dela votarea legii lui Darányi se ridică la cifra de 160 milioane coroane. S'au înfiinţat în acest timp scurt vreo 30 comune ungureşti şi s'au întregit vreo 20...

Nu e aici locul să se stăruie asupra preţurilor exorbitante cu cari s'au răscumpărat din partea statului moşiile cumpărate pentru acest scop dela aristocraţii unguri. Ar trebui o conferinţă specială prin care să pătrundem în atâtea taine urîte pe cari le acoperie faţada de lux a capitalei de pe malul Dunărei.

Pentru orice spirit nepărtinitor şi limpede e evidentă ţinta acestor năzuinţi în perfect acord cu sistemul de guvernare manifestat în toate.

*

Terenul cel mai năpăstuit însă de ravagiile şovinismului maghiar a fost cel al învăţământului. La Budapesta şi-au dat seama că pierzându-ne şcoala, ne robim sufletul unei culturi străine. Deaceea toate guvernele s'au străduit să desfiinţeze instrucţia românească, înlocuind-o cu cartea lor.

Cele dintâiu începuturi ale şcoalei ungureşti în Ardeal datează din veacul al 18-lea. La 1754 se înfiinţează gimnaziul din Blaj, trebuie să fi fost şi şcoli primare pe ici pe colo în acest timp. Legea Mariei Terezia din 1777 „Ratio educationis" pune pe baze temeinice învăţământul, instituind chiar la Sibiiu, la Arad şi în Bănat mai mulţi „directori ai şcoalelor naţionaliceşti", oameni de seamă ca Radu Tempea, scriitorul, Moise Fulea şi alţii. Cu vremea însă se resimte intoleranţa maghiară. La anul 1842 se dă ordin ca până şi în seminariile teologice să se înveţe ungureşte, iar consistoriilor li s'a impus să co-

respondeze în limba maghiară, ceeace s'a şi întâmplat câtva timp...

La anul 1868 s'a organizat pentru întâia oară învăţământul public în Ungaria. Bisericile naţionale au primit dreptul în sensul acestei legi să-şi organizeze şcoli, având libertatea neţărmuiită de a dispune asupra limbei şi a planului de învăţământ. Comunelor politice de asemeni li s'a acordat dreptul să fixeze limba de predare. Şcolile primare de stat trebuiau şi ele să aibă limba poporului. Tot aşà şi şcolile secundare cercetate de Români. Trebuie însă spus dela început că cu toate aceste legi, aduse sub influenţa momentului, n'a existat niciodată şi nu există nici astăzi o singură şcoală de stat primară sau secundară în care învăţământul să fie românesc.

Poporul nostru însă, sub povaţa preoţilor, făcând sforţări materiale necunoscute în alte părţi, s'a îngrijit să-şi ridice şcoli. In curând opera de destrucţiune a guvernului ostil începe. La 1879 se introduce în toate şcolile primare din ţară limba maghiară ca obiect de învăţământ, în mod obligator. Protestările noastre de atunci au rămas zadarnice. La 1883 se introduce în şcolile secundare. La 1892 se aduce legea pentru înfiinţarea grădinilor de copii ungureşti în comunele nemaghiare. La 1907 ministrul Apponyi trece noua lege de învăţământ, în înţelesul căreia 13 ore pe săptămână în şcolile primare româneşti se va propune în limba maghiară. Invăţătorul nu mai e funcţionar al bisericii, ci al statului, el depune jurământ unguresc de fidelitate, şcoala românească îşi schimbă numele, devine : „Şcoală greco-orientală cu limbă de propunere română''. Ea trebuie să ţie sărbătorile naţionale maghiare, arborând steagul un-

guresc. Copiii trebuie să înveţe atâta ungureşte, ca după patru ani de instrucţie să poată vorbi şi scrie în limba maghiară. Ei învaţă istoria ungurilor (nu a Ungariei), geografia şi constituţia Ungariei pe ungureşte. Invăţătorul care nu poate pregătì în acest sens pe elev e destituit, cum au fost sute de cazuri. Manualele de şcoală se iau de sub controlul bisericii şi se trec la jurisdicţia ministrului. Salariile învăţătorilor se urcă în mod neaşteptat, unde biserica nu mai poate plătì, şcoala se închide sau trece la stat. Statul subvenţionează numai şcolile cari nu sunt excepţionabile din punct de vedere patriotic, iar la 1904 impune propunerea religiei în limba maghiară la şcolile de stat. Invăţătorii sunt puşi la discreţia subprefecţilor, devin agenţi electorali ai guvernului.

Cu aceste mijloace se sapă cultura românească în Ardeal sub domnia aceluiaş milostiv împărat şi rege care a sancţionat legea naţionalităţilor până astăzi nemodificată, neabrogată şi nesocotită. Cu aceste mijloace noi am pierdut în cei din urmă cinci ani *peste* 600 *şcoli primare româneşti*. Numai în ţinutul Zarandului ni s'au închis 113.

Infiinţarea de şcoli secundare nu ni s'a mai îngăduit. In cele câteva licee româneşti, întemeiate pe vremea absolutismului, s'a introdus tot mai mult învăţământul limbei maghiare, iar cel din Beiuş a fost complect maghiarizat. Cât priveşte universitatea, catedrele de limba română din Budapesta şi Cluj, una înfiinţată la 1863, alta la 1872 — ale căror primi titulari au fost oameni de seamă ca Alex. Roman şi Greg. Silaşi, au fost date drept răsplată pentru ruşinoase servicii de trădare politică unor analfabeţi imorali ca Şeghescu, deputatul renegat şi

Moldovan Gergely, alt ipochimen de acelaş calibru.

In acest chip s'au frânt stăruinţele unui popor care a făcut sacrificii de neînchipuit ca să se smulgă din neştiinţă; astfel s'a susţinut meşteşugit zidul ignoranţei pe care voiam să-l spargem, ori s'a otrăvit sufletul luminos al ţăranilor noştri. Clasa intelectuală ajunsă în contact cu străinii, a suferit mai mult. A început să se ivească un tip social, produs al amestecului sufletesc cu maghiarismul triumfător.

Educaţia cu desăvârşire străină, de care s'au împărtăşit în şcolile maghiare, cărturarii noştri, a dat naştere unei mentalităţi hibride care explică în mare parte multele rătăciri de diferit ordin din vieaţa noastră publică. De ce am mai zugrăvi aici povestea tristă a unui suflet în pribegia lui dela căsuţa ţărănească de unde a pornit, până la parchetul lustruit pe care-şi plimbă astăzi rostul înstrăinat? Creşterea ungurească l-a făcut rob... Şcoala străină i-a furat moştenirea de acasă, şi bietul desrădăcinat a ajuns la o mixtură nenorocită de precepte morale şi intelectuale unică în felul ei.

Plecat la drum cu astfel de merinde, cum să mai păstreze acest călător o linie dreaptă? Dacă nu-l înghite valul, aruncându-l la fund, atunci rămâne aşà un rătăcitor fără cârmă, a cărui luntre şubredă e purtată la întâmplare după bătaia vântului. Urmăreşte-l în vieaţă, analizează-i toate afirmările dragostei de neam. Ai să vezi totdeauna nota silită, impusă, a acestor atitudini voite. Nu stai în faţa unei romanităţi organice, care porneşte din fibrele ascunse ale sufletului românesc, ci în faţa unor silinţi din cari alegi truda zadarnică a înstrăinatului. Fraza lui, gluma, gestul, citatele pe cari le aruncă,

cântecele ţi se vor păreà toate că vin de undeva de departe, dintr'o lume străină şi necunoscută. El poate să fie un om cinstit, un om cumsecade, un sincer aderent al partidului pe care îl slujeşte cu credinţă, dar cu bagajul lui de sentimente şi inteligenţă el are să devie propagatorul inconştient al culturii maghiare şi cu el se plimbă pururea un mic petec de ungurism care lasă urme...

Numai când îţi dai seama de ravagiile zilnice ale acestui duh străin, când întâlneşti oameni cari îşi afirmă romanitatea cu mijloace ungureşti, numai atunci înţelegi adevărata primejdie şi grozava nedreptate a apăsării din Ardeal...

* * *

Doamnelor şi Domnilor, în locul unui sonor strigăt de alarmă, cum poate i-aţi fi cerut unui suflet care s'a lăsat dus adesea de unda cântecului, eu v'am copleşit cu paragrafi, cu legi, cu ordine ministeriale... Dar mă simţiam dator să vi le dau, fiindcă acestea omoară cântecul în Ardeal,— din aceste fire se ţese reţeaua blestemată în care ne poticnim la tot pasul...

Am zugrăvit deci în linii mari câteva din mijloacele pe cari depozitarii puterii de stat le aplică fără deosebire în deceniile din urmă pentru desfiinţarea noastră naţională, în vederea statului unitar maghiar.

E explicabil că forţa noastră politică e în declin în ultimii treizeci de ani. De prin anii optzeci, pe urma alegerilor sângeroase de atunci noi ne-am rezolvit pentru o rezistenţă pasivă faţă cu parlamentul din Budapesta, în care n'am intrat din nou decât la 1905. Sufletul nostru începuse să pâlpâie într'o licărire tremurată, ca flacăra unei lumânări în bătaia vântului. O

vieaţă mocnită, întreruptă de tresăriri zadarnice e această perioadă.

Memorandul trimis la Viena Impăratului, care n'a binevoit nici măcar să primească deputaţia unui popor credincios, a avut darul să frângă în suflete şi cele din urmă resturi ale unui devotament istoric, rău răsplătit. Au urmat zile mici, zile triste de sfâşieri interne, orizontul s'a coborît, impulsurile colective s'au rărit. Abia înainte cu câţiva ani a mai trecut un fior de frământare generală printre rândurile noastre, când cu decretarea activităţii parlamentare, l-au înăbuşit însă jandarmii şi înfrângerile dela alegeri. Guvernul din Budapesta croià planul vast al imperialismului visat, ridicat la valoare de dogmă în concepţia politică a compatrioţilor noştri în aşà măsură, că anul trecut chiar cu ocazia tratărilor cunoscute contele Tisza ne cereà recunoaşterea oficială a unităţii naţionale a statului ungar...

Ce erà mai firesc deci, ca în aceste zile de sleire a puterilor privirea să ni se întoarcă spre Regatul fraţilor, care devenià tot mai mult un punct de orientare al politicei noastre. Altceva nu mai aveam. Graţie legăturilor culturale mai recente cari au dus cu un pas mai înainte unitatea noastră sufletească, concepţia politică din Ardeal îşi căutà razimul la Bucureşti. Primiam cu multă încredere un curent nou de regenerare sufletească care se resimţià în vieaţa politică a Regatului şi aşteptam ziua când atitudinile oficiale îndrumate în trecut de-o corectitudine rece faţă de noi vor căpătà amploarea cuvenită. In aceşti ani de zbucium ni s'a vorbit ca de-o legendă frumoasă de oarecari simpatii ce moştenitorul Tronului austro-ungar ar aveà pentru poporul nostru. Politiceşte nu s'au valorizat

aceste sentimente, iar legenda a fost distrusă de pumnalul liceanului din Sarajevo...

Un trup schingiuit, cu ochii privind departe şi aşteptând scăparea,— iată poporul românesc din Ardeal în clipa când vijelia Europei s'a deslănţuit. Răspunderea pentru vieaţa lui, care se va sfârşi în ceasul biruinţei ungureşti, cade în sarcina României.

*

Ce a urmat de aci înainte e greu de povestit. Tragediile mari nu se coboară pe hârtie. Şi eu nu cred în istoria universală să se găsească multe drame fioroase ca acea căreia sunt aruncaţi pradă de o jumătate de an patru milioane de Români ai imperiului de Habsburg. Sângele acestor morţi fără rost, sămănaţi pe toate câmpiile Europei, vaierul care întretaie pământul lor frumos şi trist, frânge încăperile vorbei şi cuvintele cad neputincioase.

Dar mai e şi înfrânarea voită a raţiunii care caută să-mi stăvilească pornirile furtunoase ale unei inimi răzvrătite în toate fibrele ei. Imi dau seama că raţiunea îmi impune dureroasa tărie a aşteptării care nu şi-a pierdut credinţa. Am încredere că fiorul care trece peste capetele noastre ale tuturora cutremură şi sufletul oamenilor meniţi să păzească destinele româneşti. Cred în dragostea lor pentru noi, în zbuciumul pe care-l naşte simţirea aceluiaş trup. Dacă mi-aş sfărâmà această credinţă, atunci n'aş venì aici în cetatea Moldovei cu glasul aşezat al istoriei cumpănite, aş veni poate cu flacăra revoltei căutând să aprind în sufletul d-voastră tot viforul lăsat moştenire de umbra lui Ştefan cel Mare, care în Ardeal trăeşte şi la d-voastră n'a putut să moară...

Dar cred în cei chemaţi să ocrotească soarta neamului şi nu mă las purtat o clipă de gândul groaznic că în aceste zile tragice inima lor nu-şi are porţile larg deschise pentru durerile noastre.

Deaceea nu voiu zugrăvì omorîrea unui popor. Nu voiu spune ce se petrece azi în Ardeal. Dacă v'aşi înfăţişà distrugerea lor metodică cântărită cu răceala duşmanului milenar, minciuna pururea caldă a oficialităţii ungureşti, regimul de teroare poliţială a acestui stat de jandarmi, dacă v-aşi pune înaintea ochilor tabloul sinistru al unei vieţi ce se deapănă în speranţe zilnice la umbra spânzurătorii, atunci v'aţi ridicà poate ca un singur trup şi furtuna s'ar pornì cu un ceas mai curând.

Vă voiu spune deci numai convingerea Ardealului, smulsă din instinctul popular şi întărită de toate argumentele logice. Acest războiu e un războiu naţional maghiar menit să puie baza imperialismului unguresc care ne va distruge. In cadrul Ungariei viitoare nu mai este loc pe seama altei existenţe politice. Sunt în faţă două neamuri cu misiunea istorică opusă. Ori se frâng acum hotarele, ori se ştirbeşte raţiunea de a fi a neamului românesc.

Deaceea soarta românismului din Ardeal se hotărăşte acum. Se hotărăşte aici în ţară, la Bucureşti, la Iaşi, în centrele unde se simte svâcnind pulsul istoriei noastre de veacuri. Răspunderea pentru vieaţa Ardealului care se va sfârşì în ceasul biruinţei ungureşti, cade în sarcina României, în sarcina d-voastră.

Călăuzit de aceste credinţe, am venit aici în mijlocul d-voastră o seamă de peste munţi, sfărmând toate punţile în urma noastră. Am venit nu cetăţeni noi pentru România strivită

între Carpaţi şi Dunăre, am venit călători chemaţi de o stea. Noi nu suntem decât solii fără nici o putere. Puterea e la d-voastră.

Ardealul însângerat are privirea spre munţi. E mut. Aşteaptă.

FLORI DE SÂNGE

Am înaintea mea o colecţie de poezii populare, pe cari soldaţii ardeleni le-au trimis acasă împăturate în scrisorile de pe câmpul de bătaie.

Doi prieteni, cari au crezut că şi la Bucureşti ard aceleaşi friguri ca şi dincolo de vama Predealului, veniţi aici ca să se întoarcă iară, au urmărit aceste cântece răzleţe prin coloanele ziarelor de dincolo şi le-au strâns într'un mănunchiu. Li s'a părut, poate, că adunate laolaltă picăturile astea rătăcite dintr'un plâns care călătoreşte departe, vor fi o mărturie, vor fi o mustrare frăţească şi — cine ştie — poate un îndemn pe seama unei lumi copleşite de chibzuinţi fără rod.

Citesc şi recitesc rândurile rupte din sufletul bietelor cătane. Simple şi curate, atât de oneste în naivitatea lor rustică şi atât de delicate prin discreţia care le stăpâneşte, cântecele lor sunt ca nişte flori de mac răsărite într'o dimineaţă de primăvară pe-o mirişte stropită cu lacrimi. Sunt flori roşii, flori de sânge cu rădăcinile prinse în trupurile făcute una cu pământul. De petalele lor sunt aninaţi stropi grei din jalea unui popor.

Plângerile acestea se smulg din tăcerea Ardealului ca nişte oftări pe cari le-aduce vântul

dela căpătâiul unui mort. Câte nu se spun aici? Amarul unei vieţi dărăpănate, neînţelegerea morţii fără ţintă, oroarea sângelui vărsat, dorul după ţaiina de-acasă cu toate chemăiile ei, gama vastă de simţire a unui trai patriaihal, viziunile multicolore ale sufletului ţărănesc trezite de grozăvia unui războiu odios, — toate aceste şi câte altele cer cuvânt în cântecul lor...

* * *

Te cutremuri când stai să te gândeşti când anume şi în ce împrejurări s'au fauiit minunatele versuri. Cine ştie?...

In ungherul unui vagon' ce alergà pe pustele ungureşti încărcat de caine românească, în afunzimea unor tranşee din Galiţia, oii în nopţile cu lună de pe stepele Poloniei,— cine îmi spune mie unde au tresăiit imaginile şi când s'au împărechiat cuvintele în misteiul nedesluşit al creaţiunii?...

Amurgul care cădeà pe turla unei biserici rutene a tulburat ochii unui soldat răzimat de puşcă. Trupul lui trudit s'a încordat atunci, i s'a părut că-şi vede satul lui. In fulgerul unei clipe i s'a năzărit casa lor din deal cu straşinile de şindrilă, cu şopronu din colţ, cu plugul pe rotile. Cum se uità departe, el vedeà bine, vedeà aievea. Mamă-sa şade în prag. In drumul dela şipote, care duce spre capul satului, joacă un rotogol de praf şi-i fură ochii bătrânei. Cum se face seară bate toaca de vecernie şi s'a pus pace împrejur. De pe culme se aude clopotul de cioaie al oilor, iar colo în fund :

Sus în grui la lelea Floare,
S'adună la şezătoare,

S'adună şi nu s'adună,
Că nu-i om cu voie bună
De când cu poruncile
De-or pornit cătanele
Şi golită satele.
Babele îşi torc fuiorul
Şi nevestele 'şi torc dorul,
Şi cum scade caierul
Se sporeşte vaierul.

In clipa asta un glonte rătăcit, ori ghiontul cutărui „tist unguresc" a curmat vedenia cu tot farmecul ei duios şi versul s'a oprit. Coloana a pornit la drum şi mintea limpede a ţăranului nostru svâcnià înfiorată la tot pasul. Toată întinderea dimprejur cu înfăţişările ei străine, cu aspectele de părăginire necunoscută i se păreà un lucru straniu. El vedeà că pe unde îl plimbă „porunca împăratului" :

Nu-i nici fân şi nu-i nici iarbă,
Numai sânge până 'n barbă,
Sânge de-al muscalului
Până 'n coama calului,
Şi sânge de-al Sârbului
Până 'n coama murgului.

O imagină fugară i-a trecut atunci pe dinaintea ochilor. Erà chipul fetei dela horă. O strânsese el odată de mână într'o Duminecă la ieşirea din biserică. Cine ştie ce capriciu al creerului înfierbântat i-o scosese în faţă tocmai acum în goana marşului. El îşi da bine seama că fata a rămas acolo în sat la ei, în Ardeal spre soare-apune, că se gândeşte la el, că nu l-a uitat, că poate tocmai acum :

Cântă cucu 'n poeniță,
Mândruța la fântâniță,
Scoate apă și sughiță.

Ințelegeà el că ce se petrece acum e un joc, o arătare numai. Strajameșterul Winkler răcnià la spatele lui și domnul căpitan Kropacek înjurà alături. Ii vedeà limpede și își da seama, că ce-a gândit el n'a fost decât un vis. La urma urmei e și mai bine așà, să stea ea acolo la adăpost, și să aștepte. Trezit din buimăceală își scutură ranița care i-a amorțit spatele și cum se duce înainte în învălmășeală, fără țintă, cu buzele strânse îndărătnic, prinde a murmurà în barbă, așà în neștire :

De-ar fi mândra peste drum,
N'aș puteà s'o văd de fum;
Aș gândì că-i păsăreà
Și 'ntre gloanțe ar cădeà;
Aș gândì că-i albă floare
Și-aș călca-o în picioare.

Pădurea de oameni se mișcă împrejurul lui. Prin șanțuri zac stârvuri de cai și puști ruginite, ici și colo trupuri neîngropate. Cât îl ținea ochii deslușià cum :

Ard orașe, ard și sate,
Plâng neveste 'mpovărate...

Cutremurat atunci de toată grozăvia dimprejur, acest fecior de pe țara Oltului, care de-atâtea luni rătăcește fără rost pe câmpii străine, își va fi pus o clipă întrebarea : cine e vinovat de tot prăpădul deslănțuit asupra lumii? Sentimentul lui de dreptate țărănească jignit la tot pasul trebuià să fixeze răspunderile catastro-

fei. De aceea punându-şi în cumpănă toată priceperea, judecând după reminiscenţele de îndrumare politică de-acasă şi după intuiţia momentului, soldatul nostru a găsit cu mintea lui doi vinovaţi, două blesteme căzute pe capul bietului Român : „*Impăratul*" şi „*Neamţul*".

Ei trebuie deci acoperiţi de tot puhoiul sufletului răzvrătit, fiindcă ei au urnit frământarea grozavă. Ei i-au aruncat pradă acestui : „Rus, rus, rus, labă de urs", ei au făcut să curgă lacrimi la şezătorile din Ardeal.

Foaie verde trei granate,
Trimis-a 'mpăratul carte
La fetele de pe sate,
Să poarte părul pe spate
Şi să nu poarte mărgele,
Că 'n Ardeal e mare jele.

Oprit la o margine de şanţ soldatul îşi face socoteala : Cum ar fi toată lumea astfel, dacă n'ar fi el — împăratul... A trăit ani întregi fără să-i înţeleagă rostul, abia acum îşi dă seama. Cât erà în satul lui credeà că nu se găseşte om pe pământ care să i se puie deacurmezişul în vieaţă. Acum s'a schimbat, s'a găsit omul : împăratul...

Ştii tu mândro ce ziceai
Către mine şi plângeai,
Că nu este om pe lume
Pe noi să ne despreune,
Iaca omul s'a aflat :
Blestematul de 'mpărat !

El şi cu „Neamţul", fiindcă la urma urmei neamţul stăpâneşte cătănia asta.

Bate, Doamne, Neamţu 'n drum
C'a luat ce-a fost mai bun.
Bate, Doamne, Neamţu 'n cale,
C'a lăsat tot chin şi jale.

Decât în slujba lui, mai bine la sapă în arşiţa soarelui, chinuit de robotă.

Decât la neamţul soldat,
Mai bine merg la săpat,
Decât pe neamţ să-l slujesc,
Mai bine merg să cosesc...

In tabăra nemţească el nu are ce căutà, viaţa i se scurge nepricepută, decât aşà, poate, erà mai bine să nu fi fost pe lume.

Mult bine mi-ar fi părut
Maica de m'ar fi făcut
Un strugure dulce 'n vie
Stăpân Neamţul să nu-mi fie.

Jur împrejur a coborît negura nopţii. Deasupra cerul întunecat al Galiţiei se lasă greu peste tabără. Chinuit de osteneală, cu credinţele sfărâmate, cu mintea ostenită de necunoscut, bietul infanterist pluteşte între vis şi vieaţă. Inainte de-a cădeà în stăpânirea somnului îi mai trece odată pe dinainte faţa îndurerată a mamei de-acasă şi atunci, cuprins de fatalism, împăcat cu o lume unde dreptatea nu poate să triumfe, în mijlocul croncănitului de corbi îşi spune amarul :

Maică, nu fi supărată,
C'aşà mi-a fost mie dată,
Să port puşca încărcată

Prin Galiţia spurcată,
Bat-o Dumnezeu s'o bată!

* * *

Aşà v'a fost dată vouă, copii ai nimănui, aşà, fiindcă sufletul mare al ţării, care trebuià să vă smulgă din ghiara morţii, de un an de zile se sbuciumă zadarnic la Bucureşti, încercuit în „neutralitate"...

Muriţi înainte, băieţi, ori pătrundeţi cât mai departe în mlaştinile ruseşti! Incalte acolo în bubuitul tunului nu auziţi chiotul liftelor vândute de pe podul Mogoşoaiei...

Cântecele pe cari ni le-aţi trimis sunt certificate în bună rânduială. Două rânduri din ele preţuiesc mai mult decât un turn de documente din misterioasa voastră valiză diplomatică.

ARMATĂ NAȚIONALĂ [1])

Războiul din vecini, cu mulțimea lui de desvăliri, ne pune în evidență un fapt hotărîtor, care nu se poate tăgădui: importanța deosebită a unei armate naționale.

Toate surprizele bătăliilor din Balcani ni le-a adus puternica conștiință națională a biruitorilor. Avântul Bulgarilor, disciplina de fier, mișcările repezi, unitatea de acțiune și toată pornirea lor furtunoasă cu care și-au smuls triumful, nu-și găsesc explicația decât în legătura sufletească a ostașilor împintenați de-un ideal național.

Acești oameni au fost împinși la luptă nu de poruncile stării de asediu, ci de impulsul unei credințe. Nu s'au dus la bătaie cu inerția unui spirit de turmă, ci cu avântul unei conștiinți individuale. Aveau o țintă luminată în suflete de dorința perpetuă a unui șir de generații. Bulgarii au purtat o luptă națională cu o armată națională, ideală sub raportul unității sufletești, fiindcă toți ostașii ei dela generalul Savoff și până la ultimul soldat mort sub șanțurile dela Chirchilisse sunt nu numai reprezen-

---

1) Articol publicat în 1913 în ziarul „Românul" din Arad. Il reproduc aici pentru justificarea lui postumă de către faptele de pe câmpul de război.

.tanţii aceleiaşi rasse, ci şi ai aceleiaşi clase: *sunt fiii unui popor viguros de ţărani.* Insufleţiţi deci de îndemnurile solidarităţii etnice şi lipsiţi de balastul intern al unei oligarhii feodale sau plutocratice, aceste cete de oameni fără tradiţii, fără trecut glorios, cu toate inconvenienţele unei îngenunchieri politice de veacuri s'au bătut ca leii şi au frânt o armată în care vitejia războinică erà o virtute tradiţională.

Cetim ştirile de pe câmpul de războiu şi ne întărim tot mai mult convingerea, desprinsă de altfel din toate paginile istoriei, că marile bravuri militare sunt totdeauna al armatelor naţionale. Este ceva dincolo de limitele interesului material, care împinge sufletul în vâltoarea morţii, e o chemare misterioasă pornită din fibre de simţire mai ascunse şi mai intense, decât pofta unui codru de pâne. Regimentele de intelectuali recrutaţi din lumea mai aleasă dela Sofia, cari au murit până la cel din urmă om, rezervişti cu tâmplele cărunte şi băieţandri de şaptesprezece ani, cari şi-au lăsat oasele pe sub redutele turceşti, au simţit de sigur un impuls superior celui determinat de combinaţiile reci ale raţiunii. Orice s'ar zice, se cere şi puţin suflet pe lângă puştile cu repetiţie, se cere şi un vis din strămoşi care să ardă în inimi, deodată cu focul tunurilor Krupp, o picătură tainică şi nedesluşită, care nu se poate coborî pe hârtie, n'o poţi demonstrà cu formule chimice, nici cu calcule de trigonometrie, dar fără de care se prăpădeşte împărăţia Osmanilor şi fug armate împărăteşti mâncând pământul...

Şi-acum să ne întoarcem cu gândul la noi acasă. Sub *acest* raport de judecată, de sigur că nu e o armată ideală, armata austro-ungară. Nu ne priveşte aici pregătirea ei militară, calitatea

armamentului, bătaia puştilor, serviciul de intendenţă, la cari nu ne pricepem şi nu putem riscà nici o opiniune. E vorba de chestiunea morală, de legătura misterioasă care închiagă frăţietatea omenească, de leit-motivul sufletesc nevăzut, care întrupă simfonia unui cântec de biruinţă.

Fireşte, aici nu poate fi vorba de apropierea intimă între inimi cari ar bate la fel, fiindcă istoria a semănat pe acest petec de pământ şi graiuri şi suflete deosebite. Domnul major Kropacsek din fundul Moraviei îşi are tabieturile lui de moraveţ şi de sigur că în fundul sufletului e convins că tot neamul domnului căpitan Meier, de felul lui din Linz, nu poate fi o treabă mare, nemai vorbind de sublocotenentul Arpadhazy Tihamér, care la rândul său jură că Dumnezeu e ungur. Nu mai e nici o îndoială că şi mai puţină intimitate vor aveà toţi aceşti domni cu soldaţii dela compania lor, de români ardeleni, pe cari nu-i înţeleg. Nu le înţeleg nici graiul, nici cântecul, nici ura, nici dragostea, nici glumele, nici supărările. Ei ştiu că este „Dienstreglement" care trebuie ţinut, dimpotrivă vine pedeapsa din paragraf 15, ştiu că puşca Manlicher bate la 1600 paşi, dar meşteşugul lor se opreşte la uşiţele mai ascunse ale sufletului. Acolo nu pătrund. Duceţi-vă odată să vedeţi instrucţia recruţilor, să rămâneţi zăpăciţi de încurcătura babilonică quadrulinguistică, să ascultaţi cum înjură sergentul nemţeşte, caporalul ungureşte, fruntaşul româneşte, să vă uitaţi în ochii lor şi să vă trageţi seama dacă există în ei vreo licărire înrudită. Puteà-vor străluci în aceşti ochi cândva fulgerile cari ardeau sub pleoapele ce s'au închis la Lule-Burgas? Ştie Dumnezeu...

Invăţăturile mari se trag din vremuri mari.

Iată la patruzeci şi opt; când monarhia îşi clătină temeiurile, conducătorii de atunci ai tuturor neamurilor au înţeles rostul armatei naţionale şi de aceea şi fruntaşii noştri politici în nenumăratele lor rugăciuni preaumilite către Tron, au solicitat între altele o *gardă naţională.*

Şi au avut toată dreptatea. Numai o armată naţională poate fi expresia adevărată a apărării de patrie. Ce va fi în viitor nu ştim, nu putem prevedeà cu deplină siguranţă formula constituţională cu care va trebuì să se împace aspiraţiile legitime ale elementelor etnice eterogene din monarhia noastră, atâta ştim că cea mai ideală apărare a monarhiei ar fi o puternică armată naţională, alcătuită din diferitele teritorii de autonomii naţionale, unite prin legături de interese superioare pentru apărarea unui patrimoniu comun.

Dar asta e muzica viitorului ale cărei acorduri depărtate le simţim apropiindu-se, dar nu le desluşim încă deplin.

E vorba însă de prezent, de tendinţele politice ale zilelor noastre, a căror influenţă prinde tot mai mult teren şi în legiferarea care priveşte armata. Concepţia de guvernământ unguresc, întemeiată pe principiul sistematicei desfiinţări naţionale îşi introduce zi de zi şi în oaste spiritul destructiv. Ce e toată năzuinţa ridicolă de a ne furişà în armată limbă, insignii şi alte orânduieli ungureşti, decât o bruscare a unor neamuri, care se feresc de maghiarism ca de foc? Ce e jocul acesta primejdios cu instituţia pe care se sprijineşte însăşi existenţa ţării? Până anii trecuţi armata erà în ţara asta nenorocită singurul teren ferit de frecările naţionale, spiritul de toleranţă austriacă ne crease aici şi nouă Românilor o situaţie mai suportabilă, având,

dacă nu altceva, o limbă de regiment românească la regimentele, cari se recrutau în majoritate covârşitoare din elementul românesc. Acum se restrânge tot mai mult acest drept natural consacrat de tradiţie, regimentele cele mai multe sunt declarate ungureşti, limba maghiară face un progres uriaş în şcolile militare şi pretenţiile exagerate ale politicei ungureşti în chestiunile armatei sunt împlinite treptat. Nu mai vorbim aici de honvezi, la cari s'a sălăşluit duhul lui Arpad cu toate îndrumările lui implacabile şi a căror instituţie e croită cu adevărat după normele pepinierilor de ieniceri ale Stambulului de odinioară...

Rezultatul firesc îl ştim şi ne e penibil să-l constatăm tocmai acum. Prin sistemul de maghiarizare în armată nu numai se sapă legătura morală a soldaţilor, dar se creiază imposibilitatea materială a unei cooperări unitare, impunându-se o limbă ale cărei cuvinte nu sunt înţelese de soldaţi.

Cât de primejdioase pot fi asemeni tendinţe se vede tocmai acum, când deoparte avem armata otomană înfrântă cu elementele ei eterogene destructive şi biruitoarea armată naţională bulgară, care a făcut minuni de eroism. *E mai actuală deci acum ca oricând respectarea conştiinţei naţionale în armată, fiindcă fără asta nu prinde foc praful de puşcă.*

Zilele aceste s'a petrecut o scenă semnificativă într'un sat de pe ţara Oltului, care se povesteşte pe aici şi reoglindeşte perfect situaţia. O ceată de soldaţi români rezervişti concentraţi aşteptà în gară sosirea trenului, ca să-i ducă în garnizoană. Soldaţii erau veseli şi cântau. Ce cântau? „*Deşteaptă-te Române*". Nimeni nu-i oprià. Jandarmii din gară se plimbau tacticoşi

cu baioneta pe puşcă şi nu le ziceau nimic. Feciorii au înţeles imediat că s'a schimbat ceva şi deodată unul, care şi-a adus aminte de bătăliile de pe vremea alegerilor, a aruncat vorba : Opriţi-ne şi acum să cântăm „Deşteaptă-te Române", cum ne-aţi oprit de alte ori. De ce nu ne opriţi?

Jandarmii n'au răspuns şi şi-au văzut de drum. Au înţeles şi ei şi feciorii că s'a schimbat ceva în ţara asta.

O înţelegem cu toţii.

IDEALUL POLITIC IN CONŞTIINŢA POPULARĂ [1])

Evenimentele din Balcani, între multe altele, vor schimbà de sigur şi aprecierea occidentului asupra importanţei acestor state cari până deunăzi stârniau doar zâmbete de compătimire ori glumele greoaie ale cunoscutului umor german. Păşirea rezolută, zbuciumarea elementară a conştiinţei naţionale, deslănţuirea viforoasă a dragostei de moşie în faţa morţii şi succesele lor militare au distrus pentru totdeauna din sentimentul public al Europei nuanţele de ironie iertătoare, cu care le urmăriă în manifestaţiile de până acum.

Opinia publică însă e dispusă totdeauna să treacă în exagerări. De aceea astăzi Bulgarii sunt înconjuraţi de o aureolă legendară, vitejia războinică pune în uimire lumea şi biruinţele lor vin ca nişte surprize neaşteptate. Se întreabă cu toţii cum se face, că un stat de patru milioane e capabil de atâta jertfă materială şi morală; de unde răsar pildele acestea de avânt soldăţesc la un biet popor de ţărani oropsiţi, cari abia de câteva decenii s'au desfăcut de lanţul unei servituţi istorice? Cine şi când a creat acest sen-

1) Articol publicat în „Românul" din Arad în anul 1913.

timent covârşitor de unitate care zguduie toată ţarina Mariţei în frământarea de acum şi porneşte spre câmpul de bătaie pe paşnicii zarzavagii, răzleţiţi prin toată Europa cu legumele lor?...

Astfel de întrebări şi câte altele nu scoate la suprafaţă uimirea atâtor buni cetăţeni desorientaţi, pentru cari Europa se isprăvià la Predeal, iar Balcanul erà un conglomerat de stătuleţe cu prinţi de operetă şi cu hangere ruginite.

Pe seama unui om mai iniţiat în desvoltarea popoarelor dela gurile Dunării, sau chiar a unui mai asiduu cetitor de gazete, desfăşurarea evenimentelor din Balcani nu constituie o surpriză deosebită. Erà doar cunoscută consolidarea sistematică a statului bulgar întărit printr'o constituţie democratică şi susţinut de-o gospodărie cuminte. Se ştià că lipsa absolută a marei proprietăţi crease o înstărire a păturei ţărăneşti care singură alcătuieşte statul, se ştià că au o serioasă instrucţie populară, pe urma căreia s'a creat o generaţie de săteni conştienţi de drepturile şi datoriile lor.

Dar mai este o împrejurare excepţională de ordin moral, căreia se datoreşte expansiunea de astăzi a elementului bulgar. E conştiinţa politică a masselor, idealul naţional înfrăţit cu imboldurile elementare ale instinctelor populare. Oamenii aceştia au fost împărtăşiţi decenii dearândul de o educaţie politică, au fost ţinuţi cu sufletul într'o perpetuă fermentare. Ţărănimea şi cărturarii porniţi din aceeaşi origină erau una. Nu există între ei prăpastia deosebirii lor de clasă, nu erau deosebiţi de norme morale. Erà o unitate de simţire, care îi strângeà pe toţi într'un mănunchiu. Vieaţa politică se desfăşurà cu participarea masselor, statul izbutise să-şi

creieze raporturi de intimitate cu cetăţenii. Ideia revendicării teritoriale din trupul împărăţiei turceşti erà o lozincă populară, care creşteà ca o avalanşă în suflete sub ocrotirea politicei de guvernământ. Desrobirea fraţilor nu erà o floricică de stil pentru oratoria succeselor ieftine, ci un impuls organic al conştiinţei publice, crescută într'adins pentru alimentarea unui asemeni curent de simţire.

Erà frământare continuă, atmosfera erà încărcată de materii explosive. Arena năzuinţelor mulţimii n'o vedeai năpădită numai de grămezi de vorbe, de toaste frumos ticluite, sau petiţii bine motivate, ci erà stropită cu sânge. Din când în când răsunà bomba cutărui comitagiu, ori ardeau satele pârjolite de bandele lui Sandansky. Nu te copleşeşte moleşala trezită de respectul exagerat al legii vecin cu laşitatea, ci fierberea fără răgaz, flagelarea nepotolită a sentimentului public. Erà atmosfera de austeritate morală a vremii când se aşteaptă o zi mare de judecată, care cu răsplata ei va aduce un act de dreptate al istoriei. Din această plămădire fără repaos s'a desluşit o îndrumare comună, un ideal politic obştesc, copleşitor, lapidar, necontestat, cuprins într'o singură vorbă : *Macedonia*.

Cunoscând deci antecedenţele, de sigur vom înţelege mai bine aceste succese şi nu vom rămâneà atât de desconcentraţi în faţa ştirilor de pe câmpul de luptă, cari ne aduc vestea unui nou triumf bulgar. Există un fel de rânduială supremă, o justiţie implacabilă în istorie, care nu prea dă greş. Şi în vieaţa popoarelor ca şi în vieaţa individuală se susţine un raport normal între vrednicia lor şi soarta de care se împărtăşesc.

Urmând acum ordinea de idei, ce ne-am im-

pus dela început, de-a privi evenimentele recente din Balcani numai în legătură cu stările dela noi, va trebuì să facem o seamă de reflecţii şi asupra situaţiei noastre. Fireşte, că oricât de stăpâniţi de impresia momentului, asemănându-ne cu Bulgarii nu vom cădeà în exagerări pesimiste. Nu vom spune că generalul Savoff îi dă zece înainte lui Bonaparte, nici că Bai-Ganciu e o expresie a frumosului literar superioară creaţiunilor lui Coşbuc, nici nu vom afirmà că inteligenţa firească a ţăranului nostru e inferioară zarzavagiului din Rusciuk. Deasemenea vom exclude din analogiile noastre România, ca să ne restrângem constatările numai la împrejurările din Ardeal pe cari le vedem destul de limpede.

Ne vom întrebà deci, lăsând la o parte consideraţii de alt ordin, are poporul nostru un ideal politic determinat de conştiinţa populară? Vom răspunde cu sinceritate: sub acest raport nu ne putem asemănà cu Bulgarii. Suntem inferiori. In massele noastre n'a pătruns încă chiagul unei solidarităţi conştiente, educaţia noastră politică nu ne-a putut creà o noţiune clară despre necesitatea unei păşiri unitare. Frământările sufletului ni se opresc de obiceiu în matca îndemnurilor individuale, fără a se închegà încă voinţa palpitantă a unei înfrăţiri generale. Fireşte, vezi pe ici pe colo frângându-se cătuşele unei umilinţi din bătrâni, care ne-a încercuit sufletul, alegi licăriri timide prin cari se anunţă preludiile unei demnităţi ce va să vie, mai vezi câte un cap spart pe la câte o alegere de deputat, dar peste tot e răbdare fatalistă şi slugărnicie cu carul. Legăturile de intimitate ale cărturărimii cu sătenii slăbesc şi vedem zilnic prăpăstii largi desfăcându-se între tată şi copil: două suflete deosebite a căror punte s'a frânt.

Nu vom turnà pe aceste coloane ieremiade sinistre, vom spune însă în pripă adevăruri pe cari ni le inspiră situaţia noastră politică insuportabilă, care are atâtea analogii cu opresiunea Bulgarilor din Macedonia. Avem doar şi noi Turcii noştri al căror regim e mai zdrobitor decât sistemul de exploatare materială al Osmanilor. Suntem poate mai asupriţi, fiindcă Turcii din Balcan n'au năzuit niciodată la desfiinţarea naţională a ghiaurilor, câtă vreme Turcii noştri socot drept dogmă de guvernare maghiarizarea cu sila. Ei bine, în lupta noastră de opoziţie înverşunată, opunem noi o tărie morală, care ar puteà să ne asemene cu sbuciumarea de până deunăzi a eroilor dela Kirkilisse?

Răspunsul e din cele mai uşoare. N'avem decât să ne privim pe noi înşi-ne, să pipăim puţintel sufletul aşà zisei „inteligenţe" ardeleneşti şi să vedem oare până la ce înălţime morală se ridică la noi ideia sacrificiului pentru neam în conştiinţa publică. Nici nu s'ar puteà închipuì un prilej mai bun, ca acum când la Ceatalgea tunul şi holera zeciuesc cetele luptătorilor pentru dezrobirea neamului. Astăzi când vedem sub ochii noştri jertfa stropită de sânge, cu care se răscumpără de milenii libertatea naţională, acum să ne întrebăm noi, domnule advocat, domnule protopop, domnilor fruntaşi de diverse categorii, cam ce sacrificăm noi pentru opera de liberare politică a poporului românesc? Doamne fereşte, aici nimeni nu se gândeşte la sânge, încrucişări de iatagane la te miri ce-carabine bulgăreşti ori la alte mijloace de suprimare, cărora se împotriveşte temperamentul blajin şi visător al neamului nostru crescut la noi în respectul legalităţii. Ne gândim deocamdată la sacrificiul cum am zice material, la coroanele pe care bi-

nele public ni le scoate din pungă. E suficientă întrebarea, răspunsul e cât se poate de uşor.

Nu se poate contribuţie psihologică mai interesantă pentru lămurirea conştiinţei noastre politice decât felul cum se aplică la noi principiul firesc de retorsiune morală a societăţii împotriva trădătorilor naţionali. Cum spuneam, la Bulgari îi prăpădià Sandansky, precum la Italieni îi stingeà pumnalul carbonarului, ori bomba lui Orsini. Un popor în apărarea lui uzează de mijloace diferite, impuse de temperamentul lui. Care e răzvrătirea noastră morală împotriva transfugilor, cu ce se pedepseşte obrăznicia unui Seghescu, a cărui figură ignobilă urcă toţi fusceii unei scări de parvenitism? Nimeni nu îndrumă lumea aici la iataganul lui Panitza, fiindcă, slavă domnului, suntem oameni cu sufletul poleit de preceptele culturii, cari înlocuesc cu mijloace de ordin moral retorsiunea fizică. Dar societatea noastră în concepţia ei n'a creat încă contravaloarea morală a trădării de neam, n'a concentrat încă într'o formulă strivitoare stigmatul cu care înfierează oprobiul public al unui popor luptător, fruntea criminalilor politici.

Am puteà duce mai departe aceste constatări, prin cari am demonstrà, că idealul politic în conştiinţa populară la noi e pe un nivel cu mult mai scăzut, că morala societăţii are temeiuri mai şubrede şi că un observator obiectiv nu poate desluşi încă din psihologia poporului nostru preludiile obişnuite prin cari se anunţă întotdeauna un cântec de biruinţă.

Nici în natură nu sunt salturi, nici în evoluţia politică a unui neam. Mergând treptat, modificându-şi cu încetul valorile morale, se apropie pas de pas de izbânda cauzei lui. Un lucru e însă

cert : succesele politice sunt totdeauna în raport direct cu educaţia politică, de cari conducătorii au putut să împărtăşească massele populare şi să introducă în conştiinţa lor imboldul unui ideal.

Războiul e marele pedagog al popoarelor. *Găseşte oare* şi în *sufletul* nos*tru* v*reun* r*ăsunet* tunul din vecini?

DISCURS

rostit la întrunirea „Ligii Culturale" din 15 Febr. 1915 la „Dacia".

— După note stenografice. —

Domnilor,

Poate nici n'aş îndrăznì să păşesc acum în faţa d-voastră, când mă văd înconjurat de atâtea capete ilustre cari cu înţelepciune şi cu trezvie vă vor spune povaţa lor, n'aş îndrăznì să ieau şi eu cuvântul, dacă în puţinele vorbe pe cari vreau să vi le rostesc m'aş lăsà călăuzit numai de propria mea judecată. Nu, d-lor, vă rog să nu vedeţi în tot rostul meu decât un slab ecou al unei ţări care nu poate să vorbească. (*Aplauze*).

Ardealul nostru este mut astăzi; Ardealul care, până deunăzi erà o închisoare, azi e prefăcut într'un ţintirim. Despre acest Ardeal, întretăiat acum de plângeri şi vaiete; despre acest Ardeal, care nici nu mai e la el acasă, care e fărâmiţat pe toate câmpiile Europei, prin tranşeele din Galiţia, din Flandra, ori prin stepele Siberiei, despre acest Ardeal, care moare astăzi cea mai nedreaptă moarte, nu pentru el, ci pentru alţii, ţară care, dacă mai trăeşte, vieaţa ei este în mâinile d-voastră, ţară cu atât de puţin noroc şi aşà de multe speranţe, despre Ardeal

vă rog să mă lăsaţi să vă spun două cuvinte. (*Entuziaste aplauze, strigări de*: *Bravo!*).

Războiul Europei, d-lor, ţine de o jumătate de an, războiul Ardealului însă ţine necurmat de veacuri.

D-lor, poporul nostru din Ardeal duce un războiu necontenit şi socoteala noastră cu Ungurii este mai veche şi mai încărcată decât a oricărora dintre beligeranţii cari stau astăzi în bătaia tunurilor şi caută să se răpuie unul pe altul. Nu există în istoria universală un giulgiu atât de trist şi de întunecat ca cel care acoperă şi înfăşoară speranţele noastre, cari mor în Transilvania şi renasc de o mie de ani. (*Aplauze puternice*).

D-lor, popoarele cari stau acum faţă în faţă şi duc unele împotriva celorlalte o luptă de exterminare, aceste popoare au avut în trecutul lor mai apropiat ori mai depărtat, au avut în legăturile lor perioade de linişte, de pace, de colaborare, de frăţie chiar; sunt însă două neamuri, înfipte aici în mijlocul Europei, neamuri vecine, cari niciodată în istoria lor, n'au avut o clipă când să-şi fi putut întinde mâna, cari niciodată în trecutul lor n'au simţit un ceas măcar că se pot privì faţă în faţă unul pe altul, altfel decât în armura unei uri milenare; sunt Românii şi sunt Ungurii de sub sceptrul împărăţiei de Habsburg. (*Aplauze*).

Concepţiunea vieţii de stat maghiar, dela începutul ei şi până astăzi, are la bază ideia desfiinţărei noastre. Concepţiunea de stat maghiar, purtată dealungul veacurilor, a primit toate doctrinele influenţate de spiritul vremii; în ţinta ei însă a rămas perpetuu neschimbată şi această ţintă este înfăptuirea unui stat naţional maghiar, pe ruinele neamurilor neungureşti din

ţară. (*Aplauze prelungite*). Realităţile istorice, caracterul de stat poliglot al Ungariei, au fost nesocotite dela început până la sfârşit. Afară doar de cel dintâi rege al Ungariei, Ştefan din casa lui Arpad, care, dându-şi seama de realitatea vieţii, spuneà fiului său cu limbă de moarte să cinstească rostul poliglot al ţărei căci „regnum unius linguae fragile et imbecile". (*Ilaritate. Indelungi aplauze*).

Această judecată însă, în cursul vremurilor a fost desminţită de către toţi urmaşii săi cu prisosinţă, la toate ocaziunile.

D-lor, ar trebui ca noi aci laolaltă să răsfoim împreună paginile negre din istoria Ardealului, dela cele dintâi manifestări instinctive ale feodalismului nemeşesc şi până astăzi când la Budapesta triumfă o admirabilă parodie a tot ce se chiamă constituţionalism modern, ca să înţelegem că peste capetele noastre în Ardeal niciodată nu au fâlfâit aripile păcei.

Nu este însă în momentul de faţă nevoie de istorie. Istoria o cunoaştem. Este scrisă în sângele nostru, care ne zvâcneşte la tâmple. (*Aplauze prelungite*).

Istoria ne-au lăsat-o săpată în suflete strămoşii, morţii noştri cari s'au dus şi o simţim în pumnii cari ni se încleştează la fiecare moment. (*Aplauze prelungite*).

Fără a căutà deci să ilustrez cu reminiscenţe istorice, cu exemple din istoria Ardealului, adevărul care strigă de veacuri, trebuie totuşi s'o spunem şi cu această ocaziune, că distrugerea metodică, destrucţiunea voită a poporului românesc din Transilvania datează, cu deosebire dela întemeiarea dualismului, dela anul 1867, când s'a unit Transilvania, contrar voinţei sale, cu Ungaria sub sceptrul acelui împărat şi rege,

acelui milostiv monarh, pe care l-am servit atât de admirabil, cu atâtea râuri de sânge la 1848, împotriva rebeliunii ungureşti. (*Aplauze*). Sub această domnie s'a angajat întregul aparat al puterei de stat din Ungaria ca să ne desfiinţeze pe noi; sub această domnie banii, baioneta jandarmului şi închisoarea dela Seghedin au colaborat toate ca un bun, cinstit, harnic şi răbdător popor să fie strivit în toate instinctele lui de vieaţă. (*Frenetice aplauze*).

La Budapesta, d-lor, se cer 20 milioane de unguri, se cer cu stăruinţă, se cer cu îndărătnicie...

O voce. Să le facem noi! (*Ilaritate*).

D-l **O. Goga.** Se cer cu toată înfierbântarea romantică a acestui popor turanic, care întotdeauna a nesocotit adevărul în vieaţa politică.

Se cer 20 milioane de Unguri şi nu există un singur bărbat politic, care în mijlocul acestei opinii publice, saturate de atâtea ficţiuni istorice să poată face să se audă glasul realităţii. (*Aplauze*).

De aceea, d-lor, noi, Românii Ardealului, din trecutul nostru scoatem un învăţământ milenar: Credem, că cea mai adevărată formulă politică sunt cuvintele lapidare ale înţeleptului Bărnuţ, care spuneà: *„Nu mergem la masa constituţiunei ungureşti, bucatele ei sunt otrăvite pentru noi”*. (*Aplauze prelungite şi îndelung repetate. Strigăte de „bravo”* !).

Tocmai acum se împlineşte anul, când o seamă de delegaţi ai comitetului naţional discutau la Budapesta cu actualul prim-ministru, contele Tisza, posibilitatea înfăptuirii unui acord între partidul naţional român din Transilvania şi guvernul maghiar.

Ştiţi d-voastră ce ne cereà contele Tisza nouă,

în schimbul unor neasemănat de puţin importante concesiuni pe cari vrea să le facă pe seama noastră?

Pretindeà ca noi, reprezentanţii poporului român să recunoaştem în plin parlament, în faţa opiniei politice a Europei, caracterul unităţii naţionale a statului maghiar! Iar când cu argumente logice şi cu glasul implacabil al cifrelor i-am spus că este cu neputinţă ca oameni în toată firea, trimişii cu mintea limpede ai unui neam să iscălească ei înşişi sentinţa lor de moarte, atunci acest nobil conte, încrucişându-şi braţele, privindu-ne cu răceala unui perfect gentilom, a spus: — *Aveţi dreptate, d-lor, spuneţi adevărul; dar adevărul d-voastră nu poate fi mistuit de stomahul unguresc.* (*Aplauze prelungite*).

Inţelegeţi de ce, d-lor, cu un asemenea stomah politic de o parte şi cu dreptatea noastră pălmuită de alta, fatalitatea ne mână spre o singură deslegare, pe care în momentul de faţă, ca în toate momentele istorice mari, a indicat-o, un singur principiu, principiul forţei, ascuţişul săbiei, care taie nodul gordian. (*Aplauze frenetice. Ovaţiuni*).

S'ar puteà întrebà însă careva dintre d-voastră cum oare Viena, slujită cu atâta credinţă şi atâta devotament de către Români, cum Viena priveşte cu linişte distrugerea acestui popor care o mie de ani a fost stâlpul monarhiei?

D-lor, dacă privim cu răceala analizei, cu judecata calmă în analele istorice, atunci vedem că tronul Burgului vienez a fost totdeauna prea înalt pentru ca să poată ajunge până la dânsul glasul durerilor româneşti din imperiul vecin.

Impăratul, d-lor, nu este decât o figură legendară desminţită la tot pasul de realitatea

istorică ; nu e decât un basm zămislit de propria noastră închipuire, e cel mai scump plătit şi cel mai ingrat basm din toată mitologia populară a neamului românesc. (*Aplauze*).

Pajura lui cu două capete sfâşie de o mie de ani din carnea noastră, pasăre blestemată, ne trebuie stârvul ei! (*Urale frenetice, aplauze, bravo* !) Numai deasupra acestui stârv se poate întinde hora de frăţie a unui popor desrobit.

Iată deci, d-lor, că rostul logic al evenimentelor ne-a îndrumat pe noi în Ardeal spre o convingere, care s'a întărit pas cu pas.

Ne-am dat cu toţii seama că pentru viitorul nostru politic nu este decât un singur punct de sprijin, un singur punct fix, pe care ne putem rezemà. Acest punct fix este regatul fraţilor noştri liberi. (*Aplauze prelungite*).

Aceasta este convingerea noastră în Transilvania, întărită de toate evenimentele din cei din urmă treizeci de ani şi aceasta este cu deosebire convingerea dela începerea războiului, convingere generală. Incepând cu acei bărbaţi politici dela noi, cari, îndrumaţi de o concepţiune diplomatică proprie greşită, au căutat să facă tot soiul de declaraţiuni şi până la bătrânul ţăran care-şi trimite copilul la bătaie, făcându-şi cruce şi zicându-i : „*Du-te, băete, de-ar da Dumnezeu să vă bată* !", cu toţii suntem de credinţa pe care am spus-o şi în alte rânduri şi pe care o repet şi acum, că viitorul Ardealului este în raniţa soldatului român. (*Aplauze prelungite*).

D-lor, lucrurile mari n'au nevoie decât de cuvinte simple, ca să fie lămurite. Noi în Ardeal suntem încredinţaţi cu toţii, că acesta este un războiu naţional maghiar, menit să pună bazele imperialismului visat. Suntem convinşi că, în cazul unei biruinţe austro-ungare, în Ungaria

de mâine nu mai este loc pe sèama altei existenţe politice, decât a naţiunii maghiare.

De aceea e formula clară, netedă, limpede, care se impune : ori intră România în acţiune, ca să ne mântuiască pe noi şi să se întărească pe sine, ori raţiunea de a fi a românismului din Ardeal este cu desăvârşire ştirbită.

O voce. De ce nu sună boerii mobilizarea ? ! (*Ilaritate, aplauze furtunoase*).

D-l **O. Goga.** Credinţa care străbate de acolo din fund şi care vine din regiunile unde se vorbeşte puţin, ale poporului nostru, o avem şi noi cei din Ardeal şi ne întrebăm şi noi : *de ce nu sună odată goarna*? Credem însă că are să sune. (*Furtunoase aplauze*).

D-lor, solii acestei convingeri ne-am făcut noi, o seamă de ardeleni, în momentul când ne-am hotărît să rupem toate legămintele cu o ocrotire vitregă şi să venim aici, în mijlocul d-voastră, ca să vă strigăm la toate răspântiile şi în tot ceasul : *nu ne mai lăsaţi pradă vulturului cu două capete, veniţi să ne scăpaţi* ! (*Bravo, furtunoase aplauze*).

Venind în ţară, noi am avut mulţumirea să vedem cum ţara este străbătută în lung şi în lat de această frământare a noastră. Ţara ne-a dat mângâere şi speranţă. V'o spunem cinstit şi pe faţă : d-lor, credem în d-voastră. Ardealul întreg crede şi vă aşteaptă. (*Ovaţiuni*). Avem deci această dureroasă tărie a aşteptărei şi nădăjduim că implorările de peste munţi nu vor găsì porţile închise la acei bărbaţi, cari sùnt meniţi să ocrotească astăzi destinele românismului întreg. (*Aplauze îndelung prelungite*).

Dacă n'am aveà această credinţă, d-lor, atunci am fi tulburaţi în tot rostul nostru, atunci n'am venì acì, în mijlocul d-voastră, cu cuvântul

cumpătat şi cu glasul potolit, atunci ar trebui să plimbăm flamura roşie a revoltei dealungul ţărei şi să căutăm să răsvrătim toată mândria rănită a unui popor. (*Aplauze furtunoase*).

Dar credem, d-lor, credem şi aşteptăm şi nu pentru sbuciumul de astăzi, ci pentru jertfa de mâine am trecut graniţa, să venim în Ţara Românească. Noi ni-am pierdut ţara, noi ni-am pierdut patria; dar avem încă capetele noastre. Vi le dăm d-voastră; faceţi ce vreţi cu ele. Ele pot să cadă, Ardealul nu poate cădeà. (*Aplauze prelungite şi îndelung repetate*; *strigări repetate de „ura", „bravo"* !)

Luaţi-ne deci ce vreţi, dar redaţi urmaşilor noştri, redaţi-vă vouă înşivă Ardealul, care este menit să fie patria noastră a tuturora.

(*Aplauze furtunoase, îndelung repetate*).

DISCURS

rostit la întrunirea „Ligii Culturale" dela Iaşi, 15 Mart. 1915.

— După note stenografice. —

Doamnelor şi Domnilor,

Omenirea e cârmuită mai mult de morţi decât de vii, spune undeva un gânditor, şi are multă dreptate. Acum, că sunt în mijlocul d-voastră, şi simt sub picioarele mele pământul Iaşului, sunt mai adânc pătruns de adevărul acestei maxime, ca oricând, fiindcă mă covârşesc fiorii ţărânei pe care o calc.

Morţii mari ai Moldovei, dela Ştefan-cel-Mare până la Alexandru Vodă Cuza, îi văd parcă, cum îşi flutură umbra lor peste capetele noastre şi simt cum ne povăţuesc cu îndiumările lor mute, la această adunare, acum, când ni se răscolesc sentimente, credinţe şi patimi strâns legate cu cele mai depărtate frământări ale trecutului romànesc. (*Aplauze prelungite*).

D-lor, sufletul omenesc este o urnă în care se adună, se păstrează, dorm, renasc şi se agită credinţe, frământări, patimi, instincte rămase moştenire din strămoşi. Mă uit peste această mare de capete şi gândindu-mă la istoria Moldovei îmi dau seama, că sufletul d-voastră trebuie să fie o urnă strălucitoare, fiindcă închide

în el cenuşa binecuvântată a morţilor, cari dispărând, v'au lăsat o moştenire mare. Aveţi un trecut plin de glorie, un trecut încărcat de îndemnuri mari pentru ziua de astăzi ca şi pentru ziua de mâine, aveţi un trecut în care personalităţi distinse au dat cea mai superioară expresiune misiunei istorice a poporului românesc. (*Aplauze călduroase*).

Imi trece pe dinaintea ochilor epopeia măreaţă a acestui petec de pământ, acum când, în câteva cuvinte, aş dori să vă înfăţişez o urnă mult mai tristă, mult mai jalnică, a cărei cenuşe este frământată cu lacrimi şi sânge: *Sufletul Ardealului*. (*Puternice aplauze*).

Imi dau seama că va fi greu să găsesc cuvintele prin care să se dureze o punte dela jalea mea la zbuciumul d-voastră, fiindcă cuvintele se găsesc greu când vrei să povesteşti cuiva moartea părintelui tău şi-mi dau seama că poate n'o să fie atâta încăpere în sufletul d-voastră câtă durere vă aduc eu din Ardeal. (*Aplauze*).

Moldova, d-lor, în trecutul ei n'a atins niciodată nenorocirea Ardealului. Moldova a sângerat de multe ori, dar a murit şi s'a renăscut pentru ea însăşi; Ardealul însă moare de o mie de ani, dar nu ne moare nouă, Ardealul, cu sângele lui, întăreşte, pecetlueşte de veacuri rosturile de existenţă ale duşmanului nostru milenar, ale poporului unguresc. (*Aplauze prelungite*).

De o mie de ani suntem orfani în Ardeal, de o mie de ani, în acest colţ al Europei, tânjeşte, luptă, crede şi aşteaptă, un colţ de umanitate robită; de o mie de ani nădăjduim, noi românii din Transilvania, un act de dreptate istorică.

Din toate paginile istoriei strigă adevărul că desrobirea noastră nu se poate face prin nici o

transacție chibzuită, căreia s'ar împotrivì totdeauna psihologia particulară a ungurilor.

Suntem față în față două popoare cu misiune istorică opusă. Numai prin fer și sânge stabilindu-se între noi un echilibru firesc, nemai fiind slugi și stăpâni, vom puteà trăì ca vecini, căutând să ne urmăm fiecare rostul cuvenit în ìstoria universală.

Domnilor, într'o mie de ani s'a scurs mult sânge. Și lacrimi au fost destule într'o mie de ani.

Ar trebuì ca în glasul meu să pot să vă aduc toată zbuciumarea trecutului nostru, ca să puteți înțelege cât am suferit noi în acest răstimp îndelungat. Nu e însă nevoie acuma de istorie și nu e nici timpul nici locul să vă spunem cât am pătimit în cursul veacurilor, dar trebuie să vă facem să înțelegeți, că în cei din urmă 30 de ani, sub călcâiul unguresc și sub apăsarea dela Viena, românismul din Transilvania a intrat în *perioada de agonie*. Nu e nici timpul, nici locul să vă facem istorie; istoria o cunoașteți, v'am spus-o de atâtea ori; avem misionarii noștri cari vă strigă de veacuri că murim în Transilvania; v'a spus-o sângele lui Horia care s'a scurs pe roată, v'a spus-o Avram Iancu care a rătăcit nebun pe plaiurile gloriei sale sterpe din munții Abrudului, v'a spus-o jandarmul care a zmuls din cosițele nevestelor tricolorul, v'am spus-o în atâtea și atâtea cântece cari s'au trimis peste creasta Carpaților să zboare la d-voastră. (*Aplauze entusiaste*).

Astăzi nu mai facem istorie fiindcă n'am venit să vă cerem să ne răzbunați trecutul, ci să ne scăpați viitorul. (*Mari aplauze*). Morții noștri dorm acolo în pământul Transilvaniei, să-i lăsăm în țărâna primitoare, să nu-i răzbunați

pe ei, dar să scăpaţi pe cei vii rămaşi în Ardeal. (*Inflăcărate aplauze*).

Oricine cunoaşte rosturile vieţii de stat ale imperiului vecin, îşi dă seama că astăzi este în joc însăşi existenţa noastră, un războiu biruitor pentru Austro-Ungaria înseamnă aşezarea definitivă pentru temelia imperialismului unguresc, care este ruina noastră. Acesta este adevărul, adevărul logic, implacabil care se desprinde din evoluţiunea gândirei politice a neamului unguresc.

Acesta este adevărul care ne covârşeşte pe noi cu toată puterea instinctului popular şi acest adevăr trebuie să-şi facă drum şi în sufletele d-voastră, să-şi facă drum în sufletul Românimei. Nu pot să ceară ascultare astăzi glasuri izolate, trebuie să vorbească însuşi instinctul neamului. Cei ce nu-l înţeleg să tacă. In orice caz nu e chemat să ne lumineze cutare domn bătrân, bătrân pensionar politic, al cărui suflet şi în tinereţe a fost totdeauna prea strâmt ca să poată concepe lărgirea hotarelor ţărei. (*Aplauze furtunoase*).

Trecutul nostru e o Hecubă pentru el, Transilvania tot Hecubă rămâne, pentrucă cinismul îngheţat niciodată n'a adăogat o palmă de loc la pământul strămoşesc. (*Aplauze prelungite*).

Nici cutare domn gentleman din Bucureşti, care a trecut pe câmpiile Ardealului numai în vagon de dormit, cu perdelele lăsate şi s'a strecurat şi prin istoria Transilvaniei probabil tot în vagon de dormit. (*Ilaritate, aplauze*). Nu astfel de oameni, dureros de fericiţi, pot spune care e rostul nostru, acolo în Ardeal. (*Aplauze puternice*).

Nici cutare minte obtuză de politician ungurit dela noi, care plimbă cu dânsul un mic

petec de Budapestă, nu asemenea aşchii sărite departe de tulpina neamului pot spune adevărul astăzi şi pot să indice drumul năzuinţelor noastre. (*Aplauze puternice*).

Trebuie ascultat, d-lor, glasul care se desprinde ca o rugăciune din miile de căsuţe umile, unde se chinueşte, se zbate în aşteptare şi îndoială, în speranţă şi credinţă sufletul a patru milioane de Români, cari sunt robiţi.

Ei sunt în mânile d-voastră cu toată vieaţa lor, faceţi ce vreţi cu ei, fiindcă nu mai au nici o putere. Aceşti oameni trebuie să fie ascultaţi astăzi! Să vă daţi bine seama: ori vi-i alipiţi acum pe veci, strângându-i în cingătoarea de fier a puştilor româneşti, ori îi lăsaţi pradă de moarte vulturului cu două capete. (*Furtunoase aplauze*). Un lucru însă să ştiţi: trebuie ales astăzi între moartea şi vieaţa lor; ori treceţi acum munţii spre ei ca să-i scăpaţi, ori rugaţi pe Dumnezeu să ridice munţii până în cer, ca să nu poată pătrunde la voi glasul blestemelor lor. (*Mari aplauze, ovaţiuni*).

Cu această credinţă, d-lor, am venit aci, în mijlocul d-voastră, sfărâmând în urma noastră toate legămintele pe cari le aveam cu stăpânirea vitregă.

Cu această credinţă am venit aci şi ori ne întoarcem cu cetele de dorobanţi în Transilvania, ori suntem complici cu crima d-voastră şi trebuie să pribegim în lume pentrucă rosturile noastre de existenţă s'au sfărâmat. (*Puternice aplauze*).

Noi suntem o solie, o goarnă şi goarna n'are alt rost decât să sune până în clipa când mai sunt luptători. Când nu mai sunt luptători, goarna trebuie să piară. Noi vom peri? (*Furtunoase aplauze*). Cu această credinţă am venit

aici şi am găsit ţara întreagă străbătută de aceeaş nădejde pe care o purtam şi noi în sufletul nostru. Cu un sentiment de deosebită mulţumire însă şi cu nestrămutată încredere privim noi Ardelenii, mai ales la un om pe care destinele neamului l-a urcat acum pe scaunul de domnie al Ţărei Româneşti. Noi, cari am tânjit sub pseudo-ocrotirea Habsburgilor, cari am fost văduviţi sufleteşte şi pentru cari un regim politic nenorocit făceà să se confunde principiul supremei autorităţi cu principiul supremului rău, noi nu am avut alt domn al sufletelor noastre decât pe acela, pe care, în graiul înflorit al ţăranului din Ardeal, îl numim Craiul Românilor. In aceste clipe de mare frământare sufletească, este o deosebită mulţumire pentru mine ca din acest oraş al Unirei de eri, acum, când ne cutremură fiorul unirei de mâine, să exprimăm, prin rostul meu slab, sentimentele de nemărginită alipire alor 4 milioane de români robiţi trupeşte, cari privesc spre regele României, spre *bunul român* menit să întrupeze aspiraţiunile românismului întreg. (*Indelung prelungite aplauze*) Astăzi îl vrem domn şi peste trupurile noastre. Este o credinţă înstăpânită şi în cel mai sărac bordeiu din Ardeal, credinţa că, în aceste clipe tragice, când din fiecare casă ţărănească a Transilvaniei e plecat unul în tranşeele galiţiene, în aceste clipe tragice, de sub cupola palatului regal din Bucureşti privirile se îndreaptă spre Alba-Iulia. (*Mari aplauze*).

D-lor, eri, înainte de a plecă din Bucureşti, s'au înfăţişat la mine trei ţărani călăuziţi de un preot din Transilvania şi m'au rugat să-i duc undeva, să le dea o baniţă de grâu să o ducă acasă, fiindcă se apropie sărbătorile Paştilor şi

n'au cu ce se cuminecà. (*Mişcare de emoţie în sală*).

Aşà am venit noi la d-voastră, să ne cuminecăm cu credinţa d-voastră. Ne-am împărtăşit cu această cuminecătură din speranţa pe care o văd în ochii d-voastră şi această împărtăşanie ne dă nouă credinţa pe care o avem, credinţa fără de care n'am puteà trăì, credinţa în *Inviere*. (*Entusiaste aplauze mult prelungite, ovaţiuni*).

DISCURS

rostit la întrunirea „Ligii Culturale" dela Galaţi, 19 April 1915.

— După note stenografice. —

Doamnelor şi Domnilor,

Am venit cu deosebită mulţumire aici, în mijlocul d-voastră, alături de bărbaţii vrednici cari, în momentele grele prin cari se strecoară astăzi neamul nostru, şi-au impus o operă de lămurire a sufletului românesc şi cari, mergând din oraş în oraş, i-au făcut publicului nostru un curs grăbit de pedagogie naţională. Am venit cu dânşii, dându-mi seama că şi aici am să găsesc ceea ce am găsit în alte părţi : o undă proaspătă din valul de însufleţire generală care mână astăzi sufletul nostru spre un ideal. (*Aplauze*).

Am venit, doamnelor şi domnilor, deşi, dacă ar fi fost să se îndeplinească dorinţa cutărei gazete care este sub inspiraţiunile legaţiunilor interesate din Bucureşti, eu ar fi trebuit să fiu astăzi undeva departe pe malul Tisei, pe la Seghedin undeva, expulzat, ca să se înregistreze astfel un nou triumf al acelei libere propagande ungureşti, care de o jumătate de an şi mai bine îşi face de cap pe pământul primitor al României. (*Aplauze puternice. Se strigă : Ruşine !*).

Nu m'a mirat câtuş de puţin acest deziderat, de a fi scos din ţară, ca să fac loc probabil unui

nou agent al legaţiunei austriace sau nemţeşti; nu m'a mirat acest deziderat fiindcă nu e decât un accent dintr'un cor vulgar pe care-l cunosc, nu e decât un şurup dintr'un arsenal pe care cu toţii, cari am avut prilejul să privim în tainele imperiului vecin îl ştim aşà de bine; nu m'a mirat şi a avut doar darul să-mi trezească amintirea atmosferei morale nenorocite din vecinătatea noastră, să-mi amintească din nou slăbiciunea sufletească a unei compoziţiuni politice, ale cărei încheieturi putrede trosnesc acum din toate părţile. (*Aplauze prelungite*).

Trăim în vremuri mari, sufletul omenesc se ridică astăzi strălucitor din patul lui de moleşală şi sângele, care se varsă reface morala lumei. Este un prilej de adâncă bucurie intelectuală pentru orice om, care se gândeşte, când îşi dă seama, când vede, că din această dramă a continentului se desfac impulsuri, se desfac învăţăminte, pilde, cari înfăţişează într'o lumină nouă sufletul veacului. Nu e omul modern aşà de bolnav cum se spuneà; n'a murit în el setea de ideal. Citiţi toate ştirile de pe câmpul de luptă, pe partea oricui ar fi biruinta, citiţi cum ştie să moară cetăţeanul din Babilonul de lumină de pe malul Senei şi o să vedeţi că eroismul de legea veche nu s'a stins, că atinge şi astăzi culmi de epopee. (*Aplauze entusiaste*).

Este o singură notă străină care turbură această superioară armonie morală a continentului; este o ţară care se prăvăleşte din cădere în cădere, din derută în derută; o ţară care, cu morala ei, este o urîcioasă pată neagră pe un câmp de lumină, Austro-Ungaria, care, dela începutul acestei campanii, nu numai că nu poate să înfăţişeze un singur fapt de arme, — ar fi poate prea mult să i se ceară aceasta, — dar nu

poate să înfăţişeze dela început până la sfârşit, o singură clipă de strălucire morală. (*Aplauze puternice*).

Pentru cei cari cunosc resortul intim al vieţii de stat din imperiul vecin, această cădere, această prăvălire nu este un lucru de mirat, pentrucă vede în ea rezultanta fatală a unui vechiu proces de putrefacţiune internă.

Austro-Ungaria este un conglomerat etnic, alcătuit din popoare cu menire deosebită, din sufletele disparate şi cu misiune istorică cu totul opusă. Austro-Ungaria, prin însăşi compoziţiunea ei, n'aveà o bază politică; dar Austro-Ungaria, prin guvernarea ei nenorocită, cu care a putut să susţină trează pururea ura între neamurile cari au alcătuit-o, n'a avut şi n'are nici astăzi o bază morală.

In Austro-Ungaria nimeni nu reclamă patriotismul pe seama lui; nimeni nu reclamă ţara, patria, pe seama lui; în Austro-Ungaria, pentru fiecare sentimentul patriotic, dragostea de ţară se mărgineşte numai până la limita geografică, pe care o ocupă poporul din care face parte. De aici încolo începe împărăţia urei. Iată de ce, domnilor şi doamnelor, această ţară n'a putut, în trecutul ei, din atâtea tendinţe disparate, să închege vreodată un impuls colectiv; iată de ce istoria Austro-Ungariei este o tradiţiune de laşitate; iată de ce prezentul acestei ţări este o notă turburătoare, disonantă în atmosfera superioară morală a continentului din zilele noastre. (*Aplauze puternice îndelung repetate*).

In asemenea împrejurări se impune pentru orice gânditor adevărat problema, ca popoarele din Austro-Ungaria, popoarele de pe acest pământ nenorocit, să fie desrobite, ca să poată

fi introduse în lumea senină a idealului; iată de ce zdrobirea împărăției habsburgice, curățirea acestui cancer moral de pe trupul Europei, este o adâncă datorie de salubritate internațională. (*Frenetice aplauze*).

Europa, d-lor, trebuie să-și îngroape morții morali, dacă nu vrea ca ei să o înmormânteze pe dânsa.

Venind vorba de Austria și Ungaria, în aceste zile, când Budapesta și Viena își trimit reciproc dulcegării sentimentale și când contele Tisza, în parlamentul de pe malul Dunărei, vorbește de admirabila solidaritate ce se constată între popoarele monarhiei, acum când procesul disoluției interne e mai vădit ca oricând, să-mi îngăduiți să-i trimit răspuns nobilului conte câteva rânduri dintr'o pagină scrisă de cel mai ilustru poet al lor, Petöfi, care acum 60 de ani, în versuri, făceà o profeție, pe care o simțim că are să se realizeze în curând.

Intre șeful guvernului din Budapesta și viforosul poet maghiar, prefer să-l cred pe cel din urmă.

Iată profeția:

„Precum s'a risipit Ierusalimul,
Așà și tu menită ești peirei,
Austrie!
Și ca stăpânii lui, bătuți de vânturi,
Cezarii tăi vor pribegì în lume".

Și mai departe, vorbind despre acești Cesari, adaugă:

„Voi le-ați furat popoarelor dreptatea.
Voi le-ați furat comorile,
Voi, hoți învesmântați în purpur,
Tâlhari încoronați.
Dar bogățiile furate,
Voi nu le veți luà în pribegie.

Sărmanii voştri sclavi, cari se ridică
Desculţi,
Vă vor gonì pe voi
Precum Arhanghelul din rai gonit-a
Cu spada lui de foc pe-Adam şi Eva."

(*Aplauze prelungite*).

Şi mai departe, vorbind tot despre aceşti Cezari, spune:

„In rânza corbilor vă fie mormântul
Şi giulgiul vostru fie 'n veci blestemul
Şi hula neamurilor toate".

(*Puternice aplauze*).

La această îngropăciune, d-lor, suntem datori să azistăm şi noi. Noi popor românesc, suntem chemaţi să aruncăm cel dintâi bulgăr de pământ pe acest sicriu vinovat. (*Mari aplauze*). Noi, fiindcă noi avem un răboj mai mare al suferinţelor şi noi ne înfăţişăm la această îngropare cu cea mai mare ură şi cea mai mare durere în suflet, fiindcă noi am suferit mai mult pe urma brutalităţii ungureşti şi pe urma perfidiei austriace. (*Puternice aplauze*).

Poporul românesc din Transilvania a slujit cu aur, a slujit cu sânge o ingratitudine milenară; o mie de ani ne-au schingiuit ungurii; o mie de ani ne-a minţit Austria. (*Indelung prelungite aplauze*).

Nu voiu încercà să zugrăvesc astăzi tabloul sinistru al asupririi noastre în Ardeal. Am făcut-o de atâtea ori, am făcut-o în alte părţi şi e atât de greu să repeţi povestea unei morţi care doare. Să-mi fie îngăduit însă, venind vorba de atitudinea istorică a Austriei faţă de noi, să-mi fie îngăduit să înfăţişez, în câteva cuvinte, o formulă clasică a acestei minciuni austriace.

Ştiţi cu toţii că la 1848, poporul din Transilvania, împins de făgăduinţele Burgului vienez,

care ne puneà în perspectivă garanţii depline de existenţă naţională pentru viitor, poporul românesc din Ardeal s'a ridicat ca un singur om şi şi-a vărsat sângele a nu ştiu câta oară pentru împărat. Ştiţi cumplita decepţie, care a venit în urmă. Aduceţi-vă aminte cum, sub era absolutismului austriac, abia câteva fărămituri de dreptate s'au putut da Românilor din Transilvania; ştiţi cum Avram Iancu, această splendidă încorporare a energiei noastre repulsive şi a avântului spre ideal, ducându-se la Viena, ca să reclame drepturile pentru dobândirea cărora luptase, a fost ademenit să primească o decoraţie, pe care mândrul Moţ a respins-o spunând în cabinetul imperial: Nu ne-am luptat pentru jucării, vrem drepturi, Majestate! (*Mari aplauze*).

Din vieaţa lui vreau să reînviu o scenă puţin cunoscută, dar care înfăţişează minciuna austriacă în perspectiva ei istorică.

Erà în anul 1852, împăratul,— actualul împărat — erà în călătorie, în Ardealul proaspăt încă de sângele românesc vărsat. In sufletul bieţilor iobagi tresăreà o nouă licărire de speranţă pe urma vizitei imperiale; cu toţii credeau, că o să se reverse bunătatea împăratului şi că va face un act de dreptate cu ei după atâta prisos de jertfă. Cu toţii, deci au roit în toate părţile: prefecţi, tribuni, centurioni ai legiunilor de lănceri, aşternând flori în calea domnitorului. Un singur om a stat retras în căsuţa lui ţărănească, Avram Iancu, leul rănit, se sbăteà singur cu mândria lui, cu fruntea gânditoare deasupra căreia pe urma crudelor desamăgiri se apropià umbra nebuniei. Vechii tovarăşi au mers la dânsul să-l roage să se înfăţişeze şi el împăratului, să-i spuie o vorbă bună. Toate

stăruinţele au dat greş : Avram Iancu a rămas mut şi nu s'a mişcat. Intr'un târziu, după multă inzistenţă, când s'au urnit să plece soţii lui de arme, Iancu s'a ridicat şi a spus câteva cuvinte, cuvinte lapidare. In laconismul lui de erou, Iancu a zis : *Nu merg la împărat, fiindcă un nebun şi cu un mincinos nu se pot înţelege.* (*Aplauze puternice*).

Ceeace a spus, doamnelor şi domnilor, Avram Iancu atunci, este adevărul trecutului nostru din Ardeal, este formula justă a minciunei austriace faţă de noi. Când vorbià de el, vorbià de neam şi când vorbià de Habsburg zicea : Austria. O mie de ani noi am fost nebuni şi o mie de ani ei au fost mincinoşi. (*Aplauze*).

Dacă ar trăi astăzi Avram Iancu şi dacă noi ne-am înfăţişà lui, ca unui bătrân venerabil şi l-am întrebà de sfat, ce-i de făcut acum când se sbuciumă întreg sufletul nostru? El ar răspunde : e de ajuns o nebunie de un mileniu cu care v'aţi vărsat sângele pentru cea mai ingrată înfăptuire a diplomaţiei europene. De acum nu mai aveţi dreptul să fiţi nebuni ! Austria va rămâneà tot aşà cum a fost, mincinoasă, fiindcă minciuna ei purcede din însăşi fibrele bolnave ale acestui stat. Voi însă nu mai aveţi dreptul să fiţi nebuni.

Singura cale pe care trebuie să o urmaţi este aceea a armelor : nu mai vorbiţi, ci duceţi-vă acolo pe drumul năzuinţelor noastre. (*Entuziaste aplauze îndelung prelungite*).

Acesta este drumul firesc pe care-l indică mintea noastră, instinctul popular de aici şi de dincolo.

Acest drum noi îl vom urmà şi pot să ni se prăvălească capetele în ţărână, visul nostru însă va triumfà.

Să fie deci liniştiţi acei domni din Bucureşti cari cer expulzarea mea şi a altora, să fie liniştiţi, fiindcă în curând ne vom expulzà noi singuri, în curând ne vom întoarce acasă şi vă chemăm şi pe D-voastră! (*Entuziaste aplauze mult prelungite. Ovaţiuni*).

DISCURS

rostit la Congresul studenţilor dela Galaţi, 26 Aug. 1915.

Domnilor,

La Bucureşti deunăzi treceam pe stradă, pe bulevardul Academiei. In după amiaza de vară roià împrejur toată goana fără odihnă a Capitalei. Cum mă strecuram înainte printre oamenii grăbiţi după afacerile lor, am văzut la statuia lui Mihai Viteazul un mănunchi de tineri ascultând cuvântarea unuia dintre dânşii, care le vorbià de pe piedestalul monumentului. Din cele câteva cuvinte răzleţe, cari au pătruns până la mine prin zgomotul dimprejur, am înţeles că erau studenţi, o seamă din d-voastră, cari prăznuiau aniversarea mortului dela Turda.

Vă spun, domnilor, m'a mişcat o adâncă emoţie atunci. Mi-am zis: iată un simbol! In acest zgomot asurzitor, în mijlocul acestei vâltori de patimi, în această încrucişare de interese şi porniri egoiste, iată un pumn de iluminaţi cu ochii aţintiţi spre un ideal. Imprejurul lor vieaţa materială cu tot praful ei îşi strigă chiotul meschin, aleargă automobile, se grămădesc samsari, se agită nemţi cumpărători de grâne şi de conştiinţe româneşti şi în goana acestui amestec de târg şi de care o ceată de

băieţi priveşte în sus cu capul descoperit în faţa unui mort de acum trei sute de ani...

Scena asta trecătoare mi-a luminat, domnilor, pe deplin tot rostul d-voastră în vieaţa neamului nostru sbuciumat de astăzi.

Sunteţi tineri şi sunteţi studenţi, două cuvinte ca să simţiţi svâcnindu-vă la tâmple fiorii unui ideal. Trecuţi peste pragul adolescenţei, păstrând încă toate amintirile ei senine, mijindu-vă lozincele bărbăţiei care e pe drum, dar neîmpărtăşiţi de decepţiile ei fatale, sunteţi în perioada de frământare, de închegare a preceptelor de vieaţă. Sunteţi mustul care fierbe, cu tot neastâmpărul, cu toată vigoarea, cu toată pornirea impetuoasă a tinereţii. Vieaţa încă nu v'a prins în mreja ei, nu v'a domesticit încă, în sânge simţiţi cum fulgeră instinctul libertăţii neînfrânate, aveţi în toată tăria începutului puterea de a iubi şi de a urî, aveţi imaginaţie, aveţi culoare, vă cercetează visul şi arătările fugare ale iluziei... Din toate aceste şi din paginile cărţilor cetite vi se plămădeşte în suflet sentimentul, care-i dă vieţii noastre de oameni, cel mai profund, cel mai superior înţeles : *dragostea pentru alţii...*

De aceea sunteţi predestinaţi să fiţi termometrul însufleţirii unui neam într'o perioadă de realizare a unei dorinţi obşteşti.

*

Astfel fiind, cum să nu vă sbateţi în friguri acum, când lumea pare o uriaşe casă mortuară şi când jumătate din trupul nostru sângerează de o moarte stearpă şi fără ţintă ?

Vă înţeleg bine şi-mi dau seama de viforul d-voastră. Nu voiu căutà deci să vă zugrăvesc pierzarea grozavă a Ardealului. O ştiţi. Nici

aşteptarea lui de fiecare clipă. O cunoaşteţi. Nici argumente n'am să vă aduc ca să vă demonstrez că războiul e o necesitate naţională şi ocuparea pământului nostru încătuşat de Habsburgi un prilej de mântuire pe seama întregului neam românesc. D-voastră toate aceste le-aţi pătruns şi fibrele simţirii vi s'au cutremurat adese de aceste adevăruri.

Ce m'a adus aici, îndeplinind un mandat al Ligei şi ascultând o vie dorinţă a mea, a fost o trebuinţă de ordin sufletesc, trebuinţa, domnilor, de a mă găsi din nou câteva clipe măcar în faţa unor oameni a căror sinceritate pentru marea noastră cauză nu suferă nici o bănuială. Această dorinţă mi-o văd împlinită acum. Am, în sfârşit, din nou senzaţia desăvârşită a unei siguranţe morale, ştiu că nu mă găsesc în faţa unor fiinţe hibride, indivizi neutralizaţi de somn şi trândăvie, ci găsesc aici patimă, nervi, furtună, singurele însuşiri cari pot smulge biruinţa unui ideal.

*

In alte împrejurări, dacă vieaţa universală şi mai ales soarta poporului nostru s'ar fi depănat în condiţii normale, venind la un congres studenţesc v'aş zice: Dragi băieţi, treceţi în bibliotecă, duceţi-vă în laboratorii, munciţi răzimaţi de coate în truda zilelor şi nopţilor, acolo se culege înţelepciunea vieţii.

Astăzi însă când continentul s'a coborît în tranşee, când fâlfâie aripa morţii deasupra noastră, când însăşi existenţa neamului e în joc, eu, cu toată răspunderea pe care o simt şi cu toată distanţa de vârstă care m'ar îndemnă la moderaţiune, eu nu pot urmă pe unii din profesorii d-voastră, nu vă pot trimite la şcoală. Nu zic să închideţi poarta în faţa potopului

de afară, dimpotrivă vă cer în largul vieţii să-i simţiţi asprimea ei şi să înţelegeţi ce vi se strigă la toate răspântiile că se prăpădeşte un popor.

Orice manifestaţie intelectuală, care nu priveşte marea dramă mi se pare astăzi o zădărnicie.

Cineva îmi spuneà, că la un spital din Franţa unui rănit convalescent, ca să-şi alunge urîtul, i s'a dat o carte să citească. Erà un roman al unui distins scriitor,— să zicem Paul Bourget,— în care pătrunzătorul analist zugrăvià cu mijloace superioare un colţ tihnit de viaţă burgheză în vremuri obişnuite.

Rănitul a cetit câteva pagini şi a aruncat cartea la o parte. Şi a zis aşà :— „Eu vin din faţa morţii, din ploaia de foc a obuzelor. Aduc de acolo o morală nouă. Dacă nu puteţi să-mi daţi o carte, care să mă apropie de regiunile înalte prin care s'a plimbat sufletul meu în dorul lui de sacrificiu pentru Franţa, atunci nu citesc nimic, sunt mai frumoase gândurile mele”...

Rănitul aveà dreptate. Intelectualitatea omenirii întregi a descins astăzi în tabăra morţii.

Aceasta e datoria fiecărui om, care înţelege rostul unui condeiu, aceasta e şi datoria d-voastră. Cu cât un popor are mai multe probleme de rezolvit prin sânge, cu atât rolul tinerimei e mai covârşitor.

Pe noi astăzi numai sângele ne mai scapă de prăbuşire, numai prin sânge putem spălà o mare ruşine care ne ameninţă.

De aceia, dragi prieteni, frământaţi-vă ! Scuturaţi praful de pe cărţi şi ieşiţi la largul. Fiţi elementul de purificare morală într'o epocă de materialism ruşinos, lăsaţi bătrânilor să păzească ei comoara înţelepciunei, să fie ei creerul neamului, voi sunteţi pumnul acestui popor,

care va trebuì să lovească odată, dacă nu vrea să moară.

Intr'o ţară în care cuminţii se înmulţesc aşà de îngrijitor, făceţi-vă voi un titlu de glorie din a ascultà bătăile inimei. Numai aşà veţi aveà pentru tâmplele cărunte de mai târziu o rază de lumină şi o justificare superioară.

DISCURS

rostit la întrunirea „Federaţiei Unioniste" din sala Dacia la Bucureşti, 10 Oct. 1915.

Domnilor,

Nu voiu să ţiu un discurs, vreau să fac o mărturisire de credinţă.

Discursuri au fost destule un an de zile. De patrusprezece luni s'a plâns deajuns pe la toate răspântiile şi s'a strigat în zadar peirea fraţilor.

Acum nu mai e de lipsă să ne bocim morţii. Porţile ţintirimului s'au închis acolo în Ardeal şi în vremea asta a luat foc casa d-voastră. (*Aplauze*).

Daţi-mi voie în această situaţie nouă să vă spun cu toată zgârcenia de cuvinte pe care o cer marile primejdii, cu conştiinţa împăcată în faţa lui Dumnezeu şi a oamenilor, să vă spun mărturisirea unui suflet pentru care suprema religie e dragostea ţării româneşti. (*Aplauze furtunoase*).

Sunt convins că ceasul din urmă a sunat, nu pentru izbânda visului nostru, ci pentru scăparea României. (*Aplauze*).

De un an şi mai bine au fost atâtea prilejuri când copitele cailor româneşti ar fi trecut cu atâta uşurinţă peste stârvul monarhiei de Habsburg. N'am făcut-o ! Am plâns, am ţinut dis-

cursuri, ne-am târguit. In mijlocul Europei copleşite de flăcări şi străbătută de un eroism de epopee am fost o insulă stearpă, România s'a înfăţişat ca o tarabă de mici negustori în care pe ici pe colo se ştergeau lacrimile neputinţei. Atâta tot. In schimb însă ne-au năpădit sufletul toate buruienile otrăvite ale neutralităţii. Ni s'au spurcat altarele din bătrâni şi s'a scurs aici la Bucureşti toată vâltoarea imoralităţii. Vânduţii şi spionii mişună cu capul ridicat în faţa noastră şi pe podul Mogoşoaei se strigă în gura mare monitoarele lor. (*Aplauze furtunoase*).

In acest timp duşmanii ne-au încercuit şi azi îşi dau mâna la hotarele ţării.

Nu trebuie să fii nici un mare strateg, nici nu trebuie să fi aţipit o vieaţă întreagă după culisele de carton ale diplomaţiei româneşti, ca să înţelegi primejdia ceasului din urmă. Ţi-o arată mintea limpede şi bunul simţ. Am spus-o şi în alte părţi, o repet şi aici: în ziua când casca germană se va întâlni cu căciula bulgărească, trebuie să dărâmaţi statuia lui Mihai Viteazul, fiindcă visul nostru a murit atunci. Primul tren nemţesc care va trece la Constantinopol peste trupul Serbiei înfrânte, este ultimul tren al României. (*Ovaţiuni entuziaste, bravo*).

Iată, domnilor, unde am ajuns.

Nu mai e vorba să scăpaţi Ardealul pe care l-a sacrificat dragostea frăţească a României oficiale, este în joc însăşi existenţa ţării, care nu vrea să fie nici o colonie germană, nici un hinterland prăpădit al zarzavagiilor dela Rusciuk. (*Aplauze*).

In faţa acestei ruşini, paharul s'a umplut.

Ţara românească trebuie să fie stăpână la ea acasă şi să-şi impuie voinţa ei. Acest neam. oricât de nenorocit, nu e un petec de orient

putred, e un colţ de umanitate unde se simt chemările unui ideal. Cine nu înţelege instinctele de vieaţă ale acestui popor ce se sbuciumă grozav de frigurile morţii, cine se simte mai aproape sufleteşte de bronzurile grădinilor din Berlin, decât de barda din mâna lui Mihai Viteazul, n'are dreptate să-şi spuie cuvântul la praznicul nostru. (*Aplauze entuziaste*)

Iată de ce, domnilor, în ceasul din urmă trebuie să ne ridicăm şi să fim pătrunşi de spiritul de jertfă care se desface din clipele mari ale istoriei noastre, pe care vrem s'o ducem cu un pas mai departe.

Nu mai suntem un cor de bocitori care lăcrămează pe la colţuri de uliţi, vrem să fim o ceată de oameni cinstiţi, cari sunt gata să facă din cadavrul lor piedestalul gloriei de mâine. (*Aplauze furtunoase*).

Domnule Filipescu! Nu ne-am adunat în jurul d-tale ca să ne dai portofolii şi decoraţii. Ne pasă prea puţin cine va contrasemnà decretul de mobilizare. Vedem în d-ta un strigăt smuls din durerea ţării şi de aceea te urmăm. (*Aclamaţii*).

Să ştii că suntem gata pentru orice, să ştii că ţara s'a săturat de vorbe şi că în ajunul pierzării numai muierile se bocesc.

Domnilor,

Eri s'a înfăţişat la mine un domn necunoscut, — Dumnezeu ştie cine l-a trimis, — care mi-a dat sfatul părintesc să-mi văd de treabă, fiindcă mi-e capul în pericol. I-am răspuns şi lui cum le-am răspuns şi altora : Mi-e absolut indiferent, dacă pentru triumful adevărului capul meu va cădeà în văgăunele munţilor, ori va cădeà la

Bucureşti. Acest crez nu e al meu, e al d-voastră al tuturora. (*Aplauze entuziaste*).

Iată mărturisirea pe care ţineam s'o fac, nădăjduind încă în sănătatea morală a României.

Dacă m'aş înşelà, dacă ne-am înşelà cei cari am trecut munţii ca să vă chemăm la noi, atunci nu ne mai rămâne decât să luăm în mână toiagul pribegiei, să plecăm pe fronturile active unde se varsă sânge, nu lacrămi neputincioase, pentru zdrobirea pajurei cu două capete care o mie de ani a muşcat din carnea noastră, şi să nu mai privim înapoi spre România, cum n'a mai privit Lot din biblie spre flacările Gomorei. (*Aclamaţiuni*).

SCRISOARE
D-lui AL. BRĂTESCU-VOINEŞTI

Mă întorc acum dela o întrunire din provincie, unde s'a vorbit de primejdia care ne bate la poartă.

Am găsit şi acolo, ca şi în alte părţi, o lume dornică de fapte. E pretutindeni la fel. Toţi oamenii pe cari îi întâlneşti pe stradă, pe la gări, prin trenuri, cu toţii au aceeaş credinţă, aceeaş durere. Şi cu toate acestea, dintr'o unanimitate de simţire nu se poate închegà o hotărâre. Stăm aşà şi vorbim înainte, strigăm şi gesticulăm ca într'o cafenea din Orient, în vreme ce vapoarele ungureşti duc muniţii bulgarilor şi nemţii îşi aşează guiile de tun la Cladova aţintite spre Severin...

*

In starea asta ciudată de frământare sufletească îmi razim coatele pe masa de scris şi mă conving tot mai mult de zădărnicia cuvântului.

Dau cu ochii peste cartea d-tale: „In lumea dreptăţii" şi mă cuprinde un dor de a sta de vorbă cu d-ta, de a ne sbuciumà alături ca de alte dăţi şi de a căutà o deslegare. Mi-aduc aminte de noaptea de astăvară dela Târgovişte, când îmi vorbiai pe terasa din faţa grădinei şi

glasul care ţi se pierdeà în foşnetul copacilor, descifrà cu atâta amărăciune nenorocirea ţării...

De atunci au trecut mai multe luni şi în fiecare zi am pierdut din credinţă. Sunt aproape despoiat cu totul. Am ceva din sensaţia penibilă a unui om căruia i-a ars casa şi care nu mai găseşte alt mijloc de consolare decât un bilet de loterie, pripăşit într'un buzunar al hainei.

Nu te vei mirà, dacă într'o asemenea stare de om biruit, m'apropiu din nou de d-ta. Te-am socotit întotdeauna ca pe un frate mai mare şi m'am măgulit cu ideia că avem aceiaşi concepţie a îndatoririlor de scriitor în faţa ruinei care ne ameninţă. Te ştiu că eşti un chinuit de durerile altora, că nu te poţi încercuì de probleme metafizice, acum când ungurii ne deportează popii din Ardeal şi când în Franţa tunurile nemţeşti dărâmă catedrale...

Iată de ce viu să te întreb, dragă domnule Brătescu, ca pe un mare artist al ţării, care ai văzut atât de limpede în inima acestui biet popor, ca pe un om cinstit izolat de bucătăria politicei curente, să te întreb : ce zici, ce faci, ce crezi în zilele astea posomorîte ale vieţii noastre?

Nu ţi se pare şi d-tale că suntem în ceasul al unsprezecelea şi că fiecare zi care trece, ne apropie de prăpastie?

Nu eşti convins, că faţă de sângele din Ardeal, aşteptarea României e o crimă, care desminte tot ce-am gândit noi o mie de ani, tot ce-au vorbit şi au scris înaintaşii noştri şi toate bietele năzuinţi pe cari noi înşine le-am coborât pe hârtie?

Spune-mi, nu ţi se pare îndreptăţită orice revoltă, acum după cincisprezece luni de neutralitate stropită cu lacrimile neputinţei?

Suntem noi, cari ne sbuciumăm până la paroxism, ca să smulgem ţara dintr'o tânguire zadarnică şi s'o punem în faţa jerfei care trebuià să vie, suntem noi o ceată de nebuni cari strigăm în pustiu şi sunt cuminţi potoliţii cari ne bat pe umăr şi fac cu ochiul că: „o să fie bine"?

Este „Federaţia Unionistă", care s'a smuls din îngrijirile pentru ziua de mâine, numai o înjghebare de politiciani cu apetituri de buget şi noi cari o slujim cu sfinţenie nişte marionete ridicole trase de sfori nevăzute?...

*

Iată câteva întrebări cari îmi cad în condei, acum când simt cum mi se sfarmă un altar la care m'am închinat totdeauna. Fiecare ceas îmi smulge câte una din rădăcinele sufletului şi văd că se apropie ziua când nemai simţind pământ sub picioare, va trebuì să viu la d-ta, să te rog să ne aruncăm în foc cărţile mincinoase în cari am pus o speranţă fără rost...

Răspunde-mi, te rog, câteva cuvinte. Şi mângâierea şi revolta d-tale pot trage în cumpăna oamenilor cinstiţi.

DACĂ NU SE VA ÎNTÂMPLA...

Cum schimbă vremea sufletul omului...

Să fi venit cineva înainte cu câteva luni să-mi spuie, că din visul nostru nu se va alege nimic, că Bulgaria va intrà în războiu şi baionetele româneşti vor străluci mai departe în piaţa Teatrului, ca să apere neutralitatea, că nici Ardealul, nici propriile ei interese nu vor puteà urnì ţara asta,— i-aş fi întors spatele acestui om, fiindcă mi s'ar fi părut sau cinic sau vândut!

Acum însă, după ce toate argumentele s'au epuizat şi nemişcarea noastră stropită cu lacrămi începe să ia o înfăţişare de operetă nenorocită, viziunea pierzării se desenează tot mai limpede şi sufletul nu se poate închide în faţa ei.

Se pune deci, după un an de nădăjduire temeinică, se pune întâia oară întrebarea crudă: *ce va fi, dacă nu se va întâmplà cum credeam noi?...*

Se mai găsesc încă destui oameni cinstiţi în ţară, cari pot judecà căderea politică a României actuale în situaţia ei de mâine. Ei pot lămurì judecata obştească asupra primejdiilor ce-şi atrage acest Regat pe urma unei biruinţi austro-bulgare. Tragedia de aici o vor spune-o ei, cum au mai spus-o şi până acum. Din cuvântul lor se va vedeà clar perspectiva viitorului. Cei ce

mai au lipsă de dovezi vor puteà înţelege şi vasalitatea germană care aşteaptă în umbră şi cotropirea politică ce ni se pregăteşte astăzi dincolo de Dunăre. Ei vor prevestì şi turburările interne, pe cari le va pricinuì catastrofa şi al căror germen numai orbii nu-l pot vedeà. Lumea îşi va da astfel seama de urmările fatale ale inacţiunii cu arma la picior. Va şti că pe lângă ruina din afară se lămureşte de pe acum şi prăbuşirea lăuntrică.

Din glasul acestor oameni va puteà alege oricine icoana întunecată de aici...

*

Să zugrăvim însă în linii mari şi pripite soarta Ardealului după o izbândă a Puterilor centrale.

Războiul continental privit prin prizma intereselor ungureşti, este, cum s'a mai spus, un războiu naţional maghiar. Prin el se aşteaptă o soluţie definitivă pe seama politicei de imperialism, care s'a urmat consecvent la Budapesta de trei decenii încoace. O biruinţă austriacă ar întărì pentru totdeauna domnia rassei maghiare. In conflagraţia de astăzi ungurii şi-au găsit o justificare superioară de element conducător de Stat şi în faţa României depărtată pe veci de Dubla-Alianţă ei vor reprezentà în viitor un razim puternic al intereselor germane opuse mării slave. Hegemonia lor va aveà astfel o îndreptăţire de ordin internaţional şi contopirea rasselor în Ungaria va fi o problemă capitală sprijinită deopotrivă şi dela Viena şi dela Berlin.

Intr'o asemenea situaţie, care va fi rolul politic al Românismului rămas încă între graniţele monarhiei de Habsburg, graţie sentimentului frăţesc al României neutrale?

Politica din Ardeal aveà în trecutul apropiat două puncte de razim şi de orientare: *Viena* şi *Bucureştii*. Dintr'un loc se aşteptau oarecari atitudini binevoitoare în vederea unei Austrii confederate, care la un moment dat intrà în planul cercurilor dela Belvedere, din celălalt se nădăjduià un ajutor hotărîtor în cazul unui conflict general. Războiul actual le-a dărâmat pe amândouă. Viena a intrat definitiv în apele maghiarismului triumfător, iar la Bucureşti Ardealul a fost sacrificat.

Ca o urmare fatală, deci, a evenimentelor, se va impune ca poporul românesc din Ungaria, rămas politiceşte cu desăvârşire orfan, să-şi găsească rostul pe viitor în cadrul raţiunilor de stat ale monarhiei maghiare. Va trebuì deci să renunţe la orice aspiraţii de individualitate etnică distinctă şi să-şi caute un nou centru pentru puţinele revendicări de ordin inferior, cari se vor mai puteà formulà într'o vieaţă anihilată politiceşte.

Acest centru firesc al împrejurărilor schimbate va fi *Budapesta*.

Cine va considerà această prevestire ca o profeţie vagă a unui suflet amărît de micimea prezentului, se înşală. Un astfel de om nu înţelege nici tendinţele elementare ale politicei germane, nici nu cunoaşte starea actuală a românilor din Ardeal. Sufletul nostru de peste munţi trece dela începutul războiului printr'o grozavă criză morală, care angajează toate fibrele societăţii. Fiecare zi de neutralitate a Regatului a dărîmat altarele din bătrâni. Aşteptarea îndelungă şi zadarnică a desminţit speranţele pe cari le inspirase o cugetare politică din moşi-strămoşi. Inacţiunea până la sfârşit va consacrà definitiv în toate minţile credinţa că o Românie

indiferentă faţă de moartea lor nu mai poate fi un factor pentru ziua de mâine.

Pe câmpiile din Polonia rusească nu se sting deci numai flăcăii noştri, moare şi legitimitatea istorică a partidului naţional român din Ungaria.

Sufletul acestui partid erà susţinut în luptele perpetue cu puterea de stat prin infusiunea morală a conştiinţei de rassă, al cărei razim ni-l da credinţa ce-o puneam în România. Această conştiinţă odată distrusă, piere şi înjghebarea politică a cărei expresie erà. Va dispare deci ideia izolării, principiul fundamental al frământărilor de dincolo, vom aveà imediat un partid guvernamental român cu toate consecinţele fatale ale alcătuirilor hibride.

Agitaţia naţională din trecut, nemai având o bază morală, nu-şi va mai găsì nici un exponent pe nici un teren al vieţii publice. In psihologia masselor indiferenţa dela Bucureşti se va traduce în formula simplistă şi logică, că România fiind o ţară ticăloasă care şi-a jertfit fraţii, când puteà să-i scape, nu mai are dreptul la o legătură sufletească cu ei. Spiritul public de acolo se va încercuì deci într'un zid chinez în faţa oricărei manifestaţii din Regat, fiind toate compromise prin stigmatul trădării.

Cultura românească strivită s'ar prăbuşì astfel alături de căderea politică. Paralel cu această criză morală s'ar desfăşurà destrucţiunea metodică a puterii de Stat, sprijinită din afară şi lipsită de orice obstacol lăuntric. Temeliile edificiului nostru cultural, economic şi social vor fi săpate şi pecetea ungurismului biruitor se va împregnà prin toate colţurile, unde o hotărîre bărbătească ar fi putut împlântà peste noapte ideia de stat român.

Iată tabloul care se prevede cu certitudine

după paravanul neutralităţii susţinute de baionetele din piaţa Teatrului : *moartea unui popor.*

Viitorul ne surâde deci pe amândouă coastele Carpaţilor, ne surâde deopotrivă.

In vreme ce România strivită între blocul unguresc şi trumful bulgar, va culege roadele neputinţei de astăzi, dincolo se va sfărâmà o existenţă naţională. Ne putem aşteptà aici la toate binefacerile adormirii de acum : la o ştirbire primejdioasă a prestigiului Coroanei, la o revoluţionare a claselor de jos, al căror interes l-a nesocotit pătura suprapusă, la o grozavă volbură a ţărănimii trezite, şi altele — şi altele. In acest timp şcolile româneşti din Ardeal vor fi măturate şi statuia lui Arpad de pe Tâmpa Braşovului va fi ridicată din nou, ca un simbol real al omorîrei unui neam.

Cine nu vede conturele acestei icoane cumplite după reţeaua meschină a inactivităţii actuale, e ori un miop nenorocit, ori un suflet sterp, copleşit de propria lui beatitudine.

Cei cari o văd se cred datori s'o strige pierzarea care e pe drum, s'o strige în pustiu măcar, gândindu-se de pe acum la colţul de pământ străin unde vor trebuì să plece în ziua când totul s'a sfârşit.

CEASUL DIN URMĂ

Privitorul dela teatru când asistă la spectacolul unei drame îşi dă seama că după desfăşurarea unor peripeţii există un anume punct culminant, care determină triumful sau căderea eroului. Această clipă te face să resimţi în toată puterea lui fiorul tragic cum trece peste capetele mulţimii, ca o fâlfâire misterioasă.

Marea dramă care se petrece sub ochii noştri atinge astăzi punctul culminant. Intr'un an de zile, de când sufletul românesc e atras în vâltoarea continentului, au fost mai multe momente când simţiam cu toţii cum mâna destinului se abate deasupra noastră şi ne-arată drumul. Toate aceste momente au desăvârşit opera de lămurire definitivă a conştiinţei unui popor. Ele au trecut şi în balansarea perpetuă a echilibrului de forţe cari se ciocnesc a fost târîtă în mod fatal şi soarta noastră. E datoria judecătorului de mâine să facă bilanţul şi să fixeze rostul acestor prilejuri, când marile adevăruri ale istoriei neamului îşi mijau izbânda lor.

Un lucru e însă cert. Pe urma învălmăşelei de un an şi mai bine misiunea noastră e limpezită cu totul. In acest timp s'au sfărmat prejudecăţi cari ne apăsau, s'au rectificat concepţii din trecut, s'a înlăturat balastul unor orientări

greşite. Conştiinţa publică a ţării, după o perioadă de dibuiri a ajuns în faza de perfectă luciditate şi astăzi opera morală e un capitol încheiat. Lumea românească s'a strâns într'o singură tabără. Criminalii şi neputincioşii izolaţi nu sunt o măsură de apreciere, când se judecă valorile sufleteşti ale unui neam întreg. Cu toţii ne dăm seama astăzi, că întregirea României pe ruinele monarhiei de Habsburg e o necesitate de existenţă naţională, care dacă va rămâneà neîmplinită pe urma conflagraţiei actuale, *criza patriei* e numai o chestiune de timp.

Acest adevăr, care ne-a cutremurat în atâtea rânduri ajunge acum în pragul desnodământului. Drama noastră e în punctul culminant, suntem în ajunul ceasului din urmă. Clipa e atât de zguduitoare în măreţia ei tragică, încât pare că doare povara ei. Niciodată un om smuls din carnea acestui popor, chinuitul, în sufletul căruia firea a sădit sbuciumul mulţimei, n'a putut aveà sensaţii mai puternice, mai elementare. Biruinţa sau prăbuşirea unui ideal îşi agită acum toate viziunile multicolore şi cuvintele cari caută să se înşiruie într'un ultim apel la credinţa deaproapelui recad parcă înfrânte în matca lor.

*

Ştirile cele mai precise din vecini ne arată că noul războiu ofensiv al austro-germanilor împotriva Serbiei a început. Deodată cu acest fapt coincide şi păşirea Bulgariei în acţiune alături de duşmanii noştri.

Nu e nici o trebuinţă să fie invocate îndrumările unei înalte strategii, ca să înţelegem de astă dată cea mai mare primejdie care ne-a ameninţat cândva. O înfrângere a Serbiei, încercuindu-ne într'o mare de flacări, ar schimbà România în-

tr'o insulă asvârlită în mijlocul unei mări, care ne-ar înghiţi. Căderea Sârbilor e un preludiu al îngropării noastre.

Iată dar ceasul hotărîrii supreme. Dacă inima acestei ţări nu e bolnavă, dacă nu suntem putrezi în toate fibrele simţirii, dacă mai există o sănătate morală care poate triumfà în mijlocul acestui biet popor sbuciumat, acum ne vom urnì.

Toată frământarea de până astăzi va încetà şi din îndemnurile clipei se va închegà impulsul colectiv menit să tragă greu în cumpăna viitorului. Sbucnirea energiilor latente ale ţăranilor noştri cinstiţi ne va primenì lumea morală. Străinătatea străbătută de suflul unui eroism epic va aveà prilejul să-şi revizuiască aprecierile la adresa noastră. Se va convinge şi ea, vom înţelege şi noi, că România nu e o şleahtă de negustori, nici o faţadă de cultură după care se sbat păcatele unui colţ de orient libidinos, ci un petec de umanitate, unde se resimte pulsul istoriei universale.

Am ajuns în adevăr zilele mari, cari ne vor da măsura de judecare a justei noastre valori. Dilema e evidentă şi se impune şi minţilor celor mai simpliste : **ori intrare imediată în războiu cu perspectiva biruinţei din prilejul ofensivei asupra Sârbilor, ori neutralitate şi ruină.** Nu se vor găsì în această ţară, afară de stârvurile morale, capete limpezi cari să vadă altfel problema. Cei cari vor contà numai la rezistenţa sârbească, ca la un mijloc de salvare a noastră, vor trebuì pecetluiţi pe frunte cu stigmatul unei micimi odioase, care pune dincolo de limita puterilor proprii izbânda unei cauze.

Nu mai sunt deci trenuri de aşteptat şi multe chibzueli de făcut.

România trebuie să tragă sabia. Intemeiată

pe credinţa ei şi întărită de toate resursele unei îndelungi pregătiri, să declare războiul.

Acest strigăt răzbate acum ca un vifor sufletul întregului românism. El va susţine trează înţelepciunea oamenilor pe-ai căror umeri se razimă destinele neamului, va fi un hotărîtor îndemn de solidaritate şi va purificà atmosfera de miasmele corupţiei. Dumnezeu şi dreptatea noastră ne vor feri de ezitări, cari ar puteà zbiciuì ultimele resturi de demnitate şi-ar deslănţuì asupra ţărei catastrofa unei grozave dărăpănări lăuntrice.

*

In clipa mare când simţim că se clatină din temelii graniţele vremilor cari s'au dus, când nu ne călăuzesc sentimentele unui patriotism regional, ci soarta întregului nostru neam, e un act de înaltă justiţie morală faptul, că o seamă de Români din Ardeal suntem aici şi ne putem unì năzuinţele cu sufletul ţării.

Nu ne vom frânge deci condeiul în două, cum ne-au îndemnat uneori zilele de grea încercare prin cari am trecut, nici nu vom fi siliţi, împinşi de desnădejde, să alergăm pe alte fronturi, ca să ducem acolo picătura noastră de energie împotriva duşmanului de veacuri.

Vom rămâneà aici şi ne vom întoarce acasă cu ţara în care am crezut totdeauna. Dacă triumful unui vis de-atâtea generaţii ne va cere drept piedestal trupurile, în cari au svâcnit frigurile unei aşteptări moştenite din părinţi, noi le vom da.

In ceasul din urmă, pământul strămoşesc întreg tresaie sub picioarele noastre. Aşteptând clipa desrobirii sufleteşti, simţim parcă cum în gropile de pe câmpiile Europei morţii noştri se întorc şi, înţelegând că sângele lor a avut o ţintă, orbitele lor goale se îndreaptă spre Bucureşti.

NU MAI ȚINE MULT

Cum treceam eri pe stradă, m'a oprit în cale un vechiu cunoscut și m'a ținut în loc. Aveà subțioară un teanc de ziare și reviste. Unchiașul zâmbià :

— Uite, vezi maldărul ăsta de gazete? Toate vă înjură. Eu le adun, fac colecție, fiindcă ăsta e numai începutul, are să mai vie...

— Așa crezi?

Bătrânul tovarăș mișcà din cap dumirit: Sunt sigur! Și ce e mai ciudat, — urmă el, n'o să vă înjure numai gazetele vândute nemților. Astea treacă-meargă, se țin de meserie. Dar dela o vreme o să vedeți că vă încolțesc și alții. Toți tihniții țării noastre a căror liniște o tulburați voi de-un an de zile cu spectrul războiului, toți miopii cari nu văd dincolo de bucătăria lor, toți au să vă arate că le sunteți inoportuni.

Trăgându-mă la o parte, simpaticul moș m'a privit adânc în față: Să nu te superi, dar am să-ți spun o întâmplare, o pățanie a mea, ca să înțelegi cum sunteți pentru multă lume voi Ardelenii pe cari viforul ăsta năprasnic v'a adus aici ca să ne chemați dincolo...

Incredințându-l că dreptul supărării l-am pierdut de mult, bătrânul mi-a spus povestea lui cam așa:

— Eram într'o seară la o berărie, la o grădină publică, nu mai ţiu minte unde, că a fost demult. Ştiu că se făcuse o veselie straşnică. Atmosfera grea de glume, de cântece, de vorbe uşoare. Petreceà toată lumea, — o beatitudine generală.

Atunci s'a întâmplat că printre mesele cu chef a trecut un domn în haine negre. Un domn adus de spate, tânăr ca de treizeci de ani. Singur, cu capul în pământ, s'a aşezat la o masă în colţ. Când l-am văzut aşà întunecat şi posac ne-am oprit o clipă cu toţii şi ne-am uitat la el. Erà în adevăr într'un hal de plâns. Neglijat, cu ochii rătăciţi, cu buzele strânse: o figură de biruit.

Din cel dintâiu moment ne-a fost desagreabil acest oaspe. Venise cu el şi se aşezase aproape de noi ceva din nenorocirea de-afară pe care o uitasem. De-acì o jenă care ne întorceà privirile în altă parte. Nu ne ziceam nimic, căutam chiar să nu-l vedem şi să continuăm cu hazul nostru. Tocmai începuse nu ştiu care o anecdotă. Dar nu mergeà. Pata ceia de umbră pe fruntea noului venit ne întunecà şi pe noi. Ne răcisem cu toţii. Am mai lungit-o aşà a silă până la o vreme, când unul dintre noi a ridicat capul: Mă rog, ce caută aici omul ăsta acru? A venit să ne strice petrecerea, trebuie dat afară!

Chelnerul dela spate s'a plecat sfios şi ne-a şoptit: E un nenorocit! Inainte cu două săptămâni i-a murit şi mama şi nevasta într'un accident de automobil.

Văd ca acuma. Am tresărit cu toţii şi-am strigat mai mulţi deodată: Săracul...

Nefericirea lui ne-a mişcat. Vedeam tabloul îngrozitor: cele două femei sfărâmate de roţile maşinei, el în faţa lor smulgându-şi părul ca un nebun. Bietul om... Ne înduioşasem. Am ră-

mas muţi cu toţii şi duşi pe gânduri. Stam aşà pierduţi, cumpănind în minte nenorocul deaproapelui...

Cum să-ţi spun însă, sufletul omenesc e ciudat. După un sfert de ceas frunţile au început să se descreţească, contururile tragediei se ştergeau. Nu mai aveà puterea noutăţii, scăzuse din intensitate, căpătase ceva din banalul întâmplărilor obicinuite. Reveniam la matcă pe rând. Glumele dinainte îşi resimţiau parcă gâdilitura lor şi unul dintre noi a reluat firul anecdotei care se curmase. Atâta a trebuit să se spargă ghiaţa, că pe urmă şuvoiul oprit s'a pornit din nou...

Mi-aduc aminte,— continuă unchiaşul,— cum la un moment dat unul din tovarăşii noştri, unul cu obrajii mari, l-a chemat pe băiat şi i-a spus la ureche: Du-te, te rog, la domnul cela din colţ, du-te şi zi-i să nu se supere, dar să plece acasă. Povăţueşte-l că aici e local de petrecere, că strică cheful la lume, că indispune pe toţi, în sfârşit spune-i să plece...

Parcă-l văd pe bietul nenorocit.

N'a avut nici un gest de protestare, şi-a luat pălăria şi a plecat. Noi, fireşte, am petrecut mai departe. Totul fusese un incident numai...

Bătrânul s'a uitat la mine lung:— Atâta voiam să-ţi spun. Nu te superi, nu-i aşa? Ţi-am spus întâmplarea asta... Poate nu se potriveşte tocmai pe tocmai... Gândeşte-te... Concluziile trage-le dumneata...

Şi s'a dus. ...

*

Concluzii nu sunt multe de tras şi câte-ar fi, sunt simple. Bătrânul cam aveà dreptate.

Cetind ziarele, cari afară de câteva aproape în unison au cuvinte reci la adresa Ardelenilor,

trecuţi aici ca să-şi strige peirea de-acasă, cetind batjocurile cu cari eminenţii noştri confraţi îi declară „*volintiri*" şi-i poftesc frumuşel peste graniţă, cetind criticele severe prin care li se îngrădeşte libertatea cuvântului şi văzând mai ales apatia crescând în jurul tragediei lor, s'ar păreà în adevăr că pilduirea acestor rânduri nu e lipsită de-un fond de intuiţie şi că o parte din societatea de aici nu se uită cu deosebită mulţumire la aceşti Ahasveri rătăcitori...

Şi, cu toate aceste, oricât de nepoftiţi ar fi în ochii unora oaspeţii vremelnici de astăzi, va mai trebuì să fie suportaţi. O oarecare delicateţă va silì lumea să le îngăduie chiar o mică şi inofensivă propagandă în jurul cauzei lor, îndrumaţi fiind, bine înţeles, să fie cât se poate de modeşti şi să nu ridice tonul...

Starea asta de tulburare sentimentală pricinuită de pribegii din Ardeal are însă totuşi un avantaj. Ea nu va mai ţine mult.

Iubiţii noştri confraţi pot fi pe pace. In vre-un an de zile toată volbura asta trecătoare amuţeşte. Neutralitatea o va înghiţì ca şi când n'ar fi fost. Şi fie încredinţaţi toţi acei cari au indispoziţii pe urma *volintirilor*, fie încredinţaţi că dacă întreaga ţară — în care ei au crezut şi cred — va rămâneà până la sfârşit „*liniştită*" în faţa ruinei lor de-acasă, atunci aceşti călători vor aveà desigur bunul simţ din povestea bătrânului, care înţelegând că nu trebuie să strice cu durerea lui o veselă petrecere, şi-a luat pălăria şi a plecat...

Puţintică răbdare deci, domnilor, nu mai ţine mult....

CUPRINSUL:

Pag.

